

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İNSAN HAKLARI HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

ANAYASAL BAĞLAMDA SUÇSUZLUK KARİNESİ

Elanur KONUKSEVER

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şafak EVRAN TOPUZKANAMIŞ

İZMİR – 2020

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Anayasal Bağlamda Suçsuzluk Karinesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../2020

Elanur

KONUKSEVER

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi Anayasal Bağlamda Suçsuzluk Karinesi

**Elanur Konuksever
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
İnsan Hakları Hukuku Programı**

Suçsuzluk karinesi, suç isnadı altına olan bir kişinin suçluluğu kesin bir mahkeme hükmü ile ispatlanıncaya kadar suçsuz sayılmasını ifade eden evrensel bir hukuk ilkesidir. Suçsuzluk karinesi, yargılama sırasında bireyin suçlu olduğu ön kabulünü reddederek yargılamanın adil olmasını ve yargılanan kişiye suçlu gibi muamele edilmemesini garanti eder. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olan suçsuzluk karinesi niteliği itibariyle ceza hukukuna ilişkin önemli bir ilkedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası belgede yer alan karine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında da ilk defa 1982 Anayasası'yla birlikte açıkça düzenlenmiştir. Bununla birlikte karine, önceki anayasalarda açıkça olmasa da bağlantılı ilkeler ve özellikle 1961 Anayasası ile Türk hukuk sistemine giren Anayasa Mahkemesi kararlarıyla izlerini göstermeye başlamıştır.

Yalnızca yargılama yapan mahkeme değil, tüm kişi ve kurumlar karineye saygı gösterme yükümlülüğü altındadır. Kamu görevlisi olmayan kişi ve kurumlarca karineye aykırı davranıldığı durumlarda ise devletin yükümlülüğü önemli bir tartışma konusudur. Bu noktada özellikle medya faaliyetleri çalışmada detaylı olarak incelenmiştir.

Suçsuzluk karinesi bağımsız bir hak olmanın yanı sıra, diğer haklarla da

ilişki içerisinde. Bu nedenle anayasal koruma altında olan ve suçsuzluk karinesiyle ilişkili olan diğer haklar da detaylı olarak incelenmiş ve karine ile aralarındaki denge ortaya konulmaya çalışılmıştır. Suçsuzluk karinesinin çeşitli durumlarda nasıl yorumlandığının anlaşılabilmesi açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatları yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Kelimler: Suçsuzluk Karinesi, Anayasa, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Adil Yargılanma Hakkı, Ceza Hukuku İlkeleri

ABSTRACT

Master's Thesis

Presumption of Innocence in the Constitutional Context

Elanur Konuksever

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Law

Human Rights Law Program

The presumption of innocence is a universal principle of law which expresses that a person who is under crime is considered innocent until the guilt is proven with a definitive court order. The presumption of innocence ensures that the person is not biased and treated as a criminal during the trial. The presumption of innocence, which is an element of the right to a fair trial is an important principle of criminal law, by nature.

The presumption of innocence which is in many international documents especially the European Convention on Human Rights was clearly organized for the first time with the 1982 Constitution, at the Constitutions of the Republic of Turkey. Nevertheless, the presumption began to show its traces, if not explicitly in the previous constitutions, with the associated principles and, particularly, the Constitutional Court decisions that entered the Turkish legal system with the 1961 Constitution.

Not only the trial court but also individuals and institutions are under the obligation to respect to the presumption. In cases where is treated against the presumption by non-public officials and institutions, the obligation of the state is an important debate. At this point, especially media activities are examined in detail in the study.

In addition to being an independent right, the presumption of innocence is

also in relation to other rights. For this reason, other constitutional rights related to the presumption of innocence have been examined in details and the balance between them and presumption was tried to be revealed. European Court of Human Rights and Constitutional Court decisions, guide in order to understand how the presumption of innocence is interpreted in various situations.

Key Words: The Presumption of Innocence, Constitution, Constitutional Court, European Court of Human Rights, Right to a Fair Trial, Principles of Criminal Law

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM, TARİHSEL SÜREÇ VE UYGULAMA ALANI İLE

SUÇSUZLUK KARİNESİ

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
A. Terim Sorunu.....	5
B. Suçsuzluk Karinesinin Anlamı ve Etkisi.....	10
1. Genel Olarak.....	10
2. Psikolojik Olay Görüşü.....	13
3. Normatif Kavram Olarak Suçsuzluk Karinesi.....	14
II. TARİHSEL GELİŞİM.....	15
A. Avrupa Kıtasındaki Gelişmeler.....	15
B. Amerika Kıtasındaki Gelişmeler.....	19
C. Afrika Kıtasındaki Gelişmeler.....	20
D. Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri Kapsamında Gelişmeler.....	21
III. UYGULAMA ALANI.....	23

A. Bir Suç İsnadının Bulunması Gerektiği.....	23
1. Suç Kavramının Anlamı ve Niteliği.....	24
a. Yasal Mevzuatta Sınıflandırma.....	28
b. Fiilin Niteliği.....	29
c. Cezanın Niteliği ve Ağırlığı.....	35
2. İsnadın Anlamı.....	39
B. Yargılama Süreçleri Bakımından Değerlendirme.....	42
C. Bağlantılı Yargılamalar.....	46
1. Ceza Davasında Beraat Kararı Verilen Durumlarda Suçsuzluk Karinesi.....	51
2. Ceza Davasının Usuli Bir Sebeple Sona Erdiği Durumlarda Suçsuzluk Karinesi	55
3. Ceza Davasının Derdest Olduğu Durumlarda Suçsuzluk Karinesi.....	59
4. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Verilen Durumlarda Suçsuzluk Karinesi.....	62

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA SUÇSUZLUK KARİNESİNİN GELİŞİMİ

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN İLKELER VE SUÇSUZLUK KARİNESİ.....	71
A. Genel Olarak.....	71
B. 1921 ve 1924 Anayasaları.....	74
C. 1961 Anayasası.....	80
1. Genel Olarak Ceza Hukukuna İlişkin İlkelerin Düzenlenmesi.....	80
2. Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi.....	87
D. 1982 Anayasası.....	90
1. Genel Olarak Ceza Hukukuna İlişkin İlkelerin Düzenlenmesi.....	90

2. 38'inci Madde Bağlamında Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi.....	96
3. 15'inci Madde Bağlamında Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi.....	97
II. SUÇSUZLUK KARİNESİNİN ANAYASADA YER ALAN DİĞER HAKLARLA İLİŞKİSİ.....	102
A. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İle İlişkisi.....	102
1. Genel Olarak.....	102
2. Tutuklama Tedbirinin Suçsuzluk Karinesi Açısından Değerlendirilmesi.....	106
3. Tutuklulukta Makul Sürenin Suçsuzluk Karinesi Açısından Değerlendirilmesi	107
4. Anayasa Mahkemesi İçtihatlarında Suçsuzluk Karinesi ile Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İlişkisi.....	112
B. İfade Özgürlüğü ve Suçsuzluk Karinesi İlişkisi.....	115
1. Kamu Görevlilerinin Açıklamaları Bakımından Değerlendirme.....	118
2. Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi.....	127
a. Adli Haberlerin Verilişinde Hukuka Uygunluk Koşulları.....	133
(1) Gerçeklik.....	133
(2) Güncellik.....	134
(3) Kamu Yararı ve Toplumsal İlgi.....	136
(4) Haberin Veriliş Biçimi.....	137
b. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Açısından Değerlendirme.....	138
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA.....	149
EKLER.....	166

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Ay.	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B. No.	: Başvuru Numarası
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
E.	: Esas
Ed.	: Editör
K.	: Karar
m.	: Madde
MSHS	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
para.	: Paragraf
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan Sayfaya
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi

TBB : Türkiye Barolar Birliği
TCK : Türk Ceza Kanunu
Y. : Yıl
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Günümüzde bireylere tanınan temel hak ve özgürlükler, uzun yıllar süren mücadeleler sonucunda ve muktedirlerin gücünden birey lehine kısmen feragat etmesiyle kazanılmıştır. Ancak zaman geçtikçe elde edilen kazanımlara karşılık, bu hak ve özgürlüklere müdahalelerin niteliği de değişmiştir. Ceza muhakemesi faaliyetleri de temel hak ve özgürlüklere devlet eliyle müdahale edilmesi sonucunu doğuran faaliyetlerdir. Bu nedenle ceza muhakemesi sürecinde bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunabilmesi amacıyla tarihsel süreçte uyulması gereken birtakım ceza hukuku ilkeleri ortaya çıkmıştır.

Suçla itham edilen bireylerin haklarını korumaya yönelik olarak ortaya çıkan ceza hukuku ilkeleri, uluslararası düzeydeki temel insan hakları belgelerinde yer aldığı gibi bölgesel düzeydeki metinlerde de yerini almıştır. Kendisini insan haklarına saygılı, demokratik devlet ve hukuk devleti olarak tanımlayan ülkeler de anayasalarında bu ilkelere çeşitli biçimlerde yer vermiştir.

Suçsuzluk karinesi de diğer ceza hukuku ilkeleri gibi bireyi öncelikle kendisini yargılayan muktedir yani devlet karşısında korumayı amaçlamaktadır. Bu nedenle ceza muhakemesi sürecinde bireyin özgürlüğü açısından en önemli ilkelere biridir. Bunun yanında yargılamanın adilliğinin sağlanması için zorunlu bir unsur olarak var olan suçsuzluk karinesi, devlete ve üçüncü kişilere saygı duyma yükümlülüğü yükleyen bir temel hak olarak demokratik toplumların hukuk düzeninde yerini almıştır.

Modern ceza hukukunda, Ortaçağ sistemlerinden farklı olarak amaç, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Dolayısıyla maddi gerçeğin araştırılmaya başlanmasında kişinin suçlu olduğu ön kabulüyle değil, suçsuz olduğu ön kabulü ile başlanır. Suçsuzluk karinesinin temelinde de mevcut hukuk düzeni uyarınca gerçekleştirilen bir yargılama

sonucunda kesin hükümle suçlu olduğu ortaya konulana kadar yargılanan kişinin suçsuz olduğu ön kabulü yer almaktadır.

Suçsuzluk karinesinin temelinde bu ön kabul bulunmasına karşılık etki alanı bundan çok daha geniştir. Karine, suç isnadından itibaren kısıtlayıcı bir etki doğurarak yargılanan kişiye suçlu gibi muamele edilmesine neden olacak tüm faaliyetlerin önüne geçer. Bu bağlamda özellikle yargılamayı yapan mahkeme olmak üzere, yargılamada yer alan tüm aktörler ve kamu görevlileri karineye uygun davranma yükümlülüğü altındadır. Bunun yanında kamu görevlisi olmayan üçüncü kişilerin karineye karşı yükümlülükleri de tartışma konusu olup, çalışmanın devamında detaylı olarak incelenmiştir.

Suçsuzluk karinesi multidisipliner bir konu olup birden fazla yönden incelenebilmesi mümkündür. Özellikle ceza hukukuna ilişkin bir ilke olması sebebiyle suçsuzluk karinesi ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle ceza hukuku bağlamında ele alınmıştır. Ancak bu çalışmanın amacı suçsuzluk karinesini anayasal bir hak olarak ele almak ve karineyi anayasal bağlamda değerlendirmektir. Karine, sonuçları bakımından ceza hukuku ile yakın ilişki içerisinde olsa da ulusal mevzuatta temel dayanağı anayasadır. Bu bakımdan çalışma boyunca suçsuzluk karinesi, Anayasa Hukuku bakımından değerlendirilecektir.

Karineye ilişkin kullanılan farklı terimler ve buna ilişkin tartışmalara yer verildikten sonra, karinenin anlamı ve uluslararası düzeydeki tarihsel gelişimi incelenecektir. Karinenin fikirsel temellerinin atıldığı Anglosakson hukuku ve özellikle bulunduğumuz coğrafya itibariyle Kıta Avrupası hukukundaki gelişimi iç hukukumuzdaki gelişmelere de öncülük etmiştir. Fransız ihtilalinden sonra tüm Avrupa'ya yayılan özgürlük düşüncesi ile birlikte bireysel haklar da diğer ülke vatandaşları tarafından talep edilmeye ve bunun sonucu olarak temel hukuk metinlerinde yer almaya başlamıştır. Bu bakımdan gerek uluslararası düzeydeki gerek bölgesel düzeydeki bildiri, sözleşme veya beyannamelerde suçsuzluk karinesi bir ilke olarak yer almıştır.

Etkisi ve yüklediği sorumluluğun ağırlığı dolayısıyla suçsuzluk karinesinin uygulama alanının net olarak belirlenmesi de bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Anayasa ve Anayasa 90. madde yollaması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ışığında suçsuzluk karinesinin korumasının hangi anda başlayıp hangi anda sona erdiği irdelenmiştir. Anayasanın ve Sözleşmenin yorumlanmasında en büyük yol gösterici ise içtihatlardır. Bu nedenle özellikle karinenin korumasını başlatan suç isnadı kavramının özerk olarak yorumlanması sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatlarına da yer verilmiştir.

Kural olarak ceza yargılaması sırasında geçerli olmakla birlikte ceza yargılaması ile bağlantılı olan diğer yargılamalar sırasında da uygun düştüğü ölçüde suçsuzluk karinesinin koruması geçerli olmaktadır. Bu bakımdan bağlantılı olan yargılamanın niteliği, ceza yargılamasının hangi aşamada olduğu, ceza yargılaması sona erdiyse hangi kararlar sona erdiği ve bağlantılı yargılamada sergilenen tutum karine bakımından ayrı ayrı incelenmesi gereken noktalardır. Özellikle Türk hukukuna özgü hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi halinde karinenin yorumlanması önem arz etmektedir.

Genel olarak karinenin anlamı, işlevi ve uygulama alanı ortaya konulduktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında karinenin gelişimi incelenecektir. Hem 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu ile birlikte yürürlüğünün devam etmesi sebebiyle hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında karinenin gelişimini daha iyi anlayabilmek için Kanuni Esasinin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte suçsuzluk karinesi anayasalardaki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için önce Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında ceza hukukuna ilişkin ilkelerin gelişiminin ve bu genel yaklaşımla birlikte özel olarak da karinenin gelişimin irdelenmesi bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında ceza hukuku ilkeleri ve suçsuzluk karinesi birlikte irdelenecektir.

Anayasal koruma altında olan suçsuzluk karinesi yine anayasa tarafından korunan başka temel haklarla da ilişki içerisindedir. Özellikle toplumda tutuklama

tedbiriyle birlikte oluşan suçluluk algısı nedeniyle özgürlük ve güvenlik hakkı ile suçsuzluk karinesinin arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Uygulanan koruma tedbirleri ile birlikte hem suçsuzluk karinesinin hem de özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali gündeme gelmektedir. Bu nedenle karinenin özgürlük ve güvenlik hakkıyla ilişkisi de ele alınacaktır.

Karinenin bir başka yönü ise ifade özgürlüğüne dokunmaktadır. Suçsuzluk karinesi, suç isnadı altında bulunan kişiye yönelik olarak kesin hükümle sabit olana kadar suçlu olduğu anlamına gelecek söylemlere karşı bir garanti oluşturmaktadır. Bunun yanında ifade özgürlüğü ise en genel tanımıyla bireylere düşüncelerini özgürce açıklayabilme serbestisi tanımaktadır. Özellikle basın tarafından adli haberlerin verililişi sırasında bu iki hakkın çatışması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu hakların karşı karşıya geldiği durumlarda aralarında bir dengenin sağlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu haklar arasında denge sağlanmaya çalışırken çizilmesi gereken sınırlar, uygulanacak kriterler ve karşı karşıya gelen her iki hakkın da özünün zarar görmemesi azami derecede önemlidir.

Çalışmanın sonunda suçsuzluk karinesi ile bu haklar arasındaki ilişki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla değerlendirilecektir. Hem Anayasa Mahkemesi yönünden hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yönünden suçsuzluk karinesiyle ilişki içerisinde olabilecek pek çok içtihat bulunmaktadır. Ancak çalışmanın kapsamı nedeniyle ve sistematik açısından temel alt başlıkları belirlemek adına belli örneklerden hareket etme zorunluluğu doğmuştur. Bununla birlikte basın özgürlüğünün suçsuzluk karinesine saygı bağlamında sınırlandırılması noktasında doktrinde ileri sürülen önerilere de yer verilecektir. Böylece çalışma boyunca suçsuzluk karinesi anlamı, işlevi ve tarihsel gelişimiyle ortaya konulduktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları kapsamında ve içtihatlar ışığında detaylı olarak ele alınarak karinenin anayasal bağlamda tüm boyutlarıyla ele alınması amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM, TARİHSEL SÜREÇ VE UYGULAMA ALANI İLE

SUÇSUZLUK KARİNESİ

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Terim Sorunu

Suçsuzluk karinesi en genel tanımıyla, kişinin suçluluğu ispatlanana kadar suçsuz kabul edilmesi anlamına gelen ve adil yargılanma hakkının temelinde yer alan bir ilkedir. Anlam itibarıyla öğretide ve yargı içtihatlarında genel bir kabul olmakla birlikte, karine için farklı terimler kullanılmaktadır. “Suçsuzluk karinesi¹” ve “masumiyet karinesi²” en yaygın kullanılan terimler olmakla birlikte, karine için, “masumluk karinesi³”, “masum sayılma hakkı⁴”, “suçsuz sayılma hakkı⁵” gibi terimlerin

1 Sulhi Dönmezer, Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Beta Yayınları, İstanbul, 1998 s. 67; A. Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhan Kitabevi, 11.Baskı, Ankara, 2016, s. 295; Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 48, S. 1-4, Y. 1999 s. 137; İlhan Üzülmaz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 58, Y.18, Mayıs-Haziran 2005, s.44.

2 M. Serhat Kaşıkara, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009; Özen Atlıhan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, AÜEHFD, Cilt:8 , Sayı 3-4, 2004, s. 291-328; Adem Çelik, Adil Yargılanma Hakkı(Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku), Ankara, 2007, s. 131.

3 Bahri Öztürk – Mustafa Ruhan Erdem, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, 9. Baskı, Ankara, 2006, s. 188.

4 Osman Doğru, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt:1, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003, s. 453.

5 Yener Ünver – Hakan Hakeri, Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2006, s.9.

kullanıldığını da görmekteyiz. Terimlerdeki farklılık özellikle suçsuzluk ve masumiyet/masumluk arasındaki anlam farkı ve bu farkın sebep olacağı bazı sonuçlar bakımından önemlidir.

Suçsuzluk kelime anlamı olarak “suç işlememiş olmama durumu”nu⁶ ifade ederken, masumiyet ise, “suçsuzluk, günahsızlık, temizlik, saflık”⁷ anlamıyla yalnızca suçsuz olma halini değil, tamamen lekesiz olma halini ifade etmektedir.

İnsan hakları bakımından temel kabul edilen belgelerde de bu konuda bir terim birliği yoktur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddenin ikinci fıkrasında, masum sayılır anlamına gelen “*presumed innocent*” ifadesinin kullanılarak terim seçimi masumiyetten yana kullanılmıştır⁸. AİHS’in Adalet Bakanlığı sitesinde yer alan çevirisinde de “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.*” Cümlesi ile yine masumiyet kavramının tercih edildiğini görmekteyiz⁹.

1948 tarihli Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinin (EİHB) 11. maddesinin birinci fıkrasında da, “*Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tesbit edilmedikçe masum sayılır*” ifadesi ile yine masumiyet kavramı tercih edilmiştir¹⁰.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında ise “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.*” hükmü

6 <https://kelimeler.net/Su%C3%A7suzluk-kelimesinin-anlami-nedir>, (Erişim Tarihi:03.08.2019)

7 <https://kelimeler.net/Masum-kelimesinin-anlami-nedir>, (Erişim Tarihi:03.08.2019)

8 Hatice Derya Ormanoğlu, “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2016, Cilt: 65, Sayı:4, s. 2244.

9 http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/aihs_ekprotokoller/aihs.pdf, (Erişim Tarihi:04.08.2019)

10 <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (Erişim Tarihi:04.08.2019)

ile AİHS ve EİHB'den farklı olarak masumiyet kavramı yerine suçsuzluk kavramı kullanılmıştır.

Temel belgelerde olduğu kadar yüksek mahkeme kararlarında da terim seçimi önem arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi içtihatlarında karineden masumiyet karinesi olarak bahsetmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise, kavram seçimi itibariyle sözleşmeyle uyumludur. Her ne kadar Sözleşmede masumiyet kavramının kullanıldığını ifade etsek de AİHM'nin özellikle Nölkenbockhoff/Almanya kararında, terime yüklenen anlama yaklaşımı daha net görülmektedir.

Karara göre, Bay Nölkenbockhoff, üst düzey müdür olarak çalıştığı şirkette birtakım iflas suçları sebebiyle tutuklanmış ve hakkında bir kısım suçtan ceza verilmiştir. Bu cezalara ilişkin olarak kararı temyiz etmiş ancak temyiz başvurusu henüz sonuçlanmadan vefat etmiştir. Bunun üzerine Nölkenbockhoff'un eşi, Essen Bölge Mahkemesine başvurarak eşi tarafından yapılan masrafların ve tutuklama sebebiyle tazminatın ödenmesini talep etmiştir. Bayan Nölkenbockhoff'un talebi, eşinin mahkumiyetinin neredeyse kesin olduğu ve ölmeseydi temyizde beraat edeceğine dair hiçbir temele dayanmadığı için reddedilmiştir. AİHM ise Bayan Nölkenbockhoff'un başvurusuna ilişkin verdiği kararda, makul şüpheler nedeniyle tutuklanan şahsın, karar kesinleşmeden vefatı nedeniyle tazminat talebinin reddinin, sözleşmenin 6/2 maddesinin ihlali niteliğinde olmadığını ifade etmiştir. Karara göre tutuklama sırasında uygulanan tedbirler, ceza veya cezayla eşlebilecek önlem sayılmamaktadır¹¹.

AİHM her ne kadar kavram olarak masumiyet kavramını kullanmayı tercih etse de Nölkenbockhoff kararından da anlaşılacağı üzere, suçtan dolayı soruşturulan veya kovuşturulan kişinin, tamamen lekesiz kabul edilmesinin karineyle bağdaşmayacağını ve birtakım tedbirlerin uygulanmasıyla kişinin masum ile suçlu arasında bir yerde bulunduğunu ve konumunun Sözleşmenin 6/2 maddesini ihlal etmeyeceğini ifade etmiştir.

¹¹ Nölkenbockhoff v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 10300/83, Karar Tarihi:25.08.1987.

Öğretide de bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar, sanık statüsünün kendine özgü bir konum olduğunu, bu aşamada masum veya suçlu olarak kabul edilemeyeceğini ve fakat karinenin şüpheliye/sanığa yargılamanın sonuna kadar suçlu gibi davranılmamasını garanti ettiğini savunarak masumiyet karinesi ifadesini kullanmayı tercih etmişlerdir¹².

Başka bir görüşe göre ise, şüpheli veya sanık belirsiz bir konumda bulunmaktadır. Yargılama sonucunda masum veya suçlu olarak addedilme ihtimali bulunmaktadır. Ancak bu aşamada yargılama sonuna kadar masum kabul edilmesi gerekmektedir. Her ne kadar şüpheli veya sanığın durumu kendine özgü bir durum olsa da “suçsuzluk” gibi üçüncü bir durumun yaratılması doğru değildir. Bu nedenle masumiyet teriminin kullanılması daha uygun olacaktır¹³.

Masumiyet kavramının tercih edilmesindeki bir başka gerekçe de karinenin amacıyla açıklanmaktadır. Bu görüşe göre, karinenin ortaya çıkış amacı insan onurunu korumaktır. Karinenin temel amacı olan insan onuru dikkate alındığında “masumiyet” terimi ile, hakkın öznesi olan kişinin suçsuz olma halini vurgulanmaktadır. Nitekim masumiyet kavramı daha evrenseldir. Uluslararası belgelerde ve AİHM içtihatlarında “masumiyet” kavramının kullanıldığı da göz önüne alındığında, “masumiyet” kavramının kullanımı hem uluslararası hukukla hem de AİHM içtihatlarıyla uyumun gereğidir¹⁴.

Feyzioğlu’na göre ise, suç isnadında bulunulan kişi hakkında kesin hüküm verilene kadar suçlu kabul edilemeyeceği gibi tamamen masum statüsünde de değildir. Bu durumda şüpheli veya sanık masum ve suçlu arasında bir yerde kendine özgü bir statüdedir.

12 Nur Centel, Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2018, s. 178.

13 Atlıhan, s. 292.

14 Ali Erkan Göğüş, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet Karinesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s.7.

Gerçekten de soruşturma sürecinde kişinin peşinen suçlu sayılması hatalı olduğu gibi, en baştan masum sayılması da doğru değildir¹⁵. Çünkü kişiyi masum kabul etmek, hakkında hiçbir soruşturma olmayan kişiyle aynı konuma yerleştirmek anlamına gelecektir ki, bunun da birtakım sakıncaları bulunmaktadır.

Ceza muhakemesi sürecinde kişi, şüpheli statüsüne girdikten sonra hakkında, şüphe derecesine ve somut olayın özelliklerine göre tutuklama, adli kontrol veya arama, el koyma gibi temel haklara kanuni müdahale niteliğinde olan birtakım tedbirlerin uygulanması tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir.

Kavramın masumiyet karinesi olarak kabulü halinde, şüpheli veya sanığa uygulanan bu tedbirlerin açıklanması ve hukuki bir temele oturtulması mümkün olmayacaktır¹⁶. Dolayısıyla kişi suçlu olmamakla birlikte, hakkında suç şüphesi bulunan ve bundan dolayı birtakım tedbirlere maruz kalabilecek kişi konumundadır. Bu bakımdan kişi, suçluluk ve masumluk arasında bir noktada bulunmaktadır, Kişi yargılamadan beraat ettiği takdirde lekesiz şekilde masumiyetine kavuşacaktır¹⁷.

Kavramın masumiyet karinesi olarak kabulü halinde, kişi hakkında kesin hüküm verilene kadar tamamen masum olduğundan bu aşamaya kadar tutuklanması veya gözaltında alınması, konut işyeri araması gibi yargılama sırasında uygulanan bir takım koruma tedbirlerinin uygulanması mümkün olmayacaktır.

Bu aşamada koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi için, kendisine suç isnat edilen kimsenin söz konusu suçu işlediğine yönelik kuvvetli suç şüphesi bulunmalıdır. Bu sebeple kişi nasıl ki suçlu kabul edilemiyorsa, tamamen masum statüsünde de kabul edilemeyecektir.

Üzülmez de suçsuzluk karinesi teriminin ceza muhakemesinin amacına daha uygun düştüğünü ifade ederek “suçsuzluk karinesi” terimini kullanması tercih etmiştir.

15 Nevzat Toroslu, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 2001, s.7.

16 Feyzioğlu, 138.

17 Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl:2012, S:1, s. 108-109.

Üzülmez'e göre kamu davasının amacı maddi gerçeği araştırarak sanığın suçlu bulunması halinde cezalandırılması, suçlu olduğu ispat edilemezse de beraat ettirilmesidir. Yargılama sırasında maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında gerekli olduğu takdirde tutuklama gibi ağır koruma tedbirlerine de başvurulabilecektir. Sanığın yargılama sırasında masum olduğu kabul edildiğinde ise bu tedbirlerin uygulanması ile ters düşecektir. Bu nedenle uluslararası belgelerdeki “masum sayılır” ifadesi yerine, Anayasadaki “suçlu sayılmaz” ifadesinin daha doğru olacaktır¹⁸

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu 90 ve devamı maddeleri uyarınca şüpheli, hakkında suç şüphesi bulunan kişidir. Ancak Anayasa 38/4 ve buna ilişkin uluslararası belgeler uyarınca, hakkında suç şüphesi bulunan şahıs, suçlu olduğu kesin hükümle ortaya konulana kadar suçsuz sayılır. Dolayısıyla kişinin soruşturma/kovuşturma safhalarında suçlu ile masum arasında bir noktada bulunduğunu söylemek gerekir. Bu nedenle kavram için masumiyet karinesi yerine suçsuzluk karinesi teriminin kullanılması daha yerinde olacağından, çalışma boyunca kavram suçsuzluk karinesi olarak kullanılacaktır.

B. Suçsuzluk Karinesinin Anlamı ve Etkisi

1. Genel Olarak

Öncelikle her ne kadar karine olarak adlandırılrsa da suçsuzluk karinesinin teknik olarak bir karine olduğunu söylemek doğru değildir. Bilindiği üzere karine, gerçeğe uygun kabul edilen bir olaydan veya olaylar bütününden hareket ederek, diğer bir olayın varlığına dair yargıya varma işlemidir. Dolayısıyla karine temel anlamıyla bir çıkarımdır. Ancak suçsuzluk karinesi için bu şekilde bir çıkarım işlemi söz konusu değildir. Burada karine ile ifade edilmek istenen, yargılama sırasında yargılanan kişinin suçsuz olduğunun varsayımı ve bu varsayımın kişiye sağladığı temel haktır¹⁹.

¹⁸ Üzülmez, s.44.

¹⁹ Feyzioğlu, s. 139.

Karine, suçluluğu kesin bir yargı kararı ile sabit olmadıkça, yargılanan kişilerin suçlu gibi muamele görmemelerini garanti etmektedir²⁰. Suçsuzluk karinesine göre, şahsın suçlu sayılabilmesi için mutlaka hakkında kesinleşmiş bir yargı hükmü bulunmalıdır. Yargılama sonunda kişinin suçlu sayılabilmesi için de suçsuzluğuna ilişkin bütün şüphelerin yok edilmesi gerekmektedir²¹. Hatta bu bakımdan, Dönmezer, suçsuzluk karinesinin şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile doğrudan bağlantılı olduğunu savunur²². Dolayısıyla kişi, yargılama sırasında suçlu değildir ancak yargılama sonucunda suçlu sayılma tehlikesi altındadır.

Suçsuzluk karinesi, asla yargılana kişinin yargılama sonucunda suçsuz çıkacağını garanti etmez²³. Çünkü ceza yargılamasının en temel amacı maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Bu nedenle şüpheliye ve sanığa, savunma hakkı ve bu hakla bağlantılı haklar sağlanırken, yargılama sonucunda maddi gerçeğe ulaşılması amaçlanır. Karinenin sağladığı güvence, maddi gerçeğe ulaşılmaya çalışılan yargılama sürecinde kişiye suçlu gibi davranılmaması ve yargılamanın adil olmasının sağlanmasıdır. Yargılamanın sonucunda kişi suçlu ise cezalandırılacak, masum ise hakkında beraat hükmü verilecektir.

Suçsuzluk karinesinin sonuçlarından biri de suç isnat edilen kişiye kendini savunma hakkı tanınmasıdır. Kişinin en baştan suçlu kabul edildiği bir yargılamada savunma hakkı tanınmasının da bir anlamı olmayacaktır. Kişinin suçlu kabul edilip ancak suçunun ikrar ettirilmeye çalışıldığı yargılamalarda gerçek anlamda bir muhakemeden bahsetmek mümkün değildir²⁴.

20 Şerafettin Elmacı, "Suçsuzluk Karinesi", Adalet Dergisi, Sayı 41, 2011, s. 135.

21 Feyzioğlu s. 139.

22 Dönmezer, s.68.

23 Önder Tozman, "Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 3-4, Y. 2007, s. 318; Pınar Memiş, "Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi", Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 4.

24 Feyzioğlu, s.140.

Dolayısıyla suçsuzluk karinesi, bir suç ithamıyla karşı karşıya olan kişinin, suçluluğu kesin bir mahkeme kararıyla ortaya konulmadıkça suçsuz sayılmasını ifade eder²⁵. Bu şekliyle suçsuzluk karinesi temel bir hak ve şüphelinin/sanığın suçluluğunu ispat eden kesin mahkeme hükmü ile bertaraf edilen bir karinedir²⁶.

Suçsuzluk karinesi, temel bir hak olmasının yanı sıra, hukuk devleti ilkesinin de doğal bir uzantısı olarak ifade edilmektedir²⁷. Karinenin içeriği ve sınırları insan haklarına saygı ilkeleri çerçevesinde anamlandırılmaktadır. Bu nedenle suçsuzluk karinesinin, insana saygı düşüncesinden kaynaklandığını söylemek gerekir²⁸.

Adil yargılanma hakkının temel bir parçası niteliğinde olan suçsuzluk karinesinin bir diğer anlamı da, ispat külfetinin iddia makamına düşmesi ve sanığın şüpheden yararlanması ilkesidir. Karinenin doğal bir sonucu olarak ceza muhakemesi sürecinde şüpheli ya da sanık suçsuzluğunu ispat mecburiyetinde değildir. İspat yükü iddia makamına düşmektedir. Nitekim bu durum susma hakkı ile de kendini göstermektedir²⁹. Suçsuzluk karinesinin korumasını sağlamak yargı makamlarının olduğu gibi tüm kamu görevlilerinin de sorumluluğundadır³⁰. Dolayısıyla yalnızca yargılamayı yapan mahkemede yer alan aktörler değil tüm yetkili makamlar karineye saygı gösterme yükümlülüğü altındadır.

Anayasada düzenlenme yeri açısından suçsuzluk karinesinin adil yargılanma hakkından bağımsız olarak ceza hukukuna ilişkin bir ilke ve bağımsız bir hak olarak düzenlendiği de ileri sürülmektedir³¹. Ancak karinenin adil yargılanma hakkının bir

25 Dönmezer, s. 67

26 Üzülmmez, s.43.

27 Üzülmmez, s.44.

28 Üzülmmez, s.43.

29 Koray Doğan, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi "in dubio pro reo", Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s.144.

30 Yalçın Şahinkaya, Suçsuzluk Karinesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 18.

31 Bahri Öztürk; Mustafa Ruhan Erdem; Veli Özer Özbek, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2000, s. 148

unsuru veya ceza hukukuna ilişkin bağımsız bir hak olarak kabulü, karinenin işlevi bakımından farklı uygulamayı haklı kılmayacaktır.

Bunun yanında karineyi açıklamak için psikolojik olay görüşü ve normatif kavram görüşü şeklinde iki farklı görüş ileri sürülmüştür.

2. Psikolojik Olay Görüşü

Bu görüşe göre, suç işleme şüphesi ile suçsuzluk karinesi arasında kendine özgü bir ilişki bulunmaktadır. Hem şüphe hem de suçsuzluk karinesi psikolojik olaylardır ve kanaat oluşumunda bu iki olgu zıt kutuplar gibi birbirleriyle etkileşim içinde bulunur. Sanığın fail olduğuna yönelik şüphenin yoğunluğu arttığında suçsuzluk karinesi zayıflar. Hatta şüphe yoğunluğu hüküm verildiği anda son haddine ulaşır ve suçsuzluk karinesi son bulur³².

Suçsuzluk karinesi, suçtan emin olmaya bağlı olarak değişkenlik gösteren psikolojik bir faktördür. Bu bakış açısına göre şüpheli olan kişi, şüphenin yoğunluğuna ve yargıcın suçtan emin olma kanaatine göre, şüpheli olmayan bir kişiye göre daha düşük bir seviyede suçsuzluk karinesinden yararlanabilecektir³³.

3. Normatif Kavram Olarak Suçsuzluk Karinesi

Normatif kavram görüşüne göre ise suçsuzluk karinesi, şüphenin yoğunluğuna bağlı olarak değişen bir olgu değildir. Şüphenin derecesi ne olursa olsun suçsuzluk karinesi sınırlandırılmaz. Burada şüphe yoğunluğunun hakimın kişisel kanaatini etkilemesi önemli değildir. Hakimın kişisel kanaati ne olursa olsun suçsuzluk kanaati hep aynı etkiye sahiptir. Suçsuzluk karinesi, suç şüphesine veya hakimın şahsi kanaatine bağlı olmaksızın her zaman aynı kalarak mahkumiyet kararına kadar sürer.

32Walter Gropp, Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi(Çev. Osman İsfen), in: Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 321.

33 Gropp, s. 321.

Şüpheliye veya sanığa uygulanan koruma tedbirleri normatif kavram görüşü ile çelişmemektedir. Suç şüphesi altında bulunan bir kişiye şüpheli olmayan bir kimseye göre tedbirler uygulanabiliyorsa bu durum suçsuzluk karinesinin kesintiye uğramasından kaynaklanmamaktadır. Aksine suçsuzluk karinesi kesintisiz devam etmesine rağmen, şüpheli sıfatının farklı davranmayı meşru kılmasından kaynaklanmaktadır³⁴

Hakimin kanaati ne olursa olsun, suç şekil itibariyle sabit olana kadar, şüphelinin suçsuzluğundan hareket edilir. Aksi bir düşüncede, suçsuzluk karinesi kişisel kanaate bağlandığından kimin kanaatinin etkili olacağı sorunu da gündeme gelmektedir. Özellikle heyet tarafından yapılan yargılamalarda kişisel kanaatle ilişkili olarak suçsuzluk karinesi koruması sağlamak büyük sorunlara yol açacaktır³⁵.

Şüpheli hakkında dava açılabilmesi için yeterli şüphe düzeyinde bir suç işleme şüphesinin var olması gerekmektedir. Bu durumda eğer normatif kavram görüşü yerine psikolojik olay görüşü benimsendiğinde, dava hakim önüne geldiğinde zaten yeterli şüphe bulunduğundan suçsuzluk karinesi en baştan etkisiz hale gelecektir³⁶. Bu nedenle normatif kavram görüşünün, psikolojik olay görüşüne göre tercih edilebilir olduğunu söylemek mümkündür.

Suçsuzluk karinesi adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olup, modern ceza hukukunun en önemli kazanımlarından biridir. Karine şüpheliye ya da sanığa ispat yükü yükleyen yaklaşımı reddeder³⁷. Dolayısıyla suçsuzluk karinesiyle birlikte muhakeme sürecini yapılandıran aktör olma yükü başka bir deyişle suçsuzluğunu ispat etme yükü sanığın üzerinden alınmıştır. Karine sanığa olası bir suçlu gibi davranılmasının önüne geçer. Sanığa tedbir uygulanırken de orantılılık ilkesine bağlı kalınması güvencesini sağlamaktadır³⁸.

34 Gropp, s.321.

35 Gropp, s. 321.

36 Gropp, s.322.

37 Centel - Zafer, s.138.

38 Nurullah Kunter- Feridun Yenisey, Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, 12. Bası, İstanbul 2002, s. 655.

Bu ilkenin kabul edilmesiyle birlikte ceza muhakemesinin de amacı değişmiştir. Ceza muhakemesi hukuku, suçsuzluk karinesi ve suçsuzluk karinesiyle ilişkili olan “vicdani delil sistemi”, “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi, “susma hakkı ve susma hakkının kullanılmasının sanık aleyhine delil veya suçluluk karinesi olarak kullanılamaması” ve “delil yasakları” ilkeleriyle birlikte, bireyi koruyan ve bireyin temel hak ve özgürlüklerini garanti altına alan bir rol üstlenmiştir³⁹.

II. TARİHSEL GELİŞİM

A. Avrupa Kıtasındaki Gelişmeler

Modern ceza hukukunun en önemli kazanımlarından biri olan suçsuzluk karinesinin kabul görmesinden önce ceza hukuku çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu evrelerde özellikle temel insan haklarının genel olarak kabul görmesinden önce sanıklar hemen hemen hiçbir hakka sahip olmadan yargılanmıştır.

Batı Avrupa’da 18. yüzyılın ortalarına kadar ceza muhakemesinin amacı sanığı cezalandırmak olarak kabul edilmekteydi. Sanık en baştan suçlu olarak kabul edildiğinden yargılama sırasında suçsuzluğunu ispatlama yükü altındaydı. Dolayısıyla suçluluğuna inanılan sanığın suçunun ispatlanması için her yol mübah kabul edilmekteydi. Delillerin kraliçesi olan ikrarı elde etmek için de işkence ve kötü muamelenin uygulanmasında herhangi bir sorun görülmemekteydi⁴⁰.

Hakimlerin keyfi davranışlarına, kişilerin baştan itibaren suçlu olarak kabul edilip insan onuruna yakışmayacak şekilde muamele gösterilen bu evreye tepki olarak geliştirilen ve bu evrenin en önemli sembolü suçsuzluk karinesidir⁴¹.

39 Yalçın Şahinkaya, s. 21.

40 Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2000.

41 Memiş, s.7.

Her ne kadar açıkça suçsuzluk karinesinden bahsedilmese de karinenin izleri ilk defa Magna Carta Libertatum'da görülmeye başlanmıştır⁴². “*Eşitlerin kanuni bir hükmü ya da bir memleket kanunu olmadan hiçbir hür kişi tevkif ya da hapis edilemeyecek, haklarından ve mallarından mahrum bırakılamayacak, kanun dışı edilemeyecek, sürülemeyecek, herhangi başka bir kötü muameleye maruz bırakılamayacaktır*” ifadeleriyle açıkça ifade edilmese de suçsuzluk karinesine ilişkin temellerin atılmaya başlandığı görülmektedir⁴³.

Magna Carta'ya bakıldığında genel olarak halkı, yöneticilerden korumaya çalıştığı ve özellikle uygulanan yaptırımlar için “eşitlerin kanuni bir hükmü ya da memleket kanunu olmadıkça” ifadesiyle yasallık getirme gayretinde olduğu görülmektedir. Magna Carta temel haklar bakımından kendinden sonra gelen belgelere de öncülük etmiş ve sonraki temel belgeler de Magna Carta'da fikirsel tohumları atılan kurallar daha açık bir şekilde yer almıştır⁴⁴.

Magna Carta'dan yaklaşık dört yüzyıl sonra da Habeas Corpus'ta yine örtülü olarak suçsuzluk karinesine ilişkin ifadelerin yer aldığı görülmektedir⁴⁵. 1679 tarihli Habeas Corpus kişilerin keyfi olarak tutuklanmalarını, kötü muamele görmelerini ve öldürülmelerini yasaklamıştır.

Temel belgelerin yanı sıra dönemin düşünürleri de suçsuzluk karinesine ilişkin düşünceleri dillendirmeye başlamıştır. 18. Yüzyılda yaşayan Cesare Becceria, Suçlar ve Cezalar Üzerine kitabında “Bir adama hâkimin hükmünden önce suçlu gözü ile bakılamaz; keza o kimsenin tabi olduğu amme nizamını ihlal ettiğine kati surette kanaat

42 İlhan F. Akın, Türk Devrim Tarihi, Beta Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1989, s.281.

43 Akın, s.282.

44 Tekin Akıllıoğlu, İnsan Hakları I, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 122.

45 Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul 2020, s.440.

getirmedikçe cemiyet bu adamın üzerindeki himayesini kaldırmaz” ifadeleriyle suçsuzluk karinelerine ilişkin düşüncelerini dile getirmiştir⁴⁶.

Suçsuzluk karinesi, 18. yüzyılın sonlarına kadar Anglosakson hukukunda fikir olarak ortaya çıkmış ve çeşitli belgelerde temellendirilmeye başlanmışsa da ilk defa 1789 tarihli Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde yer almış ve Fransız devriminin de etkisiyle tüm Avrupa’ya yayılmaya başlamıştır⁴⁷.

Bildirgenin dokuzuncu maddesinde yer alan *“Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır”* ifadeleriyle suçsuzluk karinesinin ilk defa hukuk dünyasında açıkça yer almaya başladığı görülmektedir. Dolayısıyla her ne kadar fikrîsel temellerini Anglosakson Hukukundan alsa da insan hakları alanındaki gelişmelerle birlikte Fransa’ya geçmiş, buradan Avrupa’ya yayılmış ve zaman içerisinde kendini İnsan Haklarına saygılı olarak tanımlayan tüm medeni devletlerin hukukunda yer almıştır.

Avrupa Kıtası açısından karine için atılan en önemli adımlardan birisi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir. Sözleşme, 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından insan hakları bildirisinde yer alan hakları korumak amacıyla imzalanmıştır. Ülkemizde de 1954 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi diğer temel haklar gibi suçsuzluk karinesini de açıkça düzenlediğinden oldukça önemlidir.

AİHS’nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. Maddesinin 2. fıkrasında *“suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır”* şeklindeki düzenleme yer almaktadır.

46 Cesar Bonesano Becceria, Suçlar ve Cezalar yahut Beşeriyetin Mecellesi, çev. Muhittin Göklü, Güven Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1961, s. 157-158.

47 Kunter ve Yenisey, s.21; Metin Feyzioğlu, s.135.

Feyzioğlu'na göre AIHS 6. Maddesi genel olarak dürüst muhakeme hakkını düzenlenmektedir. Maddenin birinci fıkrası dürüst muhakemeyi üçüncü fıkrası ise dürüst muhakeme için uyulması gereken ilkeleri düzenlemiştir. Suçsuzluk karinesi ise bu iki fıkranın arasında dürüst muhakemenin bir parçası hatta özü olarak düzenlenmiştir⁴⁸.

Avrupa Birliği düzeyinde 2000 yılında kabul edilen Avrupa Temel Haklar Sözleşmesi'nin 48/1. maddesi "e" "*Kendisine karşı ithamda bulunulan bir kişinin, yasaya göre suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masum olduğu kabul edilecektir.*" düzenlemesine yer verilmiştir⁴⁹.

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nin 48. maddesinde de "*Kendisine karşı ithamda bulunulan bir kişinin, yasaya göre suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masumdur.*" maddesinde de suçsuzluk karinesinin düzenlemesi görülmektedir⁵⁰.

01.11.1988 yürürlük tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 7. Protokol'ün haksız mahkumiyet halinde tazminat ödenmesine ilişkin 3. maddesi de:

*"Bir suçtan dolayı kesin bir kararla mahkum olup yeni veya yakın zamanda ortaya çıkarılan bir hususun adli hata yapılmış olduğunu kesinlikle göstermesi nedeniyle hakkındaki mahkumiyet kararı kaldırılmış ya da affedilmiş ise, bilinmeyen hususun zamanında açıklanmamasının kısmen veya tamamen söz konusu kişiye atfedilebileceğinin ispatlanması dışında böyle bir mahkumiyet sonucu ceza çekmiş kişiye ilgili devletin kanunları veya uygulamasına uygun olarak tazminat ödenir"*⁵¹

48 Feyzioğlu, s. 152.

49 Şahinkaya, s.25.

50 Metin için, http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf , Çevrimiçi: 15.03.2020

51 Metin için, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf , çevrimiçi: 15.03.2020.

ifadesiyle açıkça suçsuzluk karinesini düzenlemese de, suçsuzluk karinesinin bir sonucu olarak hakkında adli hata nedeniyle mahkumiyet verilen kişiye tazminat ödeneceğini düzenlemektedir⁵²

Avrupa kıtasında suçsuzluk karinesinin temelleri neredeyse 13. yüzyıla dayanmaktaysa da 18. yüzyıla kadar açıkça karineye yer verilmemiştir. Ancak Fransız ihtilalinin de etkisiyle Avrupa'ya yayılan suçsuzluk karinesi olgusu Devletlerin bir araya gelerek oluşturduğu çeşitli topluluklarda dillendirilmiş ve metinlerle koruma altına alınmıştır.

B. Amerika Kıtasındaki Gelişmeler

Amerika'da ilk defa Rhode Island Anayasası'nda, suçsuzluk karinesine açıkça yer verilmiştir⁵³. 12 Haziran 1772 tarihli Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile de karine açısından önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Bildirinin 8. maddesi ile birlikte suçsuzluk karinesi ve buna ilişkin ilkeler açıklanmıştır:

*“Tüm ciddi yolsuzluk ve cürüm hallerinde, herkes kendisi hakkında yapılan suçlamanın gerekçesini ve niteliğini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek, kendi çevresinden seçilmiş oybirliğiyle karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı, tarafsız bir jüri önünde, hızla yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Ülkenin bu konuda bir yasası ya da kendisine eşit kişilerin bir kararı olmadıkça kimsenin özgürlüğü elinden alınamaz.”*⁵⁴

2 Mayıs 1948 tarihli Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinin 26. maddesinin ilk cümlesinde “Kendisine suçlama yöneltilen her kişi, suçu kanıtlanana dek masum sayılır.” ifadesiyle suçsuzluk karinesi düzenlenmiştir⁵⁵.

52 Şahinkaya, s. 25.

53 Üzülmmez, s.42.

54 Metin için, http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/virginia_insan_haklari.htm , Çevrimiçi: 15.03.2020.

55 Metin için, http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/amerikan_insan_haklari.htm , Çevrimiçi: 15.03.2020.

22 Kasım 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin 2. fıkrasında “suç isnadında bulunulan herkes, hukuka uygun olarak suçluluğu kanıtlanmadıkça suçsuz sayılma hakkına sahiptir” düzenlemesi ile suçsuzluk karinesine yer verilmiştir⁵⁶.

Yukarıda yer verilen metinlerden de anlaşılacağı üzere Amerika kıtasında da suçsuzluk karinesi, modern hukuka paralel olarak 18. Yüzyıldan itibaren bildiri ve bölgesel sözleşmelerde yer bulmuştur.

C. Afrika Kıtasındaki Gelişmeler

Afrika kıtasında suçsuzluk karinesinin açıkça düzenlenmesi ise 27 Haziran 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı ile gerçekleşmiştir. 28 üye devlet tarafından imzalanan ve 30 üye devlet tarafından onaylanan şart ile suçsuzluk karinesi ve daha bir çok temel hakkın Afrika'da bölgesel düzeyde korunmasına ilişkin önemli bir adım atılmıştır.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 7. maddesi ile bireylerin davasında sahip olduğu haklar sayılmış ve maddenin 1/b fıkrasında “Bir yetkili mahkeme ya da yargı yeri tarafından suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkı” suçsuzluk karinesine yer verilmiştir⁵⁷.

D. Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri Kapsamında Gelişmeler

Birleşmiş Milletler kapsamında düzenlenen belgelerden genel olarak insan hakları alanında, birçok temel hak ve hürriyeti düzenlemesi açısından en önemli belge, İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. 10 Aralık 1948 tarihli bildiri, ülkemizde de 27 Mayıs 1949 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Bildirinin 11. Maddesinde “Kendisine bir suç isnat edilen herkes, savunması için gereken tüm güvencelere sahip kılındığı açık bir yargılama ile kanun uyarınca suçlu

56 Sözleşme maddesi için, Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 1. Cilt Bölgesel Sistemler, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 734.

57 Gemalmaz, Bölgesel Sistemler, s.970.

*olduğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına sahiptir.”*⁵⁸ ifadesiyle suçsuzluk karinesi düzenlenmiştir. Bildiri, Magna Carta, Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ve Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile oluşturulan çizginin devamı olarak nitelendirilmektedir⁵⁹.

Birleşmiş Milletler düzeyindeki bir diğer sözleşme olan 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nde de karineye yer verilmiştir. Sözleşmenin 14/2 maddesinde *“Kendisine suç isnat edilen her kişi, yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına sahip olacaktır.”* ifadesiyle suçsuzluk karinesi düzenlenmiştir⁶⁰.

Birleşmiş Milletler Kuruluşunun karineyi içeren bir diğer sözleşmesi de 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin 40/2 maddesinde yargılanan çocukların sahip olması gereken asgari haklar belirtilerek i bendinde, *“Yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılmak”* ifadesi ile suçsuzluk karinesi sayılmıştır⁶¹.

Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin (Beijing) Kuralları), çocuk hakları başlıklı 7. Kuralda *“Masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, konuşmama hakkı, avukatla temsil edilme hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makama temyiz hakkı ve temel usuli güvenceler yargılamanın her aşamasında güvenve altına alınmalıdır.”*⁶² hükmü ile yine çocukların yargılanmasında suçsuzluk karinesinin uygulanacağını kesinliği vurgulanmıştır.

58 Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 2. Cilt Uluslararası Sistemler, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2011, s.31.

59 Akıllıoğlu, s. 195.

60 Gemalmaz, Uluslararası Sistemler, s.112.

61 Gemalmaz, Uluslararası Sistemler, s.617.

62 Metin için,
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf, Çevrimiçi: 15.03.2020.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1988 tarihli ve 43/173 sayılı Kararıyla kabul edilen Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü 36. ilkenin 1. fıkrasında da: *“Suç işlediğinden kuşkuylanılan veya hakkında bir suç isnadı bulunan tutulu bir kimse, savunması için gerekli bütün güvencelere sahip olduğu aleni bir yargılama sonunda hukuka göre suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılır ve buna göre muamele görür.”*⁶³ suç isnadıyla alıkonulan kişilerin suçsuzluk karinesinin korumasından faydalanacağı düzenlenmiştir.

Bahsi geçen belgeler de dikkate alındığında Birleşmiş Milletler düzeyinde de suçsuzluk karinesinin önemle vurgulandığı ve birçok temel metinde yer aldığı görülmektedir. İnsan Haklarına ilişkin genel sözleşme ve bildirilerin yanında, çocuklar veya tutuklular gibi spesifik gruplar için hazırlanan metinlerde de suçsuzluk karinesine yer verilmektedir.

Tüm bu belgelerin yanı sıra Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile taraf devletlerin, sözleşmeye bağlılığını denetlemek için kurulan İnsan Hakları Komitesi'nin aldığı başvurularda yaptığı incelemelerde de suçsuzluk karinesine verilen önem göze çarpmaktadır.

İnsan Hakları Komitesi, suçsuzluk karinesine büyük bir önem verdiğini ve karinenin insan hakları bakımından temel noktalardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Komiteye göre, suçsuzluk karinesinin temel amacı suçsuz insanların, işlemediği halde atılı suçtan cezalandırılması ihtimalinin en aza indirilmesidir⁶⁴.

Görüldüğü üzere suçsuzluk karinesi, Birleşmiş Milletler Kapsamında yalnızca metinlerde anılmakla kalmamış aynı zamanda Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan organlar tarafından da karinenin amacı ve önemi vurgulanmıştır.

63 Metin için, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/255-265.pdf> , Çevrimiçi: 15.03.2020.

64 Senem Özyavuz, “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı: Sanık Haklarına Genel Bir Bakış”, in: Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 433.

Uluslararası metinlerden yola çıkarak, pek çok ülke Anayasalarında suçsuzluk karinesine yer vermiştir. Anayasasında açıkça düzenleme bulunmayan ülkeler dahi içtihatlarıyla suçsuzluk karinesin iç hukukun bir parçası haline getirmiştir⁶⁵.

III. UYGULAMA ALANI

A. Bir Suç İsnadının Bulunması Gerektiği

AİHS madde 6 ile düzenlenen adil yargılanma hakkı genel olarak hem özel hukuk alanında hem de kamu hukuku alanında uygulanabilir. Ancak maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiş olan suçsuzluk karinesi ve üçüncü fıkrasında düzenlenmiş olan sanık haklarına ilişkin ilkeler, doğası gereği yalnızca bir ceza yargılamasında uygulanabilecek olan ilkelere⁶⁶.

Suçsuzluk karinesinin etki alanından bahsedebilmek için bireye yöneltilmiş bir suç isnadı bulunmalıdır⁶⁷. Bu şart Sözleşmenin 6/2 maddesinde “*Bir suç ile itham edilen herkes...*” ve Anayasanın 38/4 maddesinde ise ““*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar...*” ifadeleriyle de vurgulanmıştır. Ancak suç isnadının yalnızca adli makamlar tarafından yapılması zorunlu değildir. İdari makamlar tarafından yapılan suçlamalar için de suçsuzluk karinesi ilkesi geçerlidir⁶⁸.

Genel olarak karinenin etki alanının suç isnadı ile başladığı kabul edilmektedir. Başka bir deyişle kişinin suçsuzluk karinesinin sağladığı korumadan yararlanabilmesi için o kişi hakkında bir suç isnadı bulunması gerekir. O halde suçsuzluk karinesinin

65 Memiş, s.19.

66 Christoph Grabenwarter, Yargılanma Güvenceleri- Adil Yargılama Hakkı (İHAS.m.6), Çev. Osman Can, in: Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 183.

67 Üzülmüş, s. 45; Şık, s. 113.

68 Olgun Akbulut, Adil Yargılanma Hakkı”, Kemal Oğuzman’a Armağan, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, Yıl: 2002, s.188.

kapsamının anlaşılabilmesi için öncelikle suç, suçla itham edilme ve suç isnadı gibi kavramların incelenmesi gerekmektedir.

1. Suç Kavramının Anlamı ve Niteliği

Suç kavramı en genel tanımıyla cezai yaptırımı hak eden haksız davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Doktrinde de toplum tarafından reddedilen davranış biçimlerinin devlet eliyle kanunda düzenlenip bir yaptırıma bağlanması olarak tanımlanmaktadır⁶⁹. Suç isnadı kavramının açıklanmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yaklaşımı dikkate alınacaktır. Çünkü Mahkeme taraf devletlerin iç hukukundan bağımsız ve karinenin koruma alanını, özgürlükler bağlamında genişleten bir tutum takınmıştır. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi de suç isnadı kavramının değerlendirmesi açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadını takip etmektedir⁷⁰.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, suç isnadı kavramını “özerk/otonom” bir şekilde yorumlamaktadır⁷¹. Bu şekilde Mahkeme, taraf devletlerin belli eylemleri suç tanımından çıkararak, suçsuzluk karinesi ilkesini dolanmalarının önüne geçmiştir. Dolayısıyla taraf devletler iç hukukunda suç tanımını değiştirerek adil yargılanma yapma yükümlülüğünden kaçınmaya çalışsa da ilgili durum Mahkemenin suç kavramı için kabul ettiği kriterlerle uyumluluk içerisindeyse, taraf devlet adil yargılanma yükümlülüğüne uymak durumunda kalacaktır. Bunun yanında kavramın özerk yorumlanmasının bir diğer sonucu da Sözleşmenin 6/2 maddesi uygulamasının taraf devletlerde birbirinden farklı sonuçlar doğurmaması ve uygulama birliğinin sağlanmasıdır⁷².

Bir eylemin ceza hukuku anlamında suç olarak kabul edilmesi için veya idari bir suç teşkil etmesi için belirli bir mevzuat, evrensel kriterler ya da listeler

⁶⁹ Timur Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 192

⁷⁰ Seyfullah Tosun, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi, Oniki Levha Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, 2018, s. 22.

⁷¹ Şahinkaya, s. 52.

⁷² Şahinkaya, s. 52.

bulunmamaktadır. Buna karşılık AİHS madde 6'nın sağladığı güvencelerin uygulanmasının taktirini taraf devletlere bırakmak istemeyen AİHM, bu konuda belirli kriterler geliştirmek durumunda kalmıştır⁷³.

Mahkemenin Engel ve diğerleri/Hollanda kararında, suç isnadı kavramı ayrıntılı olarak incelenmiştir. Mahkeme söz konusu kararda, taraf devletlerin iç hukukundaki suç tanımıyla bağlı olmadığını ve suç kavramının özerk bir kavram olduğunu açıkça belirtmiştir. Buna göre, bir devlet herhangi bir eylemi bir hakkın olağan kullanımı olmaması kaydıyla suç olarak nitelendirmekte serbesttir. Dolayısıyla taraf devletin iç hukukunda suç olarak kategorize edilen eylem, Mahkeme nezdinde de suç olarak kabul edilmektedir. Ancak ulusal mevzuatta suç olarak kategorize edilmeyen bir eylem de, sözleşmenin uygulanması anlamında ve Mahkeme nezdinde suç olarak kabul edilebilir ve altıncı maddedeki güvenceler kapsamında yer alabilir⁷⁴.

Mahkeme taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerden kaçınmasına müsaade etmemektedir. Bu nedenle bir eylemin ceza hukuku anlamında bir suç olup olmadığını detaylı bir şekilde incelemektedir. Çünkü eğer eylem ceza hukuku anlamında bir suç olarak kabul edilirse, Sözleşmenin 6. maddesinin sağladığı güvencelerden yararlanacaktır. Ancak eylem örneğin bir disiplin suçu olarak nitelendirilirse 6. maddenin sağladığı güvenceler ilgili eylem açısından geçerli olmayacaktır. Bu nedenle isnadın ceza hukuku anlamında bir suç isnadı olup olmadığının belirlenmesi, suçsuzluk karinesinin koruması için temel şart olduğundan çok önemlidir.

AİHM devletlerin mahkeme denetimini dolanmasını engellemek amacıyla, isnadın suç teşkil edip etmediğini belirlemede üç kriter getirmiştir. Bu kriterler Engel ve diğerleri/Hollanda kararında açıkça ifade edildiği için aynı zamanda “Engel Kriterleri” olarak da bilinir. Buna göre mahkeme isnadı değerlendirirken şu üç kriteri inceler⁷⁵:

73 Feyzioğlu, s. 148.

74 Engel and Others v. Netherlands, Hudoc, Başvuru No: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72 Karar Tarihi: 08.06.1976, para: 81-82.

75 Tosun, s 13.

-Fiilin ilgili taraf devletin ulusal hukukundaki sınıflandırması

-Fiilin niteliği

-Yaptırımın ağırlığı.

Engel ve diğerleri başvurusu, Hollanda ordusunda görev yapmakta olan askerlerin disiplinsizlik yaptığı iddiasıyla, kendilerine uygulanan özgürlüğü bağlayıcı cezaya ilişkindir. Dava konusu olayda askerler farklı sürelerle özgürlüğü bağlayıcı ceza almış ve cezalara ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. Mahkeme kararda öncelikle, asker kişilerin çalıştığı kurumun düzenlemelerine aykırı eylemlerde bulunmasının kural olarak disiplin suçu olduğunu tespit etmiştir. Bunun yanında Mahkeme verilen cezanın ağırlığının da, fiilin nitelendirilmesinde önemli bir unsur olduğunu ifade etmiştir. İlgili başvuruda asker şahıslar farklı sürelerle göz altına alınmış olup, Mahkeme her biri için suç isnadı kavramını ayrı ayrı değerlendirmiştir.

AİHM, Öztürk/Almanya kararında da idari suç-cezai suç irdelemesi yapmıştır. Kararda Engel ve Diğerleri davasına referansta bulunarak dikkatsizce araç kullanarak başka bir araca çarpmak suretiyle kazaya neden olan başvurucuya verilen 60 Mark para cezası ile masraflara ilişkin 13 Mark ödenmesi kararına ilişkin olan para cezasının (İdari Suçlar Yasası ve Karayolları Trafik Kanunu ve Karayolları Trafik Tüzüğü'ne göre verilen) Almanya iç hukukuna göre idari nitelikte kalsa da, mahkeme yaptığı değerlendirmede uygulanan işlemin sözleşme kapsamında cezai nitelikte olduğuna ve başvurucunun altıncı madde kapsamında korunması gerektiğine karar vermiştir⁷⁶.

Dolayısıyla mahkeme söz konusu fiilin ulusal hukukta suç olarak düzenlenmediği hallerde, taraf devletlerin ilgili fiili sınıflandırmasına, fiilin niteliğine ve uygulanan yaptırımın türüne ve ağırlığına göre Sözleşme anlamında bir suç olup olmadığına karar verir. Söz konusu eylem taraf devletin iç hukukunda da suç olarak nitelendirilmişse Mahkeme nezdinde bir suç söz konusudur. Eğer fiil ulusal hukukta suç olarak tanımlanmamışsa, Mahkeme diğer iki kriter olan fiilin niteliği ve yaptırımın ağırlığı kriterlerini inceler. Fiilin Mahkeme tarafından suç olarak değerlendirilebilmesi

⁷⁶ Ormanoğlu, s. 2250.

için her iki kriterin birlikte gerçekleşmesi aranmamaktadır. Fiilin bu kriterlerden yalnızca birini sağlaması da AİHM açısından yeterlidir⁷⁷. Lutz/Almanya kararında da Mahkeme, bu iki kriterin birlikte aranmadığı eylemin kriterlerden yalnızca birini sağlamasının yeterli olduğu açıkça ifade edilmiştir⁷⁸. Ancak bu iki kriterin ayrı ayrı incelenmesinde, fiilin sınıflandırılması konusunda yeterli bir sonuca ulaşılabilmesi durumunda bu iki kriterin birlikte değerlendirilmesi de mümkündür⁷⁹.

a. Yasal Mevzuatta Sınıflandırma

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin fiilin suç olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğini belirlerken çıkış noktası, fiilin iç hukukta nasıl sınıflandırıldığıdır. Mahkeme öncelikle fiilin yasal mevzuatta ceza hukuku alanında mı ya da disiplin hukuku alanında mı düzenlendiğini incelemektedir. Eğer fiil, taraf devletin yasal mevzuatında ceza hukuku anlamında bir suç olarak nitelendirilmekteyse, fiil Mahkeme açısından da doğrudan cezai nitelikte bir suç olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde elde edilen sonuç ise kesin olmayıp yalnızca biçimsel ve göreceli bir değer taşımaktadır. Sonuç, çeşitli taraf devletlerin yasal mevzuatlarından çıkan ortak payda çerçevesinde değerlendirilmelidir⁸⁰.

Taraf devletin yasal mevzuatında ilgili suçun ceza hukuku alanında düzenlenmesinin mahkeme tarafından doğrudan dikkate alınmasının önemli bir sonucu da şudur: Eğer söz konusu eylem taraf devletin iç hukukunda ceza hukuku alanında düzenlenmişse artık Mahkeme eylemin sınıflandırılması için diğer kriterleri incelemiden doğrudan 6. maddenin korumasından yararlanacaktır. Başka bir deyişle, fiil Mahkemenin kriterlerine göre disiplin suçu mahiyetinde olsa dahi taraf devletin yasal

77 Gülay Arslan Öncü, "Vergi Hukuku ve Yargılamasına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanabilirliği: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Bir Analiz", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, s. 151.

78 Lutz v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 9912/82, Karar Tarihi: 25.08.1987. para:55

79 Bendenoun v. France, Hudoc, Başvuru No: 12547/86, Karar Tarihi: 24. Para:47

80 Engel and Others v. Netherlands, Başvuru No: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Karar Tarihi: 08.06.1976, para:82.

mevzuatındaki düzenlemeye öncelik verilerek eylem ceza hukuku anlamında bir suç olarak değerlendirilecektir. Bu şekilde suç kavramının özerk olarak yorumlanması başvurucun lehine olarak değerlendirilmektedir⁸¹.

Mahkeme birinci kriterin sağlanmaması durumunda, yani eylemin taraf devletin yasal mevzuatında cezai nitelikte bir suç olarak değerlendirilmemesi durumunda artık ikinci ve üçüncü kriteri inceleyerek eylemin niteliğini belirleyecektir.

b. Fiilin Niteliği

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi suç vasfı konusunda fiilin niteliğini değerlendirirken dört kriter belirlemiştir⁸²:

- İlgi fiilin, diğer taraf devletlerin yasal mevzuatında sınıflandırılması (ortak payda yaklaşımı)⁸³
- Fiilin ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiillerle olan benzerliği⁸⁴
- Fiilin yargılaması sırasında uygulanan usullerin ceza yargılaması usulü ile olan benzerliği⁸⁵
- Fiile uygulanan yaptırımın yöneldiği kişi sayısı ve kişilerin statüsü⁸⁶.

81 Şahinkaya, s. 54.

82 Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, 4. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2013, s.86.

83 Öztürk v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 8544/79, Karar Tarihi: 21.02.1984, para:53.

84 Demicoli v. Malta, Hudoc, Başvuru No: 13057/87, Karar Tarihi: 27.09.1991, para: 33.

85 Benham v. United Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 19380/92, Karar Tarihi: 23.09.1998, para: 86.

86 Weber v. Switzerland, Hudoc, Başvur No: 11034/84, Karar Tarihi: 22.05.1990, para: 33.

Özellikle belirtmek gerekir ki Mahkeme tarafından belirlenen bu kriterlerden en önemlisi son kriter olan fiile uygulanan yaptırımın yöneldiği kişi sayısı ve statüsüdür⁸⁷.

Yaptırımın yöneldiği kişilerin sayı ve statüsü özellikle, taraf devlet mevzuatında disiplin suçu olarak düzenlenen bir eylemin cezai nitelik taşıyıp taşımadığı noktasında önem arz etmektedir. Mahkeme, suç isnadı kavramını ayrıntılı olarak incelediği Engel ve diğerleri kararında disiplin suçu kavramının Mahkeme tarafından kabul edilebilir olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu başvuruda, asker kişiler, ordunun işleyişini düzenleyen bir mevzuat hükmünü ihlal ederek bir suçlama ile karşı karşıya kalmışlardır. Mahkeme olayda, ordunun iç işleyişine ilişkin kurallar söz konusu olduğu için, eylemin disiplin suçu olarak değerlendirilmesinin Sözleşmeye aykırılık teşkil etmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla olaydaki asker şahıslar gibi özel statüye tabi bulunan kişilerin bağlı bulundukları kurumun iç işleyişini düzenleyen kuralları ihlal etmeleri neticesinde bir takım yaptırımların uygulanması ve bu durumda yöneltile suçlamanın, taraf devletçe disiplin suçu olarak düzenlenmesi mümkündür⁸⁸.

Mahkeme, Weber/İsviçre kararında ise disiplin suçu olarak nitelendirilen bir eylemin neden sözleşme bakımında cezai nitelikte olduğunu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Olayda başvuru, şikayetçi olarak bir ceza muhakemesi sürecini başlatmıştır. Başvuru yapıldığı basın konferansı ile, müşteki olarak dahil olduğu ceza soruşturmasına ilişkin bilgileri paylaşarak soruşturmanın gizliliği ilkesini ihlal etmiştir. Bu fiil neticesinde de başvuru hakkında para cezası uygulanmıştır. Komisyon, cezanın yalnızca belirli kişilere yöneldiğini, toplumun geneline yönelik bir suçun söz konusu olmadığını bu nedenle ilgili suçun disiplin suçu mahiyetinde olduğunu ifade etmiştir. Ancak AİHM, olayda fiilin yöneldiği kişi sayısı ve statüsü bakımından değerlendirme yaparak ilgili fiilin cezai nitelikte bir suç olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Karara göre, hakim, savcı, avukat gibi yargılamanın yapılmasında aktif olarak görev alan kişiler tarafından, soruşturmanın gizliliği ihlal edildiğinde uygulanan yaptırım disiplin suçu mahiyetinde olacaktır. Çünkü bu durumda kişilerin çalıştığı kurumun işleyişi ile

87 Inceoğlu, s. 87.

88 Inceoğlu, s. 86.

ilgili kuralların ihlali söz konusudur. Ancak müşteki, katılan ya da sanık statüsündeki kişiler yargılamada görevli olan kişiler değildir. Bunun yanında yargılamada herhangi bir sıfatı bulunmasa dahi başka kişiler tarafından da soruşturmanın gizliliğinin ihlal edilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla iddia edilen suç, yargısal alanda bir disiplin suçu olarak değerlendirilemeyecektir. Çünkü toplumun diğer kesimleri de bu suçun faili olma potansiyeline sahiptirler⁸⁹.

AIHM, Demicoli/Malta kararında da, benzer şekilde parlamentonun Demicoli hakkında yaptığı işlem her ne kadar yasal mevzuatta ceza hukuku anlamında bir suç olarak nitelendirilmemişse de, nitelik itibarıyla cezai olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu başvuruda, Demicoli, çalıştığı siyasi mizah dergisinde parlamento üyelerini eleştirerek bir bakanı soytarı olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle başvuru hakkında, Meclis İç Tüzüğüne dayanılarak para cezası uygulanmıştır. Mahkeme ise olaydaki suçun niteliğini değerlendirerek idari suç – cezai suç tartışmasını bu kararda da gündeme getirmiştir. Demicoli, meclis üyesi olmadığına göre, verilen ceza, Meclisin iç düzenini ilgilendiren ve işleyişine yönelik olarak ihlale uygulanan bir yaptırım değildir. Malta’da yaşayan tüm vatandaşların Meclis İç Tüzüğü’ne göre cezalandırılma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle yaptırımın yöneldiği potansiyel kişi sayısı ve statüsü dikkate alındığında, söz konusu eylemin ceza hukuku anlamında bir suç olduğunun kabul edilmesi gerekir⁹⁰.

Mahkeme kriterlerine göre önemli olan bu suçlamayla karşı karşıya gelebilecek kişilerin belirli bir grup mu yoksa genel olarak toplumu oluşturan bireylerin tümü mü olduğudur. Buna ilişkin olarak başka bir davada ise başvuru, mahkemenin düzenini bozmaktan dolayı disiplin cezası almış ve aldığı bu ceza aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurmuştur. Mahkeme bu olayda söz konusu suçun, yalnızca yargılama içerisinde yer alan kişiler tarafından işlenebileceğini dolayısıyla yöneldiği kişiler

89 Weber v. Switzerland, Hudoc, Başvur No: 11034/84, Karar Tarihi: 22.05.1990, para: 33.

90 Demicoli v. Malta, Hudoc, Başvuru No:130/5787, 27.08.1991, para: 33-34.

bakımından yalnızca belli bir grubu ilgilendirdiği gerekçesiyle suçun disiplin suçu niteliğinde olduğunu ifade etmiştir⁹¹.

Almanya’da trafik cezaları idari para cezaları olarak düzenlenmiştir. Ancak Mahkeme Öztürk/Almanya kararında da, yaptırımın yöneldiği kişi sayısı ve statüsünü değerlendirerek söz konusu eylemin nitelik itibariyle cezai olduğu sonucuna varmıştır. Karara göre, Almanya’da yaşayan tüm vatandaşlar potansiyel trafik kullanıcısı olduğundan tüm vatandaşlar bu potansiyel olarak bu suçun faili olma tehlikesi altındadır. Bu nedenle, trafik cezalarına ilişkin olarak da cezai nitelikte bir suç söz konusu olduğundan Sözleşmenin 6. maddesinin koruması gündeme gelecektir⁹².

Trafik cezaları gibi vergi suçlarının da idari suç olarak nitelendirilmesi AİHM nezdinde kabul görmemektedir. Mahkemeye göre yine yaptırımın yöneldiği kişi sayısı ve statüsü bakımından değerlendirme yapıldığında vergi suçlarının yalnızca belirli bir kesime yönelik olarak düzenlenmediği görülecektir. Bendenon/Fransa kararında Mahkeme, Genel Vergi Yasası düzenlemesinin özel statü sahibi belirli kişileri değil de tüm yurttaşları kapsadığını ifade ederek, Sözleşmenin 6. maddesi anlamında bir suç olduğunu ifade etmiştir⁹³.

Vergi cezaları ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin vardığı sonuç oldukça önemlidir. Çünkü mali bir yaptırım olarak uygulanan vergi cezaları, ceza hukuku anlamında bir suç kabul edildiğinde, cezanın verilmesine ilişkin süreçte genel olarak adil yargılanma hakkının ve özelinde suçsuzluk karinesinin sağladığı tüm korumaların uygulanması zorunluluğunu gündeme getirir⁹⁴.

91 Ravensborg v. Sweden, Hudoc, Başvuru No: 14220/88, Karar Tarihi: 23.03.1994, para: 34.

92 Öztürk v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 8544/79, Karar Tarihi: 21.02.1984, para: 53.

93 Bendenoun v. France, Hudoc, Başvuru No:12547/86, Karar Tarihi: 24.02.1994, para:44.

94 Inceoğlu, s.94; Yalçın Şahinkaya, s.61.

Anayasa Mahkemesi de, aldığı benzer başvurularda fiilin niteliği itibariyle AİHM ile benzer kriterleri değerlendirmiştir. B.Y.Ç. başvurusunda, başvuru Cumhuriyet Savcısı olarak görev yapmakta iken Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından kınama cezası ile cezalandırılır. Anayasa Mahkemesi kararda, Engel ve diğerleri/Hollanda kararına doğrudan atıf yaparak, disiplin hukuku çerçevesinde yapılan bir isnadın cezai anlamda bir suç isnadı olup olmadığının belirlenmesinde disiplin cezasının belirli bir grubu mu yoksa herkesi mi bağladığı, caydırma ve cezalandırma amacı taşıyıp taşımadığı, ilgili suçun ceza hukukunda yer alan suçlarla benzerlik taşıyıp taşımadığı, uygulanan usullerin ceza hukuku alanındaki yargısal usullere benzeyip benzemediği gibi faktörlerin dikkate alınacağını ifade etmiştir⁹⁵. Kararda başvurucuya isnat edilen eylemlerin 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmediği, başvuru hâkimlik mesleğini icra etmekte olduğu ve hakkında 2802 sayılı Kanun kapsamında uygulanabilecek yaptırımların (bkz. § 16) bu mesleğin yerine getirilmesinde meydana gelen kusurlar ile ilgili olduğu, isnat edilen eylemlerin gerçekleştirilmesinin herkes için mümkün olmadığı ifade edilerek, olayda cezai anlamda bir suç olmadığı dile getirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi Remzi Durmaz başvurusunda ise kabahat eylemleri nedeniyle uygulanan idari yaptırımlara ilişkin uyuşmazlıkların da Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında korunduğunu ifade etmiştir⁹⁶. Ancak kararda, idari yaptırımların 6. madde çerçevesinde değerlendirilirken hangi kriterlerin etkili olacağı yönünde bir inceleme yapılmamıştır.

Fiilin niteliğinin belirlenmesinde bir diğer etken ortak payda yaklaşımıdır. Buna göre suçun niteliği belirlenirken taraf devletlerin genelinde, fiilin ne şekilde kategorize edildiği dikkate alınır. Weber/İsviçre kararında, devam eden bir soruşturma hakkındaki bilgilerin açıklanmasının, taraf devletlerin çoğunda cezalandırılabilir bir eylem olarak düzenlendiğini ifade etmiştir. Bu nedenle yaptırımın uygulandığı kişilerin sayı ve

95 B.Y.Ç. Başvurusu, B. No: 2013/4554, Karar Tarihi: 15.12.2015, para: 31.

96 Remzi Durmaz Başvurusu, B. No: 2013/1718, Karar Tarihi: 02.10.2013, para:26.

statüleriyle birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu eylemin cezai anlamda bir suç olduğu sonucuna varılmıştır⁹⁷.

Fiilin niteliği belirlenirken, dikkate alınacak ölçütlerden biri de fiilin ceza hukuku alanında düzenlenen suçlarla olan benzerliğidir. AİHM, Campbell ve Fell/Birleşik Krallık davasında bu kriteri değerlendirmiştir. Olayda Campbell ve Fell cezaevinde bulunan mahkumlardır. Cezaevinde isyan çıkardıkları ve bir memuru yaraladıkları için kendilerine disiplin kurulu tarafından salıverilme olanaklarına ilişkin indirimlerden yararlanma haklarının kaldırılması şeklinde bir takım cezalara verilmiştir. Mahkeme ise kararda, eylemin disiplin suçu mu cezai suç mu olduğunu değerlendirirken, ithamın ceza hukukundaki suçlarla benzerliğini dikkate almıştır. Buna göre cezaevi memuruna karşı şiddet kullanma, genel hükümlerdeki “bedensel zarara yol açan saldırı” şeklinde değerlendirilebilecektir. Bunun yanında isyan veya isyana tahrik genel ceza hükümlerinde düzenlenmemiş olsa da olayların “suç için işbirliği” olarak görülmesi mümkündür. Kısaca eylemin hem ceza hukukunda hem de disiplin hukukunda suç olarak değerlendirilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır⁹⁸. Dolayısıyla işlenen suçlar her ne kadar ceza mevzuatında doğrudan yer bulmasa da nitelik itibariyle ceza hukuku anlamında suçtur.

Fiilin niteliği değerlendirilirken son kriter ise uygulanan usulün ceza usulü ile benzerliğidir. Steel ve diğerleri/Birleşik Krallık davasında, başvuruçular bir konferansı protesto ettikleri için polis tarafından yakalanmış, asayiş bozma suçuyla itham edilmiş ve karşılığında kendilerine bir süre asayiş bozmama yükümlülüğü getirilmiştir. Bu yükümlülüğün garantisi olarak da bir miktar para ödemeye mahkum edilmişlerdir. Başvuruçular yükümlülüğe uymayacaklarını beyan etmiş ve bunun üzerine kendilerine hapis cezası verilmiştir. Mahkeme asayiş bozan kişiye yönelik olarak polisin yakalama yetkisinin bulunmasından ve yaptırımı uygulamayı reddeden kişiler için için de mahkemenin hapis cezası verme yetkisinden dolayı uygulanan usulün ceza yargılaması

97 Weber v. Switzerland, Hudoc, Başvuru No: 11034/84, Karar Tarihi: 22.05.1990, para:33.

98 Campbell and Fell v. United Kingdom, Hudoc, Başvuru No:7819/77, 7878/77, Karar Tarihi: 28.06.1984, para:71.

usulü ile benzer olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle fiilin niteliği dikkate alınarak, Sözleşmenin 6. maddesi kapsamında bir suç isnadının olduğu ifade edilmiştir⁹⁹.

Mahkeme suçsuzluk karinesi bakımından fiilin niteliğini değerlendirirken bu dört kriteri uygulamaktadır. Ancak bu kriterlerden en önemlisi ve Mahkeme tarafından da en çok dikkate alınan yaptırımın yöneldiği kişilerin sayısı ve statüsüdür. Diğer kriterler ise mahkeme tarafından ikincil olarak değerlendirme konusu yapılmaktadır.

c. Cezanın Niteliği ve Ağırlığı

Atfedilen suçun, genel olarak adil yargılanma hakkı kapsamında kalıp kalmadığının bir diğer ölçütü de, fiil sonucunda karşı karşıya kalınan cezanın niteliği ve ağırlığıdır. Bu kriter AİHM tarafından iki boyutlu olarak incelenmektedir: İlki cezanın niteliği ve amacı, ikincisi ise cezanın ağırlığıdır¹⁰⁰.

Mahkemeye göre ceza hukukunda uygulanan yaptırımların ayırt edici cezai niteliği vardır. Bu bakımdan söz konusu yaptırım caydırıcı ve cezai nitelikteyse artık buna ilişkin fiilin de 6. madde kapsamında suç olduğunu söylemek mümkündür. Buna ilişkin değerlendirme Mahkeme tarafından Öztürk/Almanya kararında yapılmıştır. Karara göre, uygulanan para cezasının genel karakteri ve amacı caydırıcı olarak nitelendirilmiş ve diğer kriterlerle birlikte değerlendirildiğinde sözleşme anlamında bir cezai suçun olduğu ifade edilmiştir¹⁰¹.

Vergi cezaları açısından da Mahkeme yine uygulanan cezanın amacını dikkate alarak suçun niteliğini tespit etme yoluna gitmiştir. Bendenoun/Fransa kararında, vergi cezalarının amacının vergi suçunun yeniden işlenmesinin önüne geçmek dolayısıyla

99 Steel and Others v. The United Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 24838/94, Karar Tarihi: 23.09.1998, para:48,49,86.

100 Inceoğlu, s. 95.

101 Öztürk v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 8544/79, Karar Tarihi: 21.02.1984, para:53.

caydırıcılık olduğu belirtilerek, uygulanan yaptırımın cezai nitelikte olduğu ifade edilmiştir¹⁰².

Cezanın niteliği açısından ise özgürlüğü bağlayıcı cezalar, kişi özgürlüğüne verilen önemin bir sonucu olarak ayrı bir değerlendirme konusu yapılmıştır. Mahkemeye göre kişi özgürlüğünü kısıtlayan yaptırımların uygulandığı bir durumda kural olarak ceza hukuku anlamında bir suçun varlığından bahsedilir¹⁰³. Kural bu olmakla birlikte bazı kararlarda, kısa süreli veya hafif bir şekilde özgürlüğün kısıtlandığı bazı durumlarda istisnai olarak ceza hukuku bağlamında değerlendirilmemiştir. Örneğin Engel ve diğerleri davasında, başvuruçuların her birine yönelik uygulanan disiplin yaptırımı farklıdır. Mahkeme üç dört günlük hafif göz hapsinin tam anlamıyla özgürlükten yoksun bırakılma olmadığını değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede hafif göz hapsinde olan başvuruçuların kilit altında tutulmaması ve görevlerini yapmaya devam etmesi dikkate alınmıştır. Başvuruçulardan birine ise 12 günlük sıkı göz hapsi uygulanmıştır. Bu durumda başvuruçuyu yine kilit altında olmamakla beraber kışla içerisinde belli yerlere gitmekten mahrum bırakılmıştır. Mahkeme bu durumda da özgürlükten yoksun bırakılma durumunun olmadığını diler getirmiştir. Ancak bazı başvuruçular ise kilit altında tutulma şeklinde uygulanan ağır göz hapsi yaptırımına uğramışlardır. Mahkeme bu durumda uygulanan cezanın özgürlükten yoksun bırakma anlamına geldiğini ve yargılamanın bu nedenle cezai nitelikte olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁴.

Uygulanan yaptırımın para cezası olduğu durumlarda da ceza hukuku anlamında bir suçtan bahsetmek mümkündür. Önemle belirtmek gerekir ki, uygulanan para cezasının fiili ceza hukuku anlamında bir suç vasfına taşıyabilmesi için belirlenmiş bir miktar yoktur. Mahkeme bazı kararlarında uygulanan para cezasının sözleşmenin 6. maddesi kapsamında bir suç olarak kabul etmeye yeterli görmüşse de bazı kararlarda ise yaptırımın disiplin suçuna ilişkin olduğunu ifade etmiştir. Burada öncelikle dikkat edilen

102 Bendenoun v. France, Hudoc, Başvuru No:12547/86, Karar Tarihi: 24.02.1994, para: 47.

103 Inceoğlu, s. 95.

104 Engel and Others v. Netherlands, Başvuru No.: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Karar Tarihi: 08.06.1976, para: 60-64.

nokta uygulanan para cezasının maddi tazmin amacıyla mı yoksa caydırıcılık amacıyla mı uygulandığıdır¹⁰⁵.

Para cezalarına ilişkin bir diğer değerlendirme de başka bir yaptırıma çevrilme ihtimalidir. Para cezalarının hapis cezasına çevrilebildiği durumlarda Mahkeme tek başına bu kriterin yeterli olmadığını belirtmiş ancak diğer kriterlerle birlikte değerlendirilmiştir. Örneğin Ziliberg/Moldova kararında, başvurucuya uygulanan para cezasının, başvurunun aylık gelirinin yüzde yirmisini aşması ve ödenmemesi durumunda 20 gün hapis cezasına çevrilme ihtimali bulunmasından dolayı ceza hukuku anlamında bir suç isnadı olduğuna karar vermiştir¹⁰⁶. Nitekim önemli olan somut olayda kişi açısından hükmedilen yaptırım değil, kişinin karşılaşılabileceği azami ceza ihtimali dikkate alınmaktadır¹⁰⁷.

Mahkeme başka bir kararında ise, uygulanan para cezası hapis cezasına çevrilebilmesine rağmen, ceza hukuku anlamında bir suçun olmadığını dile getirmiştir. Kararda para cezasının çok sınırlı şartlarda hapis cezasına çevrilebileceği bu nedenle de yaptırımın cezai nitelikte kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir¹⁰⁸.

Önleyici nitelikteki tedbirler ise genel olarak “ceza” niteliğinde kabul edilmemektedir. Ancak bunun istisnalarından biri müsadereyi. Müsadere bir mahkumiyet kararı ile birlikte verilen, suçtan elde edilen veya suçta kullanılan eşyaya yönelik olan ve yerine getirilmediği takdirde hapis cezasına çevrilebilme ihtimali olan bir karar niteliğinde olduğundan önleyici tedbir niteliğinden ziyade ceza yönü ağır basan bir karardır. Bu nedenle 6. madde kapsamında ceza olarak kabul edilmektedir¹⁰⁹.

105 Göğüş, s.35.

106 Ziliberg v. Moldova, Hudoc, Başvuru No: 61821/00, Karar Tarihi:01.02.2005, para:31-32-35.

107 Tosun, s.21.

108 Ravnsborg v. Sweden, Hudoc, Başvuru No:14220/88, Karar Tarihi:23.03.1994, para:35.

109 Inceoğlu, s. 98.

Suçluların iadesine ilişkin mahkeme kararları, sınırdışı edilme kararları, disiplin cezası olarak meslekten çıkarma kararları, disiplin cezası olarak aylıktan kesme kararları veya açığa alma gibi tedbirler sonuçları bakımından ağır yaptırımlar olmasına rağmen suç kavramının otonom yapısı içerisinde yer almazlar¹¹⁰

Anayasa Mahkemesi ise suçsuzluk karinesine ilişkin suçun mahiyetinin belirlenmesi konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kadar derin bir inceleme yapmamıştır. Anayasa Mahkemesi, her ne kadar suçsuzluk karinesine ilişkin incelediği kararlarda Engel kriterlerini tekrarlamışsa da, kriterlerin içeriğini yeterince doldurmamıştır. Anayasa Mahkemesi, konu bakımından yetkisizlik verdiği kararlarda Engel kriterlerini uygulamakla beraber, bunun dışındaki içtihatlarında Engel kriterlerinin somut olaya uygulamakta eksik kalmıştır¹¹¹.

Gıyasettin Aydın başvurusunda, başvuru cezaevinde bulunduğu sırada bir protestoya katılmış ve buradaki eylemlerinden dolayı, 2 ay süreyle ziyaretçi kabulünden ve haberleşme araçlarından yoksun bırakılmıştır. AYM söz konusu kararda, Engel kriterlerini tekrarlamış ve fakat olayda uygulanan yaptırımın, kişi özgürlüğünü kısıtlamaması nedeniyle, yaptırımın cezai nitelikte bir suç sayılamayacağını ifade etmiştir¹¹².

Gıyasettin Aydın başvurusunun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesi, suç mahiyetinin belirlenmesinde Engel kriterlerinin dikkate alacağını tekrarlarsa da, esasında kriterleri tam anlamıyla uygulamamaktadır. Çünkü Engel kriterlerinde, yaptırımın yöneldiği kişilerin sayısı ve statüsü, fiilin niteliği ve cezanın ağırlığı gibi pek çok açıdan değerlendirme yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi kararda yalnızca cezanın niteliğini incelemekle yetinmiş ve diğer kriterleri incelememiştir.

110 Inceoğlu s. 99.

111 Tosun, s. 22.

112 Gıyasettin Aydın Başvurusu, B. No: 2013/1852, Karar Tarihi: 25.03.2015, para:28-31.

2. İsnadın Anlamı

Suçsuzluk karinesinin varlığından bahsedebilmek için kişiye yöneltilmiş bir suç isnadının bulunması gerekmektedir. Bu nedenle karinenin geçerli olacağı aşamaları kavrayabilmek adına, suç kavramı kadar isnadın da irdelenmesi gerekmektedir.

İsnat kelime anlamı olarak, bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme olarak tanımlanmaktadır¹¹³. Dolayısıyla kelime anlamı olarak bir suçu bir kişiye atfetme olarak tanımlanması mümkündür. AİHM ise, tıpkı suç kavramı gibi isnat kavramını da özerk olarak değerlendirmektedir¹¹⁴. İsnat, Mahkeme tarafından kural olarak kişinin bir suç işlediğine yönelik iddianın yetkili bir makam tarafından kişiye bildirilmesi olarak kabul edilmektedir¹¹⁵. Mahkemenin genel kabulü bu yönde olmakla birlikte, isnadın bulunup bulunmadığını irdelerken şekli incelemekten çok, maddi inceleme yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre kişinin statüsünün önemli bir şekilde etkilendiği tedbirlerin uygulanması durumunda da bir suç isnadında bulunulduğu kabul edilir ve suçsuzluk karinesinin koruması başlar¹¹⁶.

AİHS, karineyi dar yorumlamış ve sadece bir suç isnadının varlığı halinde başvurulabilecek bir hak olarak düzenlemiştir. Ancak suç isnadının varlığı için mutlaka bir ceza davasının açılmış olması şart değildir¹¹⁷.

AİHS madde 6 ile sağlanmak istenen amaç en genel haliyle savunmanın haklarını garanti altına almaktır. Dolayısıyla sağlanan güvence ceza davasının açılmasından önce başlamaktadır. Kamu gücünün bir suç işleme şüphesini kişiye yönelttiği durumda,

113 <https://sozluk.gov.tr/>, çevrimiçi: 27.02.2020

114 Feyyaz Gölcüklü, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılanma Hakkı", AÜSBFD, Cilt 49, Sayı 1-2, Ocak-Haziran 1994, s. 206.

115 Inceoğlu, s.101.

116 Foti and Others v. Italy, Hudoc, Başvuru No: 7604/76; 7719/76; 7781/77; [7913/77](#), Karar Tarihi: 10.12.1982, para:52-53.

117 Şahinkaya, s. 51.

yapılan eylem ve işlemler bireyin durumunu esaslı olarak etkilemeye başladığında, suçsuzluk karinesi gündeme gelecektir¹¹⁸.

Esaslı etkilemeden kasıt, bireyin doğrudan etkilenmesidir. Suç isnadıyla karşılaşan kişinin üstünün veya evinin aranması esaslı etkilenme kabul edilebilecekken, bu kapsamda üçüncü kişilerin tanık olarak dinlenilmesi esaslı etkilenme olarak değerlendirilmez.

AİHM bu konuda, kamu otoritelerinin kişiden gümrük suçuna ilişkin delil sunmasını istemesi ve banka hesabının dondurulması¹¹⁹, dokunulmazlığı olan bir meclis üyesinin soruşturulması için iddia makamı tarafından dokunulmazlığın kaldırılmasının talep edilmesi¹²⁰, işletmecinin fiyatlandırma mevzuatına aykırı davrandığı için geçici olarak dükkanının kapatılması¹²¹ gibi durumlarda da maddi vakalara bakıldığında suç isnadının bulunduğunu kabul etmektedir.

Mahkemenin uygulaması incelendiğinde, isnadın varlığından bahsetmek için isnadı yapan kamu otoritesinin sıfatı veya isnadın yapılma şeklinden ziyade kişinin statüsünü etkileme olgusunu dikkate aldığı görülmektedir. Buna göre yukarıda verilen örneklerde kişinin statüsü önemli ölçüde etkilendiğinden resmi olarak kişiye suç isnadını içeren bir tebliğ yapılmasa da, 6. madde kapsamında bir isnadın bulunduğu şüphe yoktur. Bunun yanında kişinin statüsü etkilenmeksizin araştırma yapılması ve delil toplanması durumunda bir isnattan bahsedilemeyecektir.

AİHS, Mahkemenin uygulamalarıyla birlikte yorumlandığında, kişiye yöneltilmiş bir suç isnadı için mutlaka bir ceza davasının açılmış olması gerekmediği açıktır. Soruşturma evresinde kişiye yönelik alınan tedbirlerle de isnat gerçekleşebileceği

118 Feyzioğlu, s. 145.

119 Funke v. France, Hudoc, Başvuru No:10828/84, Karar Tarihi: 25.02.1994, para:44.

120 Frau v. Italy, Hudoc, Başvuru No: 12147/86, Karar Tarihi: 19.02.1991, para: 14.

121 Deweer v. Belgium, Hudoc, Başvuru No: 6903/75, Karar Tarihi: 27.02.1980, para: 45.

gibi, idari işlemlerle veya disiplin hukukuna ilişkin işlemlerle de sanığın statüsü önemli ölçüde etkilendiğinde bir isnattan bahsetmek mümkündür.

Bunun yanında Feyzioğlu'na göre, suçsuzluk karinesi Anayasamızda düzenlendiği şekliyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden daha geniş bir etki alanına sahiptir. Karinenin geçerli olabilmesi için mutlaka bir suç isnadının bulunması da gerekmez. Kamu makamları tarafından, bireylere suçlu muamelesi yapıldığında da, suçsuzluk karinesi gündeme gelecektir¹²². Bunun yanında Sözleşmenin de AİHM içtihatlarıyla birlikte yorumlandığında Anayasamızdaki düzenlemeyle paralellik gösterdiğini ifade etmek gerekir.

Anayasa Mahkemesi de suç isnadı olgusunu incelerken AİHM ile benzer bir yaklaşım göstermiştir. Buna göre kişiye suç isnat edilen an, kişiye yetkili makamlar tarafından suç işlediği iddiasının bildirildiği an veya uygulanan tedbirlerle isnattan ilk olarak etkilenmeye başladığı andır¹²³.

AYM, özellikle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği kararlarda suç isnadı olgusunu incelemiştir. Çünkü kural olarak yargılama suç isnadıyla başlayıp kişi hakkında verilen hükmün kesinleşmesiyle sona erdiğinden, suç isnadının ne şekilde yapıldığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle AYM suç isnadının başladığı anı irdelediği kararlarında “bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirildiği veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi birtakım tedbirlerin uygulandığı tarih” ifadesini sıklıkla tekrar etmiştir¹²⁴.

122 Feyzioğlu s. 141.

123 Ersan Ceyhan Başvurusu, B. No: 2013/695, Karar Tarihi:09.01.2014, para: 35.

124 Ferda Paksüt Başvurusu, Başvuru No: 2019/25256, Başvuru Tarihi:26.07.2019 Para:16, Resul Tüsü Başvurusu, Başvuru No: 2018/27290, Başvuru Tarihi: 09.08.2018 para:20, Aslı Hacıoğlu Başvurusu, Başvuru No: 2018/27601, Başvuru Tarihi:07.09.2018, para:16.

AYM uygulamasında da, kişinin konutunun aranması¹²⁵, kişinin mahkemede savunma yapması¹²⁶, kişinin Cumhuriyet Savcısı nezdinde ifade vermesi¹²⁷, başvuruçuların adi ortaklık şeklinde kurdukları şirkete yönelik arama işlemlerinin yapılması¹²⁸ gibi durumlarda kişilerin durumları esaslı olarak etkilendiğinden suç isnadının bu eylemlerin gerçekleştirildiği anda yapıldığı kabul edilmiştir.

Suç isnadının yorumlanmasıyla birlikte, sanıklık statüsünün karine bakımından anlamı genişletilmiş ve isnatta bulunulan kişinin karineden yararlanma süresi de artırılmıştır¹²⁹. İncelenen kararlardan da görüleceği üzere kişi hakkında ister ceza yargılaması yapılsın ister idari bir soruşturma yürütülsün, suç isnadı kişiye yetkili bir makam tarafından bildirilmese de kişinin statüsünü etkileyen tedbirlerin uygulanmaya başlamasıyla birlikte suç isnadında bulunulmuş kabul edilir. Dolayısıyla bu andan itibaren suçsuzluk karinesinin koruması başlar¹³⁰. Başka bir deyişle suç isnadında bulunulan kişiye bu andan itibaren suçluluğunu ima edecek yaklaşımlar karinenin ihlali tehlikesini doğurmaya başlayacaktır.

B. Yargılama Süreçleri Bakımından Değerlendirme

Suçsuzluk karinesinin geçerli olmaya başlaması kişiye suç isnat edilmesiyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla karine yalnızca kovuşturma aşamasındaki sanık için değil, suç isnadı altında bulunan herkes için koruma sağlar. Bu nedenle yetkili merciler, karinenin koruma sağladığı her aşamada, karineye uyma yükümlülüğü altındadır.

125 Ali Koç Başvurusu, B. No:2013/3395, Karar Tarihi: 22.01.2015, para:36.

126 Ramazan Yıldız Başvurusu, B. No:2014/2354, Karar Tarihi:16.10.2014, para:40.

127 Cebrail Türkmen Başvurusu, B. No:2013/1746, Karar Tarihi:19.11.2014, para:28.

128 Yıldıray Özbey ve Diğerleri Başvurusu, B. No:2014/18932, Karar Tarihi:08.09.2015, para:96

129 Üzülmmez, s. 933.

130 Karen Reid, Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri, Çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Scala Yayıncılık, 2000, s. 166.

AİHS 6/2 düzenlemesi karinenin kapsadığı alanı “yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek” ifadesiyle belirtmiştir. Anayasa 38/4 maddesinde ise “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar” ifadesine yer verilmiştir. Suçluluğun sabit olması ise, kişi ile ilgili kesinleşmiş bir mahkumiyet hükmü bulunması anlamına gelmektedir¹³¹. Bu nedenle suçsuzluk karinesinin sağladığı koruma, suç isnadı ile başlamakta ve kesinleşmiş yargı kararı ile de son bulmaktadır.

Karinenin kesin hükme kadar etkisini devam ettirmesinin bir diğer sonucu da kanun yolu aşamalarında da suçsuzluk karinesinin etkisini sürdürmesidir. AİHM Minelli/İsviçre, Lutz/Almanya ve Agosi/İngiltere kararlarında, suçsuzluk karinesinin kovuşturmanın sonucundan bağımsız olarak bütün ceza yargılamasını düzenlediğini açıkça belirtmiştir¹³². Bunun yanında yargılamanın mahkumiyet dışında bir hükümle sonuçlanması halinde de, ceza yargılaması ile bağlantılı bir davada suçsuzluk karinesinin korumasının devam edeceği AİHM kararlarında dile getirilmiştir¹³³.

Anayasa Mahkemesi kararlarında da, mahkumiyet kararının kesinleşmesi ile birlikte karinenin sağladığı korumanın son bulacağı noktasında şüphe yoktur. Ancak davanın mahkumiyet dışında, düşme veya erteleme gibi kararlarla hüküm kurulmaksızın sonuçlandığı hallerde, kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkumiyet kararı bulunmadığı için karinenin korumasının devam edeceğini ifade etmiştir¹³⁴.

Karinenin geçerli olduğu aşamalar bakımında bakımdan AYM içtihatları da, AİHM içtihatlarıyla paralellik arz etmektedir. Buna göre genel kabul, suçsuzluk karinesi korumasının kişi hakkında verilen mahkumiyet hükmüne kadar devam edeceği yönündedir.

131 Gözübüyük ve Gölcüklü, s. 295.

132 Minelli v. Switzerland, Hudoc, Başvuru No:8660/79, Karar Tarihi:25.03.1983; Lutz v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 9912/82, Karar Tarihi:25.08.1987; Agosi v. United Kingdom, Başvuru No: 9118/80, Karar Tarihi:24.01.1986.

133 Englert v. Germany, Hudoc, Başvuru No:10282/83, Karar Tarihi:25.08.1987, para:35.

134 Kürşat Eyol Başvurusu, B.No: 2012/665, Karar Tarihi:13.06.2013, para:26-27.

Hükmün kesinleşmesinden sonra kural olarak suçsuzluk karinesinin koruması sona ermektedir ancak olağan üstü kanun yollarına başvurulduğunda veya bireysel başvuru yapıldığında bu korumanın devam edip etmeyeceği de ayrı bir tartışma konusudur.

AİHM, yargılamanın yenilenmesi yargılamasında, başvuru için “hükümlü” ifadesinin kullanılmasının, suçsuzluk karinesinin, soruşturmanın sonucundan bağımsız olarak ceza yargılamasının bütünü düzenlemesi sebebiyle başvurunun suçsuzluk karinesine zarar verildiğini ifade etmiştir¹³⁵.

Dolayısıyla Mahkeme olağanüstü kanun yollarının da ceza yargılamasının bütünü içinde sayılacağını ve suçsuzluk karinesinin koruması altında olduğunu kabul etmiştir.

AYM, ise yargılamanın yenilenmesi davasında, başvuru için “hükümlü” ifadesinin kullanılması konusunda aldığı başvuruda, AİHM’nin içtihatlarından ayrılarak başvuru için hükümlü ifadesinin kullanılmasının suçsuzluk karinesini ihlal etmediğini ifade etmiştir¹³⁶. AYM’nin ihlal olmadığı yönündeki kararının gerekçesi ise, yargılamanın yenilenmesi davasının kesinleşmiş mahkumiyet hükmünü doğrudan geçersiz kılmaması ve kişi hakkında verilen mahkumiyet hükmünün infazının devam etmesidir.

AYM, yargılamanın yenilenmesi konusunda AİHM içtihadından ayrılrsa da, karinenin sağladığı korumanın olağanüstü kanun yolları sırasında da devam ettiği yönünde kararları bulunmaktadır. Özellikle Tamer Karşlıoğlu başvurusunda, suçsuzluk karinesinin hangi aşamalara kadar devam edeceği ayrıntılarıyla incelenmiştir.

Tamer Karşlıoğlu başvurusunda, başvuru Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı olarak görev yapmaktayken hakkında “askeri casusluk soruşturması” kapsamında soruşturma işlemlerine başlanır ve kamu davası açılır. Başvurucunun hakkında dava

135 Dicle and Sadak v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 48621/07, Karar Tarihi: 16.06.2015.

136 Tülin Soyhan Başvurusu, B.No: 2013/2212, Karar Tarihi:20.07.2017, para:57.

açılmasıyla birlikte idari yönden de görevden ayırma kararı verilmiştir. Başvurucu idari işlemin iptali istemiyle Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne (AYİM) dava açmıştır. Başvurucu hakkında yürütülen ceza davası kesinleşmiş ve başvurucu cezai karara karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Bu aşamada başvurusunun idari yargılamasında ise talebi reddedilmiş ve kanun yollarından geçerek kesinleşmiştir. Başvurusunun ceza yargılaması için Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuruda adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bu nedenle başvurusu yeniden yargılama talebinde bulunmuş ve yargılamada beraat etmiştir. Anayasa Mahkemesi, AYİM tarafından verilen ret kararının, hükme esas alınan mahkumiyet kararının kalkmasıyla birlikte suçsuzluk karinesinin devam ettiği ve başvuruya konu kararın verildiği tarihteki durumla sınırlı bir inceleme yapılmasının başvurusunun suçsuzluk karinesi hakkını ihlal ettiğini ifade etmiştir¹³⁷.

Anayasa Mahkemesi'nin Tamer Karslıoğlu başvurusundan anlaşılmaktadır ki, AYM somut olaya göre değerlendirme yapmakla birlikte bazı durumlarda karinenin koruması kesinleşmiş mahkumiyet hükmüyle dahi son bulmamaktadır. Her ne kadar mahkumiyete ilişkin karara karşı olağan kanun yolları tüketilerek hüküm kesinleşmişse de, bazı durumlarda kişinin suçsuzluk karinesinin sağladığı hakkın ihlal edilmemesi için olağanüstü bir başvuru yolu niteliğinde olan Anayasa Mahkemesi kararının dahi sonucun beklenmesi gerekmektedir.

Olağanüstü kanun yolları konusunda AİHM uygulaması suçsuzluk karinesinin koruma alanını daha geniş tutarken, görüleceği üzere AYM karinenin geçerli olacağı aşamaları daha dar yorumlamış ve somut olayın özelliklerine göre olağanüstü kanun yollarında suçsuzluk karinesinin geçerli olup olmayacağını değerlendirileceğini ifade etmiştir.

C. Bağlantılı Yargılamalar

Suçsuzluk karinesinin cezai nitelikteki yargılamalarda suç isnadı ile başlayıp, mahkumiyet hükmünün kesinleşmesine kadar devam eden bir koruma sağladığı

137 Tamer Karslıoğlu Başvurusu, B.No: 2014/2452, Karar Tarihi: 20.07.2017.

konusunda şüphe bulunmamaktadır. Yine kategorik olarak ceza yargılaması olmasa da idari nitelikteki bir yargılama ya da disiplin yargılamasının da niteliğine göre cezai yargılama olarak kabul edilebileceği ve bu yargılamalar sırasında da suçsuzluk karinesinin koruma alanının geçerli olduğu ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Suçsuzluk karinesinin bir diğer boyutu ise, yargılamanın mahkumiyet hükmü ile değil de, kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar, beraat, erteleme, düşme ve Türk hukukuna özgü bir kurum olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ceza yargılamasının mahkumiyet dışında bir kararla sona ermesi halinde, ceza davasına konu olan suç isnadı ile bağlantılı olan diğer yargılamalarda, ister hukuki ister idari yargılama olsun suçsuzluk karinesinin korumasının geçerli olacaktır. Dolayısıyla suçsuzluk karinesi yalnızca asıl ceza davasında değil, davanın esasına girilmeyen durumlar ve asıl dava ile bağlantılı olan diğer davalarda da geçerlidir¹³⁸. Suçsuzluk karinesinin bu şekilde, ceza davasının hüküm dışında bir kararla sona ermesi halinde bağlantılı yargılamalarda da uygulanması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hakları etkili ve pratik bir şekilde koruması gereğinin bir sonucudur¹³⁹.

AİHM de sözleşmenin amacıyla bağlantılı olarak, kişinin ceza yargılaması ile bağlantılı davalarda, örneğin tutukluluktan kaynaklanan tazminat davalarında, hukuk davalarında veya idari davalarda, suçsuzluk karinesinin halen geçerli olduğunu belirtmiştir. 12 Nisan 2011 tarihli Çelik (Bozkurt)/Türkiye kararında;

“AİHM, 6/2 maddesinin kapsamının devam eden ceza kovuşturmaları ile sınırlı olmadığını, ortaya konulan sorunların başvuranın “sanık” konumunda olduğu ceza yargılamasıyla birlikte veya ceza yargılaması sonucunda ortaya çıkmış olması halinde, yargılamanın sona ermesi ya da beraat kararından sonra verilen yargı kararlarını da içine alabildiğini hatırlatır.

AİHM, idare mahkemesinin başvuranın davasını reddederken kullandığı dilin ceza davası ile idari yargılama arasında bir “bağ” kurduğunu, bunun da 6/2

138 Üzülmmez, s. 48.

139 Tosun, s. 98.

maddenin idari yargılamayı kapsayacak şekilde genişletilmesini haklı çıkardığı kanaatindedir”¹⁴⁰

İfadeleriyle suçsuzluk karinesinin ceza yargılamasıyla sınırlı olmadığını, korumanın ceza yargılamasından sonra da devam edebileceğini ve idari yargılamanın ceza davasıyla bağlantılı olması dolayısıyla karinenin bağlantılı olan bu davada da korumasının devam edeceği belirtilmiştir.

AİHM, bu şekilde suçsuzluk karinesinin uygulamada iki boyutlu olarak uygulandığını tespit etmiştir. Buna göre karinenin birinci boyutu kişilerin bir suç isnadı altında olduğu cezai yargılamalardır. Bunun yanında karinenin ikinci boyutu ise, ceza yargılaması olmamasına ve kişiler herhangi bir suç isnadı altında olmamasına rağmen, ceza yargılamasıyla bağlantılı olan tüm durumları kapsamaktadır.

Karinenin ikinci boyutu, ceza yargılamasında beraat veya yargılamanın usuli bir kararla sona ermesi halinde, yargılanmış olan bireyin bundan sonra hiçbir kamu makamı tarafından ilgili suç isnadına ilişkin, suçlu gibi muamele görmemesini garanti etmektedir. Başka bir deyişle karinenin koruması bağlantılı davalarda etkili olduğu gibi yargılamanın sona ermesinden sonra kamu otoritelerinin açıklamalarını da kapsamaktadır. AİHM Allen/Birleşik Krallık kararında:

*“6. maddenin 2. fıkrası ile güvence altına alınan hakkın pratik ve etkili olmasını sağlama ihtiyacı göz önünde tutulduğunda, masumiyet karinesinin aynı zamanda başka bir yönü de bulunmaktadır. Bu ikinci yönde, maddenin genel amacı, bir suçtan beraat eden bireyleri veya ceza yargılaması düşen kişileri, itham edildikleri suçtan aslında suçlu olduklarını düşünen kamu görevlileri ve makamlarına karşı korumaktır.”*¹⁴¹

İfadeleriyle karinenin ikincil boyutunun da, bağlantılı davaları gören mahkemelerle birlikte tüm kamu otoritelerini kapsadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla

140 Çelik (Bozkurt) v. Türkiye, Hudoc, Başvuru No: 34388/05, Karar Tarihi:12.04.2011.

141 Allen v. United. Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 25424/09, Karar Tarihi:12.07.2013, para:94.

suçsuzluk karinesi, bireyin beraat ettiği veya düşme kararı verilen durumlarda, bireyi tüm kamu otoritelerine karşı korumaktadır.

AİHM aynı zamanda bazı kararlarında, ceza davasının hüküm dışında sona erdiği hallerde, davadan sonra kişinin şöhreti veya kamu tarafından algılanma biçimi de risk altına gireceğinden belli bir dereceye kadar Sözleşmenin 6/2 maddesinin sağladığı korumanın 8. madde gereği sağlanan özel hayatın gizliliği hakkının örtüşeceğini ifade etmiştir¹⁴²

AİHM bağlantılı yargılamalarda öncelikle yargılamayı yapan mahkemenin kullandığı dili incelemektedir. Kullanılan dilde başvurunun cezai yargılamada suçu işlediğinin belirtilmesi ile bu eylemlere yönelik şüpheyi dile getirmesi arasında fark olduğunu ifade etmektedir¹⁴³. Bunun yanında önceki ceza yargılamasının mahkumiyet dışında hangi kararlar sona erdiği de mahkemenin incelediği bir diğer husustur. Ceza yargılamasının beraat kararıyla sona erdiği haller ve beraat dışında düşme, devam etmeme şeklindeki kararlarla sona erdiği haller farklı değerlendirilmiştir.

Suçsuzluk karinesinin, ceza yargılaması sonunda beraat eden sanığa doğrudan bir tazminat hakkı kazandırmadığı AİHM'in çeşitli kararlarında istikrarlı olarak vurgulanmıştır¹⁴⁴. Önemle belirtmek gerekir ki burada ele alınan tazminat hakkı, beraat eden sanığın tutuklama veya gözaltına alınma şeklindeki durumlar sonucu talep ettiği haksız tutuklama tazminatından farklıdır. Bahsedilen tazminat hakkı, suçsuzluk karinesi dolayısıyla kişinin yargılandığı için devlete yüklenmesi tartışılan tazminattır. AİHM, kararlarında suçsuzluk karinesinin devlete bu şekilde bir usuli tazminat yükümlülüğü getirmediğini ifade etmiştir.

142 Zollmann v. United Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 62902/00 Karar Tarihi: 27.11.2003; Taliadorou and Stylianou v. Cyprus, Hudoc, Başvuru No: 39627/05, 39631/05, Karar Tarihi: 16.10.2008, para: 27, 56-59.

143 Tosun, s. 99.

144 Minelli v. Switzerland, Hudoc, Başvuru No: 8660/79, Karar Tarihi: 25.03.1983, para:34-35; Nölkenbockhoff v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 10300/83, Karar Tarihi:25.08.1987, para: 38.

Anayasa Mahkemesi de bağlantılı yargılamalarda suçsuzluk karinesinin ihlali iddiasıyla yapılan birçok başvuru incelemiştir. Özellikle ceza yargılamasında yer alan suç isnadıyla bağlantılı olan idari davalarda suçsuzluk karinesinin ihlal edildiğine yönelik birçok başvuru Anayasa Mahkemesi önüne getirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin de bağlantılı yargılamalar konusunda büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'yle örtüşür biçimde karar verdiği görülmektedir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi verdiği kararlarda, öncelikle kural olarak suçsuzluk karinesinin yalnızca cezai nitelikteki yargılamalarda geçerli olduğunu, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin yargılamalarda suçsuzluk karinesinin koruma sağlamayacağını ifade etmiştir¹⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi kuralın ardından istisna olarak ceza yargılamasının mahkumiyet dışında bir kararla sona erdiği hallerde ise suçsuzluk karinesinin devam edebileceğini ve hatta bu korumanın tüm kamu otoritelerini bağladığını ifade etmiştir¹⁴⁶. Buna göre suçsuzluk karinesi, yargılaması mahkumiyet dışında bir kararla sonlanan bireyi tüm kamu makamlarının suçlu muamelesinden korumaktadır.

Tıpkı AİHM gibi Anayasa Mahkemesi de suçsuzluk karinesinin sağladığı korumayı iki yönlü olarak ele almıştır. Buna göre karinenin sağladığı korumanın birinci yönünde, kişiler suç isnadı altında bulunduğu sürece kamu makamlarının kişiye suçlu muamelesi yapması veya bu yönde açıklamalar yapmasından korumaktadır. Karinenin birinci yönü zaten genel olarak kabul görmekle birlikte aynı zamanda en çok bilinen yönüdür. Ancak bunun yanında karinenin sağladığı ikincil bir koruma daha vardır. Bu durumda da ceza davasının mahkumiyet dışında bir kararla sonuçlanması halinde, suçsuzluk karinesinin koruması hem daha geniş bir etki alanına sahip olarak bağlantılı yargılamaları da içine alacak şekilde uzayacak hem de davadan sonra dahi kamu makamları kişinin suçlu olduğunu ima eden davranışlarda bulunamayacaktır¹⁴⁷.

145 Ramazan Tosun Başvurusu, B.No: 2012/998, Karar Tarihi: 07.11.2013, para:62.

146 Mustafa Kıvrak Başvurusu, B. No:2013/3175, Karar Tarihi:20.02.2014, para:36.

147 Galip Şahin Başvurusu, B. No: 2015/6075, Karar Tarihi: 11.06.2018, para:38.40.

Anayasa Mahkemesi de yine AİHM içtihatlarına paralel olarak, mahkumiyet dışında bir kararla sona eren ceza davası ile bağlantılı olan davada, mahkemenin kullandığı dilin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi bağlantılı olan davada ceza yargılamasına ilişkin yapılan değerlendirmenin niteliğine göre inceleme yapmaktadır. Bağlantılı yargılamada, bireyin önceki ceza yargılamasında isnat edilen eylemlerin suç teşkil ettiğine yönelik değerlendirme yapılmadığı durumlarda suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğini ifade etmiştir¹⁴⁸.

Anayasa Mahkemesi'nin AİHM içtihatlarını takip ettiği bir diğer noktada beraat eden kişinin tazminat hakkı olup olmadığı noktasıdır. Bu noktada da Anayasa Mahkemesi tıpkı AİHM gibi, yargılama sonucunda beraat eden şahsın yargılandığı için devlete yönelik bir tazminat hakkı elde edememesini suçsuzluk karinesinin ihlali olarak değerlendiremeyeceğini ifade etmektedir¹⁴⁹.

Genel olarak hem AİHM hem de Anayasa Mahkemesi suçsuzluk karinesinin, suç isnadı altında olunan zaman dışında, ceza davasının mahkumiyet dışında bir kararla sona ermesi durumunda geçerli olabileceğini kabul etmektedir. Ceza davasını mahkumiyet dışında sona erdiren haller ise farklı niteliklerde olduğundan ayrı başlıklarda incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ceza davasının beraat kararı ile sona ermesi, davanın esasına girilmeden usuli sebeplerle sona erdirilmesi, ceza davasının devam ettiği haller ve son olarak özel bir hukuki müessese olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen hallerde suçsuzluk karinesinin durumu incelenecektir.

1. Ceza Davasında Beraat Kararı Verilen Durumlarda Suçsuzluk Karinesi

Ceza davasının beraat kararı ile son ermesi halinde, ceza davasında mevcut suç isnadı ile bağlantılı olan diğer yargılamalarda da suçsuzluk karinesinin korumasının devam etmesi mümkündür. Ancak bu durum kişinin ceza davasından beraat etmesi

148 Seçkin Ceylan Başvurusu, B.No: 2014/13761, Karar Tarihi: 06.12.2017, para:28-30.

149 Hande Gür Başvurusu, B.No: 2014/7066, Karar Tarihi: 06.12.2017, para:36.

halinde, bağlantılı yargılamalarda da mutlaka lehe karar almasının gerektiği anlamına gelmemektedir. Hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hem de Anayasa Mahkemesi bağlantılı yargılamalar sırasında suçsuzluk karinesinin korumasının devam edeceğini ifade etmekle birlikte, inceledikleri her bir başvuruda somut olayın özelliklerine göre karinenin ihlal edilip edilmediğini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede özellikle bağlantılı yargılamayı yapan mahkemenin kullandığı dil ve yaptıkları değerlendirmeler önem taşımaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu yöndeki incelemelerini içeren önemli bir karar olan 1987 tarihli Englert/Almanya kararında, sanığın bağlantılı ceza yargılamasında suçsuzluk karinesinin kapsamı incelemiştir. Söz konusu davada, başvuru beraat ettiği ceza yargılamasında, kendisine yargılama giderleri yüklendiği ve aynı zamanda yargılama sırasında tutuklu kaldığı için tazminat davası açmıştır. Yerel mahkeme, başvuru talebini tutuklandığı davranışlarıyla üzerinde şüphe bulunmasına neden olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başvuruya ilişkin verdiği kararda öncelikle, Sözleşmenin taraf devletlerin ceza yargılamasında yargılanan şahsın zararını tazmin şeklinde doğrudan bir yükümlülük yüklenmediğini tekrar etmiştir. Bunun yanında kararda, tazminat talebi reddedilirken genel bir suç şüphesinden bahsedilmediği, tutuklamaya ilişkin durumun değerlendirildiği ifade edilerek suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğine karar verilmiştir¹⁵⁰

AİHM, beraat eden sanığın bağlantılı tazminat davasını incelediği 1993 tarihli Sekanina/Avusturya kararında ise Englert kararından daha farklı bir sonuca varmıştır. Olayda başvuru, yargılamada beraat etmiş ve daha sonra yargılama sırasında tutuklu kaldığı süre için tazminat talebinde bulunmuştur. Başvurucunun tazminat talebi, her ne kadar beraat etmiş olsa da hakkındaki suç şüphesinin tamamen ortadan kalkmadığı, başvuru sadece şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince beraat ettiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ayrıca yerel mahkeme tarafından, tazminat talebinin beraat

150 Englert v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 10282/83, Karar Tarihi: 25.08.1987, para: 36-41.

etmeye değil, sanık hakkındaki tüm şüphelerin şrtlmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir.

AIHM ise, “*Bir sanığın suçsuzluğuna ilişkin şüphelerin dile getirilmesi, cezai takibatın sonuçlanması, suçlamanın esasına ilişkin bir kararla sonuçlanmadığı sürece akla yatkındır. Ancak, beraat kararı verildikten sonra bu tür şüphelere yer vermek artık kabul edilemez.*” şeklindeki ifadelerle, davanın esastan görülüp sanığın beraat ettiği hallerde, bağlantılı yargılamalarda artık şüphenin ortadan kalkmadığı şeklinde değerlendirme yapılmasının suçsuzluk karinesini ihlal edeceği sonucuna varmıřtır¹⁵¹.

Buna göre önceki ceza yargılaması beraat kararı ile sona ermişse artık bağlantılı yargılamada bireyin isnat edilen eylemi gerçekleştirdiğine yönelik şüphelerin dile getirilmesi suçsuzluk karinesini ihlal edecektir. Ayrıca sanığın beraat etmesinden sonra, hala şüpheli olduğuna ilişkin kullanılan ifadeler beraat kararı veren mahkemenin de güvenilirliğini sarsacaktır. Ancak şüphe halinin irdelenmesi gerektiği de açıktır. Kişinin tutuklandığı sırada üzerinde bulunan şüphelerden bahsedilmesi ile yargılama sonunda kişinin hala suçlu olabileceğine ilişkin şüphelerin dile getirilmesi her iki kararda da farklı değerlendirilmiştir.

Kişinin yalnızca beraat etmesi devlete doğrudan bir tazminat yklememekle birlikte, bağlantılı yargılamalarda mahkemenin kullandığı dil hayati derecede önem taşımaktadır. AIHM’in bu yöndeki içtihatlarından da anlaşılacağı üzere, beraat eden sanığın tazminat talebinin reddedilmesi değil, bağlantılı yargılamayı yapan mahkemenin ret gerekçesinde kişinin suçlu olduğuna dair şüphelerin devam ettiği şeklindeki ifadeleri suçsuzluk karinesini ihlal edecektir¹⁵².

Dönmezer ise, sanığın yargılamada şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği beraat ettiği ve ancak yargılama sırasında suç şüphesinin tamamen şrtlmediği hallerde, suçsuzluk karinesini ortadan kaldıracak gte delil bulunmadığı ve şüpheden sanığın

151 Sekanina v. Austria, Hudoc, Başvuru No: 13126/87, Karar Tarihi: 25.08.1993, para: 28-31.

152 Feyzioğlu, s.152; zlmez, s.50.

yararlandırılmasının temel hukuk ilkesi olduğunun ifade edilmesi gerektiğini, böyle bir ifadenin "dürüst yargılama" kuralına daha uygun olacağını ifade etmiştir¹⁵³.

Anayasa Mahkemesi de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne benzer bir şekilde, beraat hükmü ile sonuçlanan ceza davasıyla bağlantılı olan yargılamalarda suçsuzluk karinesinin korumasının devam ettiğini kabul etmekle birlikte, karinenin ihlal edilip edilmediğinin belirlenebilmesi için somut olayları detaylı bir şekilde incelemiştir.

Anayasa Mahkemesi, Ramazan Tosun başvurusunda:

*“Bu çerçevede, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, kişi hakkında beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, bu karara esas teşkil eden yargılama sürecinde yer alan iddia kapsamındaki olaylara dayanılması ve bu şekilde beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir. Buna karşılık, idari uyuşmazlığın çözümüne esas teşkil etmesi bakımından, kişi beraat etmiş olsa dahi yargılanmış olması olgusundan veya buna ilişkin karardan söz edilmesi, kişinin suçlu muamelesi gördüğünden ve dolayısıyla masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir. Bunun için kararın gerekçesinin bütün halinde dikkate alınması ve nihai kararın münhasıran kişinin yargılandığı ve sonuçta beraat ettiği fiillere dayanıp dayanmadığının incelenmesi gerekir”*¹⁵⁴

İfadeleriyle bağlantılı yargılama kararının gerekçesinin hayati önem taşıdığını vurgulamıştır. Buna göre eğer kararda, kişinin önceki ceza yargılamasındaki fiillere dayanılması ve bu şekilde beraat kararının sorgulanması durumu oluşuyorsa suçsuzluk karinesinin ihlal edildiği kabul edilecektir. Buna karşılık yalnızca kişinin beraat ettiği ceza yargılamasından bahsetmek, suçsuzluk karinesini ihlal etmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi, Kazım Yağız başvurusunda da, Ramazan Tosun başvurusunda değerlendirdiği kriterlerle uyumlu olarak bir değerlendirme yapmış ve bağlantılı yargılamayı yapan mahkemenin, önceki ceza mahkemesinin

153 Dönmezer, s. 69.

154 Ramazan Tosun Başvurusu, B.No: 2012/998, Karar Tarihi: 07.11.2013, para:63.

değerlendirmelerine atıf yapmaksızın yalnızca ceza yargılaması sırasında toplanan delilleri dikkate almasının suçsuzluk karinesini ihlal etmediğini ifade etmiştir¹⁵⁵.

Bağlantılı yargılama yapan mahkemenin söz konusu fiili ne şekilde nitelendirdiği de suçsuzluk karinesinin ihlali noktasında Anayasa Mahkemesi'nin dikkate aldığı kriterlerden biridir. Buna göre, başvurunun terör örgütü propagandası kapsamında incelenen fiilleri ceza mahkemesi tarafından ifade özgürlüğü kapsamında kabul edildiğinden hakkında beraat kararı verilmiştir. Ancak başvurunun öğretmen olarak sürdürdüğü görevinden çıkarılmasına ilişkin yargılamada, başvurunun eylemlerinin cezai anlamda suç olmasa dahi öğretmenlik mesleğiyle bağdaşmayacağı gerekçesiyle idarece tesis edilen işlemin hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu olayda her ne kadar ceza yargılamasında isnat edilen fiillere dayanılmışsa da fiillerin suç teşkil etmese de disiplin sorumluluğu teşkil ettiğini ve bu yönde yapılan değerlendirmenin suçsuzluk karinesini ihlal etmediğini ifade etmiştir¹⁵⁶.

İncelenen kararlardan da görüleceği üzere hem AİHM hem de Anayasa Mahkemesi, bağlantılı yargılama yapan mahkemenin karar içeriğinin ve kullanılan dilin oldukça önemli olduğunu birçok kez vurgulamıştır. Buna göre beraat eden şahsın bağlantılı yargılamada, suç işlediği inancının karara yansıtılması halinde suçsuzluk karinesi ihlal edilecektir. Bunun yanında fiilin kabul edilmesiyle birlikte cezai anlamda bir suç olduğu yönünde bir değerlendirme yapılmaması ya da genel olarak ceza yargılamasından bahsedilmesi tek başına karinenin ihlali anlamına gelmeyecektir. Bağlantılı yargılama yapan mahkemenin kararının bir bütün olarak ele alınması ve buna göre değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin içtihadı genel olarak bu yönde olmakla birlikte bazı kararlarında kendi içtihadıyla çelişerek bağlantılı yargılamalarda kullanılan ifadelerin gerekçeli kararın bütünü dikkate alındığında dahi suçlu olduğu inancını yansıtmasına

155 Kazım Yağız Başvurusu, B.No: 2013/3128, Karar Tarihi: 18.11.2015, para: 28-29.

156 Meltem Keleş Başvurusu, B.No: 2014/4793, Karar Tarihi: 29.09.2016, para:27-31.

rağmen, karinenin ihlal edilmediği kabul edilerek aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarından ayrıldığı görülmektedir¹⁵⁷.

Özellikle Ali Turhan başvurusunda Anayasa Mahkemesi'nin bu çelişkisi net bir şekilde görülmektedir. Başvurucunun yargılandığı bir dosyada, daha önce benzer bir fiile ilişkin yargılandığı dosyada beraat etmesine rağmen, yerel mahkeme önceki ceza yargılamasına atıfta bulunarak sanıkların suç işlemeye eğimli olduğunu ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi ise bu şekilde bir atıfta bulunmasının özensiz olduğunu ifade etse de suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir¹⁵⁸.

2. Ceza Davasının Usuli Bir Sebeple Sona Erdiği Durumlarda Suçsuzluk Karinesi

Ceza davasının davanın esasına girilmeksizin, zamanaşımından sebebiyle düşme veya başka bir sebeple durma şeklinde verilen kararlarla sonlanması halinde kişi hakkında verilen bir mahkumiyet hükmü olmadığından suçsuzluk karinesinin korunması devam edecektir. Ancak bu tür durumlarda, karinenin ihlal edilip edilmediği değerlendirilirken, sanığın önceki yargılamada beraat ettiği durumlardan farklı incelemeler yapılmaktadır.

AIHM, Lutz/Almanya kararında, bu konuya ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Olayda başvurucunun ceza yargılaması sırasında zamanaşımı sebebiyle düşme kararı verilmiş ancak yargılama masrafları başvurucudan talep edilmiştir. Başvurucunun buna ilişkin yaptığı itirazlar, başvuru davaya devam etseydi muhtemelen mahkum olacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. AIHM, bu durumun Sözleşmenin 6/2 maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle önüne gelen başvuruda, kişinin ceza yargılaması sırasında kuvvetli suç şüphesinin bulunduğuyla ilişkin değerlendirmeler yapılmasının suçsuzluk karinesinin ihlali anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Bunun yanında AIHM, kararında başvurucunun yalnızca kendi masraf ve harcamalarının talep

157 Tosun, s.111.

158 Ali Turhan Başvurusu, B. No. 2014/20484, Karar Tarihi: 06.12.2017, para:31-33.

edilmesinin ceza niteliğinde olmadığını kabul ederek, karinenin ihlal edilmemesine başka bir gerekçe olarak göstermiştir¹⁵⁹.

Benzer bir başvuru olan Minelli/İsviçre kararında ise AİHM, olaya farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak ihlal kararı vermiştir. Olayda başvuru hakkındaki ceza davası zamanaşımı sebebiyle düşmüş ve akabinde yargılama giderlerinin yalnızca başvurucuya ilişkin kısmı değil, büyük bir kısmı başvuruya yükletilmiş ve ayrıca şahsi davacılara da ödeme yapması gerektiğine hükmetmiştir.. Bununla birlikte düşme kararı verilirken de “yargılamaya devam edilseydi başvuru hakkındaki muhtemelen mahkum olacağı” ifade edilmiştir¹⁶⁰.

AİHM, Minelli kararında değerlendirme yaparken öncelikle başvuru hakkındaki söz konusu ceza yargılamasında düşme kararı verilmesi dolayısıyla savunma imkanlarını kullanamadığını vurgulamıştır. Bu nedenle savunma hakkının kullanılmadığı bir yargısal kararın başvuru hakkındaki suçlu olduğu izlenimini yaratmasının, suçsuzluk karinesini gündeme getireceğini ifade etmiştir. Bunun yanında bağlantılı yargılamada mahkeme, sadece bir şüpheden bahsetmemiş, isnat edilen fiil ispatlanmış gibi bir değerlendirme yapmıştır. Nitekim başvurucuya yüklenen ödeme yükümlülüğü de ceza niteliğinde kabul edilerek karinenin ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir¹⁶¹.

Yine zamanaşımı sebebiyle başvuru hakkındaki ceza soruşturmasında düşme kararı verilen bir olayda, mahkeme somut olayın özelliklerini dikkate alarak farklı bir değerlendirme yapmıştır. Olayda başvuru hakkındaki ceza soruşturmasının düşmesi nedeniyle tazminat talep etmiş ve başvuru hakkındaki talebi “ceza yargılamasında hakkında suçlu olduğuna yönelik somut deliller bulunması” nedeniyle reddedilmiştir. Buna ilişkin incelemesinde AİHM, başvuru hakkındaki yargılamasının kovuşturma açılmaksızın sona erdiğini ifade ederek, hakkında verilen kararın şüpheye yer bırakmadığını, bu nedenle

159 Lutz v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 9912/82, Karar Tarihi: 25.08.2987, para: 59-61.

160 Minelli v. Switzerland, Hudoc, Başvuru No: 8660/79, Karar Tarihi: 25.03.1983, para: 9-12.

161 Minelli v. Switzerland, Hudoc, Başvuru No: 8660/79, Karar Tarihi: 25.03.1983, para: 37.41.

tazminat talebine ilişkin verilen ret kararında kullanılan dilin, suçsuzluk karinesini ihlal ettiğini ifade etmiştir¹⁶².

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yargılamanın esasa girilmeksizin sonlandığı hallerde, bağlantılı yargılamalar benzer talepleri içerse de önüne gelen davalarda, usuli kararın niteliği, önceki ceza yargılamasında sanığın savunma imkanlarından yararlanıp yararlanmadığı hususu, bağlantılı mahkemenin gerekçeli kararında kullandığı dil ya da bağlantılı yargılamada verilen kararın ağırlığı dikkate alarak ihlal noktasında her bir somut olaya göre farklı değerlendirmeler yapmıştır.

Anayasa Mahkemesi ise, karinenin ihlali noktasında değerlendirme yaparken, yargılamayı yapan mahkemenin ilgili kişiye suç isnat edip etmediğini ve ceza mahkemesi tarafından verilen kararı sorgulayıp sorgulamadığını dikkate almaktadır¹⁶³. Anayasa Mahkemesi'nin usuli sebeplerle ceza davasının reddedilmesi halinde bağlantılı yargılamalara ilişkin değerlendirmeleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre daha yüzeyseldir.

Anayasa Mahkemesi'nin incelediği bir başvuruda, başvuru hakkındaki ceza davasında zamanaşımı dolayısıyla davanın ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak ilgili fiillere ilişkin yürütülen disiplin soruşturması ve devamında yürütülen idari yargılamalarda karar verilirken, başvurunun zamanaşımı sebebiyle sona eren ceza davasına atıf yapılarak, isnat edilen eylemleri işlediği ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi olaya ilişkin değerlendirmesinde, AİHM'in Minelli kararına paralel bir şekilde, *"suçluluğu ilgili mahkeme kararıyla sabit olmayan ve zamanaşımı nedeniyle hakkında açılan ceza davası ortadan kaldırılan başvurunun anılan eylemleri işlediği ve suçlu olduğu inancının yansıtıldığı"* gerekçesiyle suçsuzluk karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁶⁴.

162 Grabchuk v. Ukraine, Hudoc, Başvuru No: 8599/02, Karar Tarihi:21.09.2006.

163 Tosun, s. 115.

164 Münür İçer Başvurusu, B.No: 2012/584, Karar Tarihi: 12.03.2015, para: 32.

Zamanaşımı nedeniyle ceza davası hakkında düşme kararı verilen başka bir başvuruda ise, başvurucunun haksız tutuklama davasının reddedilmesi dolayısıyla olay Anayasa Mahkemesi önüne gelmiştir. Olayda yerel mahkemece mahkumiyet hükmü kurulmasına rağmen, yargılamanın temyiz aşamasında zamanaşımı süresi dolmuş ve dosya düşürülmüştür. Tazminat talebine ilişkin yargılama yapan mahkeme ise, yerel mahkemenin başvurucunun suçu işlediğini tespit ettiğini, mahkeme kararına dayalı hapsedilmenin tazminat gerektirmediğini ifade ederek tazminat talebini reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesi ise olaya ilişkin, “*Gerekçeli karar bu haliyle bir mahkemenin göstermesi gereken özen ve ciddiyeti içermiyorsa da kararda başvurucunun düşme ile sonuçlanan kamu davasında isnat olunan eylemi işlediği yönünde bir saptamada bulunulduğu veya bu kanıtı uyandıracak herhangi bir ifade kullanıldığı söylenemez.*”¹⁶⁵ ifadeleriyle suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi bu değerlendirmesinde, bağlantılı yargılama yapan mahkemenin, esasen ceza davasında isnat edilen fiilin işlendiği yönünde bir tespit yapılmadığını, yalnızca tutukluluğun mahkumiyet kararına dayanması nedeniyle tazminat talebinin reddedilmesine karinenin ihlal edilmediğini ifade etmiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi Anayasa Mahkemesi, davanın esasına girilmeksizin sonlandırılan hallerde, bağlantılı yargılamalar noktasında her ne kadar genel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne paralel değerlendirmeler yapsa da AİHM kadar detaylı incelemeler yapmadığı görülmektedir.

3. Ceza Davasının Derdest Olduğu Durumlarda Suçsuzluk Karinesi

Ceza yargılaması sırasında yargılanan sanığın hakkında açılan başka davalarda da ceza davasına atıf yapılarak özellikle benzer suçlara ilişkin ceza yargılamalarında, sanık hakkında açılan başka davalar da olduğu şeklindeki ifadelerle sanığın suçlu kişiliğine atıf yapılmaktadır.

165 Hande Gür Başvurusu, B.No: 2014/7066, Karar Tarihi: 06.12.2017, para: 37.

Ceza davasının derdest olduğu hallerde karinenin başka bir gündeme geliş şekli de medeni hak ve yükümlölüklerle ilişkin bağlantılı diğeryargılamalardır. Özellikle disiplin hukukuna ilişkin idari yargılamalarda, kişı hakkında devam eden ceza yargılamasına atıf yapılarak, suçsuzluk karinesinin değerdendirilmesi zorunlu hale getirilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, buna ilişkin değerdendirmelerde bulunduğu Güç/Türkiye davasında, ceza davasının derdest olduğu hallerde, bağlantılı yargılamalar sırasında kullanılan ifadelerin suçsuzluk karinesinin ihlali değerdendirilirken kritik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir.

Söz konusu kararda başvuru, Halk Eğitim Merkezinde çalışırken, taciz iddiasıyla hakkında ceza yargılamasına başlanmış ve ceza yargılaması devam ederken başvuru hakkında disiplin soruşturması da başlatılarak devlet memurluğundan çıkarma kararı verilmiştir. Başvuran, cezai bir eylem olan bir küçüğe cinsel tacizde bulunulması eylemini işlediğine dair tespiti dayanarak, aynı iddia ile ilgili ceza yargılamaları halen devam ederken devlet memurluğundan çıkarılmasının, suçsuzluk karinesini ihlal ettiğini ileri sürerek Mahkemeye başvurmuştur. AİHM buna ilişkin yaptığı değerdendirmelerde, öncelikle idari yargılamada kullanılan dilin hayati önem taşıdığını vurgulayarak, ” *Disiplin raporunda müfettişlerin başvuran aleyhinde derdest olan ceza yargılamalarından erken çıkarım yaptığını gösteren hiçbir bulgu yer almamaktadır.*” demiştir¹⁶⁶.

AİHM kararın devamında, hukuk yargılamalarının ceza davasına paralel olarak yürütülebileceğini belirterek, bir hukuk mahkemesinin ceza yargılamaları sırasında verilen bir ifadeye ve gösterilen bir delile istinat etmesinin, hukuk mahkemesinin davalının cezai sorumluluğu hakkında yorumda bulunmadığı veya buradan uygunsuz sonuçlar çıkarmadığı sürece, kendi başına suçsuzluk karinesini ihlal niteliğinde olmadığını ifade etmiştir.¹⁶⁷

166 Güç v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 15374/11, Karar Tarihi: 23/01/2018, para: 41.

Dolayısıyla AİHM'in yaklaşımına göre, ceza yargılamasının derdest olduğu durumlarda, bağlantılı yargılamada suçsuzluk karinesinin ihlal edildiğinin kabul edilebilmesi için, yargılamayı yapan makamın, kişinin cezai sorumluluğu hakkında yorum yapması veya cezai yargılamasından dolayı olumsuz bir sonuç çıkarması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi de benzer bir şekilde, ceza davasının derdest olduğu bağlantılı yargılamada, bağlantılı yargılamayı yapan makamın kullandığı dilin kritik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. İlgili makamın kullandığı dilden kişinin derdest olan davasına ilişkin fiilleri işlediği yönünde bir suçlama yapılması halinde karinenin ihlali gündeme gelecektir.

Bunun yanında daha önce de belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi suçsuzluk karinesinin sağladığı güvenceleri iki yönlü olarak incelemiştir. Buna göre güvencenin birinci yönü, kişi hakkındaki ceza yargılaması sonuçlanıncaya kadar geçen, bir başka ifadeyle kişinin ceza gerektiren bir suçla itham edildiği (suç isnadı altında olduğu) sürece ilişkin olup suçlu olduğuna dair hüküm tesis edilene kadar kişinin suçluluğu ve eylemleri hakkında erken açıklamalarda bulunulmasını yasaklar.

Buna göre, Anayasa Mahkemesi incelediği bir başvuruda, sadece suç isnadına konu ceza yargılaması kapsamında değil ceza yargılaması ile eş zamanlı olarak yürütülen diğer hukuki süreç ve yargılamalarda da suçsuzluk karinesinin ihlalinin gündeme gelebileceğini ifade etmiştir¹⁶⁸.

Anayasa Mahkemesi'nin derdest ceza davalarıyla bağlantılı olan yargılamalara ilişkin değerlendirmelerde bulunduğu önemli kararlarında biri Hasan Kara başvurusudur. Başvuruya konu olayda, başvuru TSK'da sözleşmeli er olarak görev yaparken, güvenlik soruşturmasında başvuru hakkında "elektrik enerjisi hakkında hırsızlık" suçlamasından yargılama yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine başvuru

167 Güç v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 15374/11, Karar Tarihi: 23/01/2018, para: 42.

168 Galip Şahin Başvurusu, B. No: 2015/6075, Karar Tarihi: 11.6.2018, para: 39

sözleşmesi feshedilerek, TSK ile ilişkisi kesilmiştir. Başvurucu fesih işlemine karşı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne (AYİM) başvurmuş ancak başvurusu, davacı hakkında “Elektrik Hırsızlığı” suçunu işlediği iddiasıyla kamu davası açılması ve dava dosyasının derdest olması, davacının yargılanmakta olduğu suçun “hırsızlık” suçu olması nedeniyle reddedilmiştir¹⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi, karinenin ihlaline ilişkin iddianın değerlendirmesinde, “AYİM kararının gerekçesinde, başvuru hakkında yürütülen ve beraatla sonuçlanan yargılamaya değinilmiş, başvuruçunun suçlu olduğunu ifade veya ima eden bir ibareye yer verilmemiştir” diyerek gerekçede yer alan ifadelerin, başvuruçunun suçlu olduğu inancını yansıtmadığını ifade etmiştir. Kararın devamında da başvuruçunun hakkında dava açılmasının disiplin hukuku bakımından kabul edilebilir olduğunu dile getirerek ceza yargılamasına ilişkin fiillerin işlendiği yönünde bir ibare bulunmaması nedeniyle suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir¹⁷⁰.

Yine başka bir başvuruda da Anayasa Mahkemesi, başvuru hakkında ceza davası bulunması sebebiyle terfi ettirilememesi ve buna ilişkin açılan idari davanın “başvuru hakkında ceza davasının derdest olması” nedeniyle reddedilmesini, başvuruçunun suçlu olduğu inancını gösteren ifadeler kullanılmaması nedeniyle, karinenin ihlali olarak değerlendirmemiştir¹⁷¹.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarından anlaşılmaktadır ki, kişi hakkında henüz suçlu bulunduğu ilişkin bir hüküm bulunmadan, bağlantılı başka bir yargılamada suçlu olduğunun ima edilmesi, suçsuzluk karinesinin ihlal edecektir. Ancak, AYM'nin bu noktada standartlarını düşük tuttuğu ve bazı durumlarda bağlantılı yargılamalarda kişinin suçlu olduğu ima edilmesine rağmen, ihlal kararı verilmediği görülmektedir¹⁷².

169 Hasan Kara Başvurusu, B. No: 2013/3170, Karar Tarihi: 18.09.2014, para: 7-13.

170 Hasan Kara Başvurusu, B. No: 2013/3170, Karar Tarihi: 18.09.2014, para: 54-55.

171 Halil Atabey Başvurusu, B.No: 2013/3771, Karar Tarihi:16.10.2014, para:42-44.

172 Tosun, s. 133.

4. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Verilen Durumlarda Suçsuzluk Karinesi

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması(HAGB) kararı, Türk hukukuna özgü, nitelik itibariyle de beraat, mahkumiyet veya düşme kararlarından farklı bir karar türüdür. HAGB kararı, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 231. maddesinde düzenlenmiş olup, kararın verilebilmesi bir takım şartlara bağlanmıştır.

HAGB, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmayan kişilerin, suçun işlenmesiyle oluşan zararı gidermesi ve mahkemede bir daha suç işlemeyecekleri yönünde kanaat uyandırmaları koşuluyla, kanunda öngörülen denetim süresini kasıtlı bir suç işlemekten geçirmeleri halinde, kamu davasının düşürülmesi sonucunu doğuran, kişilere suç işlememiş sayılmalarını öngören bir ceza politikası kurumudur¹⁷³.

Yargıtay içtihadına göre HAGB kararı, nitelik itibariyle bir hüküm değildir¹⁷⁴. Dolayısıyla kişi hakkında verilmiş bir mahkumiyet hükmü bulunmadığında, hakkında HAGB kararı verilen kişi de hükümlü değildir¹⁷⁵. HAGB kararının nitelik itibariyle bir hüküm olmamasında görüş birliği olmakla birlikte, kararın kategorize edilmesinde doktrinde bir takım görüş ayrılıkları mevcuttur.

Bir takım yazarlar, HAGB kararını koşullu bir düşme kararı olarak nitelendirmektedir¹⁷⁶. Buna göre, hakkında HAGB kararı verilen kişinin denetim süresi içinde kanunen gerekli şartları yerine getirmesi halinde, mahkeme düşme kararı vermektedir. HAGB kararını, koşula bağlanmış bir düşme kararı olarak nitelendiren

173 Yasin Sezer - Ali İhsan İpek, "Hükümün Açıklanmasının Geri bırakılmasının Kamu Personel Hukukuna Etkileri", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt:1, , Yıl: 1, Sayı: 3, (20 Ekim 2010), s. 45

174 Yargıtay CGK, E:2007/1-83, K:2007/190, Karar Tarihi: 25.09.2007.

175 Centel - Zafer, s. 801.

176 Denizhan Horozgil, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Savaş Yayınevi, Ankara 2017, s.8; Kubilay Taşdemir, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Ertem Basım, Ankara 2016, s. 10.

yazarlar, gerekçelerini Yargıtay'ın bu konudaki içtihadına dayandırmaktadır. Gerçekten de Yargıtay, HAGB kararını koşullu bir düşme kararı olarak nitelendirmiştir¹⁷⁷.

Başka bir görüş de, HAGB kararının niteliğini değerlendirirken, denetim süresinin sonunu değil, geri bırakılma süresini dikkate almıştır. Buna göre, HAGB kararı, denetim süresi içerisinde bir yargılama engeli oluşturduğundan, durma kararı niteliğindedir¹⁷⁸.

HAGB kararının niteliğinde, görüş farklılıkları olsa da, denetim süresi içerisinde bir hüküm bulunmadığı konusunda şüphe bulunmamaktadır. Hakkında HAGB kararı verilen kişinin, denetim süresi içerisinde şartları ihlal etmesi halinde, duruşma açılarak hakkında hüküm verilecektir. Bu durumda kişi hakkında kurulan bir mahkumiyet hükmü olduğundan suçsuzluk karinesi bakımından, bağlantılı yargılamalar açısından sorun teşkil etmeyecektir. Ancak denetim süresinin devam etmesi veya denetim sonunda, hükmün tüm sonuçlarıyla ortadan kalması halinde, suçsuzluk karinesinin korumasının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bağlantılı yargılamayı yapan mahkemenin HAGB kararı ile bağlı olup olmadığı noktasında Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 53. Maddesi (6098 sayılı Borçlar Kanunu m. 74) kapsamında bir değerlendirme yapılarak HAGB kararının hukuk hakimini bağlamayacağı ifade edilmiştir¹⁷⁹. Yargıtay söz konusu kararında, HAGB kararı verilmesi halinde kesinleşmiş bir mahkeme hükmü bulunmaması dolayısıyla hukuk hakimini bağlayacak bir kararın da bulunmadığını ifade etmiştir.

HAGB kararının Türk hukukuna özgü bir kurum olması, bizi AİHM nezdinde sınırlı inceleme yapılması sonucuyla karşılaştırmaktadır. HAGB'nin yalnızca Türk hukukunda yer almasının sonucu olarak AİHM nezdinde de, Türkiye aleyhine yapılan başvurular dışında, HAGB kararına ilişkin değerlendirme yapılmamıştır. Nitekim bu

177 Yargıtay, CGK, E:2009/6-163, K:2009/202, Karar Tarihi: 14.07.2009.

178 Nur Centel – Hamide Zafer, s. 801.

179 Yargıtay HGK, E: E. 2011/19-639, K: 2012/30, T: 01.02.2012.

çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla de, AİHM nezdinde HAGB kararı verilmesine ilişkin suçsuzluk karinesinin ihlali iddiasını içeren bir karar bulunmadığından, yalnızca Anayasa Mahkemesi kararları ışığında değerlendirme yapılacaktır.

Anayasa Mahkemesi, HAGB kararının suçsuzluk karinesi ile olan ilişkisini önüne gelen bireysel başvurularda değerlendirmesinin yanında, somut norm denetimi kapsamında önüne gelen itirazlarda da, HAGB kararı ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki ilk değerlendirmesi, Askeri Mahkeme tarafından itiraz yoluyla önüne getirilen somut norm denetimi kararında yapmıştır. Başvuran, CMK 231 madde hükmünün, özellikle itiraz halinde yalnızca usuli bir değerlendirme yapılması ve davanın esasına ilişkin temyiz hakkı tanınmaması gerekçesiyle “Anayasanın 38 nci maddesindeki herkesin suçluluğu sabit oluncaya kadar masum sayılacağı yönündeki ilkeyi” ihlal ettiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur¹⁸⁰.

Anayasa Mahkemesi söz konusu başvuruda, HAGB kararının, sanık hakkında hukuki sonuç doğuran kesin hüküm niteliğinde olmadığından, deneme süresi sonunda verilecek düşme kararı veya geri bırakma koşullarına uyulmaması halinde verilecek karar hakkında esas hükümle birlikte temyiz denetimi olanaklı bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi, Devletin ceza ve ceza muhakemesi alanında sistem tercihinin devletin izlediği ceza siyasetiyle ilgili olduğu ve bu konuda taktir yetkisinin bulunduğu konusunda değerlendirmelerde bulunarak, hükmün suçsuzluk karinesi yönünden Anayasa aykırı olmadığını dile getirmiştir.

Anayasa Mahkemesi daha sonra incelediği bir başvuruda ise, “hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı bir beraat hükmü olmayıp, yapılan yargılama sonunda eylemin suç ve sanığın suçlu olduğu tespit edilmekte ve bir mahkûmiyet hükmü kurulmaktadır” diyerek aslında HAGB kararı ile sanığın suçlu olduğunun tespit

180 AYM , E: 2008/106, K: 2009/54 , Karar Tarihi: 12.03.2009.

edildiğini ifade etmiştir¹⁸¹. Kararın devamında ise mahkûmiyet hükmü mevcut olmakla birlikte sanığın kabulüyle sanık ile ceza arasındaki bağlantı belirli şartlarla kesildiği ve açıklanmasının askıya alındığı ancak HAGB kararının beraat hükmü ile aynı sonuçları doğurmasının beklenemeyeceği vurgulanmıştır.

Norm denetimlerinde sergilenen bu katı yaklaşım bireysel başvuru kararlarında belki de somut olayların değerlendirilmesiyle, yerini daha detaylı bir incelemeye ve esnek bir yaklaşıma bırakmıştır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurularda, HAGB kararının yargılamayı sonlandıran bir hüküm değil, yargılamanın düşme nedenlerinden biri olduğunu ifade etmiştir¹⁸².

Anayasa Mahkemesine göre, HAGB kararı verilen durumlarda sanığın suçlu olduğu konusunda ulaşılmış bir vicdani kanaat bulunmakta ve bu kanaat “kasten yeni bir suç” işlenmemesi şartına bağlı olarak hüküm ifade etmemektedir¹⁸³. Bu şekilde HAGB kararı ile, vicdani kanaate ulaşılmış mahkemenin belirli bir süre hükmü açıklamayı ertelemesi, süre zarfında kişi hakkında bir sonuç doğurmaması ve süre sonunda başka bir suç işlenmemesi halinde, açıklanması geri bırakılan hükmün ortadan kaldırılarak davanın düşmesi sağlanır¹⁸⁴.

HAGB kararı verilen ceza davası ile bağlantılı olan medeni haklara ilişkin bir yargılamada ise suçsuzluk karinesi gündeme gelmekle birlikte, Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvurularda, bağlantılı yargılama kararında kullanılan ifadeleri özellikle inceleyerek ihlal olup olmadığı noktasında karar vermektedir.

Anayasa Mahkemesi, yalnızca HAGB kararına atıf yapılmasının suçsuzluk karinesini ihlal etmeyeceğini, kararın gerekçesinin bütün olarak değerlendirilmesi ve ihlalin nihai kararın münhasıran HAGB kararına dayanılarak oluşturulması halinde

181 AYM, E: 2010/1, K:2011/149, Karar Tarihi:03.11.2011.

182 Ali Gürsoy Başvurusu, B.No: 2012/833, Karar Tarihi: 26.03.2013, para:21.

183 Akif Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl:5, Sayı:9, 2017, s.504.

184 Kürşat Eyol Başvurusu, B. No. 2012/665, Karar Tarihi: 13.06.2013, para: 28.

ihlalin gerçekleşeceğini ifade etmiştir¹⁸⁵. Dolayısıyla Mahkemenin bağlantılı yargılamada suçsuzluk karinesinin ihlal edilip edilmediğini değerlendirirken, beraat veya düşme kararı ile bağlantılı yargılamalarda getirdiği standartlardan daha düşük bir koruma standardı getirdiğini söylemek mümkündür¹⁸⁶.

Anayasa Mahkemesi'nin HAGB kararı ve suçsuzluk karinesine ilişkin belki de en önemli kararı Hüseyin Şahin kararıdır. Çünkü söz konusu başvuruda karar, oy birliğiyle değil oy çokluğuyla alınmış ve karşı oy veren her bir üye suçsuzluk karinesi ve HAGB kararına karşı önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Hüseyin Şahin başvurusunda, başvuru TSK bünyesinde görev yaparken, hakkında “zincirleme bir şekilde şahsi çıkar sağlamak amacıyla memuriyet nüfuzunu sair surette kötüye kullanmak ve şahsi çıkar sağlamak amacıyla memuriyet nüfuzunu sair surette kötüye kullanmak” dolayısıyla kamu davası açılmış ve HAGB kararı verilmiştir. Bunun üzerine başvuru TSK ile sözleşmesi feshedilmiştir. Başvurucunun fesih işlemine karşı açtığı dava da, AYİM tarafından “davacı hakkındaki mahkumiyet kararı ile ilgili olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş olmasının davacının mahkemece sabit bulunan eylemlerini değiştirmeyeceği ve bu eylemleri gerçekleştirmemiş sonucunu doğurmayacağı, buna bağlı olarak davacının ceza yargılamasına konu ve sabit bulunan eylemleri ile özlük dosyasındaki diğer belgelere nazaran aşırı borçlanmayı alışkanlık haline getirmiş olduğu” gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁸⁷.

Söz konusu başvuruya ilişkin verilen kararda Anayasa Mahkemesi, AYİM'in ceza davasının sonucuna değil, yargılama yapılan suçun vasfı ve mahiyetine bakarak disiplin durumuna atıf yapıldığı ve kararın ceza davasının sonucundan bağımsız olarak,

185 Kürşat Eyol Başvurusu, B. No. 2012/665, Karar Tarihi: 13.06.2013, para 29; Ramazan Tosun Başvurusu, B. No: 2012/998, Karar Tarihi: 07.11.2013, para: 63.

186 Tosun, s.124.

187 Hüseyin Şahin Başvurusu, B.No: 2013/1728, Karar Tarihi: 12.11.2014, para: 9-13.

diğer nedenlerle birlikte ortaya çıkan disiplin durumu dikkate alınarak verildiğini değerlendirerek, karinenin ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır¹⁸⁸.

İlk karşı oy gerekçesinde, Anayasa 37/4 maddesinde “” suçluluğu **hükmen sabit oluncaya kadar.**” İfadelerinin kullanıldığı, hükmen ibaresinin kesinleşmiş yargı kararını ifade ettiği ve fakat HAGB kararı verilmesi durumunda kanun yollarından geçerek kesinleşmiş bir hükmü bulunmadığı ifade edilmiştir. AYİM kararının gerekçesinde, başvuru hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile sonuçlanmış ceza yargılamasına atıfta bulunulduğu, suçluluğu kesinleşmiş mahkeme kararı ile sabit olmayan başvurunun yargılamaya konu eylemleri işlediği varsayımından hareketle, suçlu olduğu kabulüyle hareket edildiği bu nedenle karinenin ihlal edildiği yönünde kanaat oluştuğu dile getirilmiştir¹⁸⁹.

Bir diğer karşı oy yazısında da, her ne kadar kararda “özlük dosyasındaki diğer belgeler”den bahsedilse de, AYİM kararının, HAGB kararına dayandırıldığı, özlük dosyasında yer alan belgelerin destekleyici gerekçeler olduğunu ifade etmiştir. Gerekçesinin devamında ise HAGB kararı ile kişinin suçluluğunun kesin olarak sübuta ermediği, bu nedenle HAGB kararının esas alınarak kişinin suçlu gösterilmeye çalışılmasının karineyi ihlal ettiği kanaatini bildirmiştir¹⁹⁰.

Hüseyin Şahin kararından, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında hatta somut olarak tek bir vaka üzerinde dahi görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında karşı oy yazılarında yer verilen değerlendirmeler, suçsuzluk karinesinin korunmasının sağlanması açısından daha yerinde görünmektedir. Bağlantılı yargılamayı yapan AYİM’in karar gerekçesinde, HAGB kararı verilen yargılamaya konu eylemleri sabit kabul etmesiyle dahi, başvurunun suçsuzluk karinesi ihlal edilmektedir¹⁹¹.

188 Hüseyin Şahin Başvurusu, B.No: 2013/1728, Karar Tarihi: 12.11.2014, para: 42-45.

189 Hüseyin Şahin Başvurusu, B.No: 2013/1728, Karar Tarihi: 12.11.2014, Serruh Kaleli ve Erdal Tercan Karşı Oy.

190 Hüseyin Şahin Başvurusu, B.No: 2013/1728, Karar Tarihi: 12.11.2014, Zühtü Arslan Karşı Oy.

191 Tosun, s.129.

Bunun yanında Anayasa Mahkemesi önüne gelen diğer bireysel başvurularda, bağlantılı yargılama yapan mahkemenin HAGB kararına konu eylemleri sabit kabul edip buna dayanarak hüküm kurduğu hallerde karinenin ihlal edildiği yönünde değerlendirmeler de yapmıştır.

Mehmet Akif Korkmaz başvurusunda, başvuru zabıta memuru olarak görev yapmakta iken, hakkında yetkili olmadığı bir iş için yarar sağlama suçu isnadıyla kamu davası açılmış ve yargılama sonunda HAGB kararı verilmiştir. Başvurucu hakkında idari soruşturma da başlatılmış ve devlet memurluğundan çıkarma cezası verilmiş ve bu işleme karşı iptal davası açılmıştır. Dava “davacının yetkili olmadığı bir iş için yarar sağlama suçundan İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan yargılama ile davacının suçunun sabit görüldüğü, hapis ve adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verildiği ancak CMK'nun 231/5. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildiği” gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁹².

Anayasa Mahkemesi söz konusu olaya ilişkin verdiği kararda öncelikle , HAGB kararının niteliğine ilişkin “mahkumiyet konusunda vicdani kanaate ulaşmış mahkemenin buna ilişkin hükmü açıklamayı belirli bir süre ertelemesini, bu süre zarfında hükmün sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamasını ve bu süre sonunda kişinin başka suç işlememesi halinde açıklanması geri bırakılan hükmün ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilmesini” niteliğini tekrar etmiştir. Ardından somut olayı değerlendirerek, İdare Mahkemesi’nin disiplin cezasına esas olan olaylara ilişkin yeni bir değerlendirme yapmadan başvurucuya isnat edilen suçun sabit olduğunu ifade ederek, hükmünü münhasıran HAGB kararı ile sonuçlanan ceza mahkemesi kararına dayandırdığı gerekçesiyle, suçsuzluk karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir¹⁹³.

192 Mehmet Akif Korkmaz Başvurusu, B. No: 2015/16027, Karar Tarihi: 13.09.2018, para: 8-14.

193 Mehmet Akif Korkmaz Başvurusu, B. No: 2015/16027, Karar Tarihi: 13.09.2018, para 43- 50.

Anayasa Mahkemesi benzer bir şekilde Oğuz Tiftikçiler kararında da, bağlantılı yargılama yapan mahkemenin gerekçesinde “davacının mahkumiyetine karar verildiği ancak ceza yasaları gereği hükmün açıklanmasının geri bırakıldığı sabittir” şeklindeki gerekçe ile ceza mahkemesinin tespiti ile söz konusu olayların sabit olduğu kanaatine ulaşan mahkeme kararının, münhasıran HAGB kararı verilen ceza yargılamasına dayanması nedeniyle suçsuzluk karinesini ihlal ettiğine karar vermiştir¹⁹⁴.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarından anlaşılmaktadır ki, bağlantılı yargılama yapan mahkemenin hükmünü münhasıran HAGB kararı veren ceza yargılamasına dayandırması ve söz konusu eylemlerin işlendiğini bu nedenle sabit kabul etmesi suçsuzluk karinesinin ihlali sonucunu doğuracaktır. Ancak özellikle, Hüseyin Şahin kararından da görüleceği üzere, mahkeme HAGB kararına dayanmakla birlikte, yanında başka delillere de gerekçesinde yer verdiğinde görüş ayrılığı yaşanmaktadır. Bunun yanında, temel dayanağın HAGB kararı verilen ceza yargılaması olduğu durumlarda, destekleyici delillerin bulunmasının ihlali ortadan kaldıracağını söylemek, suçsuzluk karinesinin korumasını önemli ölçüde yok edecektir.

194 Oğuz Tiftikçiler Başvurusu, B. No: 2013/2091, Karar Tarihi: 04.11.2015, para: 37-48.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA SUÇSUZLUK KARİNESİNİN GELİŞİMİ

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA CEZA HUKUKUNA İLİŞKİN İLKELER VE SUÇSUZLUK KARİNESİ

A. Genel Olarak

İnsan hakları, insan onurundan kaynaklanan ve teorik olarak bütün insanların yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklardır. Başka bir deyişle, insan hakları devletten önce de var olan ve kurumsallaştırılarak gerçekleştirilmesi amaçlanan ideallerdir. Dolayısıyla insan hakları yalnızca “olanı” değil, “olması gerekeni” de kapsayan geniş bir kavramı ifade etmektedir¹⁹⁵. İnsan haklarının kurumsallaştırılması ve bunlara ilişkin güvence sağlanması ile de “temel hak” kavramı gündeme gelmektedir¹⁹⁶.

Temel haklar devlet eliyle oluşturulan anayasada güvence altına alınmakla birlikte, yasama ve yürütme erklerinin müdahalelerinden de korunmaktadır¹⁹⁷. Anayasal sistemlerde yürütmenin etkinliğinin artması ve temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması sonucunda tek elden yönetim şekline geçilmesi halinde ise bu duruma tepki olarak anayasa değişiklikleri gündeme gelmiştir¹⁹⁸. Bu sayede anayasa, anayasacılığın amacına uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.

1700’lü yılların sonuna doğru, devlet iktidarının sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yasaların üstünde yer

195 Bülent Tanör, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, BDS yayınları, 3. bası, İstanbul, 1998, s.114.

196 Zafer Gören, Anayasa ve Sorumluluk, C:1, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2. Bası, Ankara, 1995, s. 5.

197 Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s.208.

198 Bülent Tanör, İki Anayasa 1961 ve 1982, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 222.

alan ve değiştirilmesi yasalardan daha zor olan katı bir yasa yapılması amacını taşıyan anayasacılık akımı doğmuştur¹⁹⁹. Anayasacılık akımı ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin korunması yolunda da önemli bir adım atılmıştır.

Anayasaların yapılması ile hak ve özgürlüklerin koruma altına alınması oldukça uzun bir süreçte ve aşama aşama gerçekleşmiştir. Kişi hak ve özgürlükleri, tarihsel süreçte, toplum ve iktidar arasında geçen mücadelelerden sonra dillendirilmiş ve çeşitli belgelerle teminat altına alınmıştır. İktidarın gücünün sınırsız olduğu ve ilahi güçlere dayandırıldığı dönemlerden, topluma ve toplumu oluşturan bireylere haklar tanınmasıyla birlikte, muktedir ve birey arasında bir dengenin gündeme gelmesi söz konusu olmuştur.

Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmesiyle birlikte, büyük ölçüde, günümüz anlamıyla kabul edilen kişi hak ve özgürlüklerinin temeli atılmıştır. Türkiye'de de insan hakları, dünyada dengelerin bireysel haklar yönünde kaymasıyla birlikte gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte ceza yargılamasında, özellikle yargılanan şahıslar açısından önemli güvenceler sağlayan ilkeler de gelişmeye başlamıştır.

Bugünün Türk Anayasacılığında Osmanlı anayasacılık hareketlerinin etkileri görülmektedir²⁰⁰. Dolayısıyla Türk Anayasacılığının anlaşılabilmesi için de öncelikle Osmanlı Devleti'ndeki anayasal gelişmelerin incelenmesi gerekmektedir. Kişi hak ve özgürlükleri alanında batıda yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'ni de etkilemeye başlamıştır. 1808 yılında Senedi İttifak sözleşmesi ile yönetimde ilk değişiklikler görülmeye başlamıştır. Ardından 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile modern devlet anayasalarında yer alan halkın can, mal ve ırz güvenliğine ilişkin korumalar ilk defa belgelendirilmiştir²⁰¹.

199 Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Bursa, 2013, s.71.

200 Jean Marcou, "Anayasacılık ve Türkiye'de Anayasal Hareketler", (Çev: Gülten Kurt), Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, Yıl:2012, s. 3.

201 Aydın Yetkin, "Osmanlı Devleti'nde Hukuk Devletinin Gelişim Süreci", Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt 6 Sayı 24, 2013, s.394.

1856 yılında Islahat Fermanı ile birlikte daha geniş haklara yer verilmekle birlikte yine de sınırlı bir özgürlük düzenlemesine yer verildiği görülmektedir. Nitekim söz konusu fermanlar padişah tarafından tek taraflı olarak ilan edilen belgeler olduğundan “anayasa” niteliğinde değildir. Çünkü Anayasanın taşınması gereken bir üst hukuk normu olma ve meclis tarafından yapılma niteliklerini taşımamaktadır²⁰². Ancak temel hak ve özgürlüklerin sayılması ilk defa Tanzimat Fermanı’nda gerçekleşmesi, fermana bir anayasal nitelik kazandırmaktadır²⁰³. Buna rağmen fermanlarda yer alan ilkelerin etkinliğini sağlayacak ve bu ilkelere uygun hareket edilip edilmediğini denetleyecek mekanizmalar hala kurulmuş değildir²⁰⁴. Bu nedenle fermanlar anayasacılık akımının doğmasına ortam hazırlamışsa da, anayasal ilkelerin etkinliğinin sağlanması bakımından yetersizdi.

Kişi hak ve özgürlüklerinin ilk defa klasik esaslara uygun ve oldukça geniş bir liste halinde yer alması bakımından, 1876 tarihli Kanuni Esasi bir dönüm noktasıdır. Kanuni Esasi, daha sonra Türkiye Cumhuriyet Anayasalarında yer verilen temel haklara ilişkin özü oluşturmakla birlikte, temel eksikliği haklara ilişkin teminat yoksunluğudur²⁰⁵.

Kanuni Esasi’de 1909 yılında yapılan değişikliklerle birlikte, ilk Anayasada padişaha verilen sürgün yetkisi kaldırılmış ve temel haklar bakımından yeni düzenlemeler de getirilerek hukuk devleti olma yolunda ilerleme kaydedilmiştir²⁰⁶. 1909 değişiklikleriyle birlikte Kanuni Esasi, demokratik bir meşruti monarşi anayasası haline getirilmeye çalışılmışsa da, ülkede demokratik bir geleneğin bulunmaması ve gitgide ağırlaşan koşullar sebebiyle bu anayasa gereği gibi uygulanamamıştır²⁰⁷.

202 Yetkin, s. 394.

203 Tahsin Fendoğlu, “Tanzimat Sonrası Hukuki Düzenlemeler ve Hukuk Düalizm”, Türkler (Editör: Kemal Çiçek-Salim Koca), Cilt: 14, s. 733.

204 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013, s. 26.

205 Kuzu, s. 73.

206 Nevin Ünal Özkorkut, “1876 Anayasası’nın Hukuk Devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, AÜHFD, Cilt: 53, Sayı: 1 2004, s. 183.

207 Özbudun, s. 27.

Ceza hukukuna ilişkin ilkelerin, Anayasal metinde yer alması da ilk defa Kanuni Esasi ile gerçekleşmiştir. Kanuni Esasi de “*Hiç kimse kanunun tâyin ettiği sebeb ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz (madde 10)*” ile suçta ve cezada kanunilik ilkesi; “*Yapılacak usulü muhakeme kanunu hükmünce hiç kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye icbar olunamaz (madde 23)*” ile kanuni hakim ilkesi; “*İşkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur (madde 26)*” ile işkence yasağı; “*Mahkemelerde hernevi muhakeme alenen cereyan eder ve ilâmatın neşrine mezuniyet vardır. Ancak kanunda musarrah esbaba mebni mahkeme muhakemeyi hafî tutabilir. (madde 82)*” ile aleni yargılama hakkı; “*Herkes huzuru mahkemede hukukunu muhafaza için lüzum gördüğü vasaiti meşruayı istimal edebilir. (madde 83)*” ile adil yargılanma hakkı; “*Mahkemeler her türlü müdahelâttan azadedir. (madde 86)*” ile bağımsız yargı hakkı anayasal koruma altına alınmıştır.

Kanuni Esasi’de genel olarak hak ve özgürlüklerin ayrıntılı olarak düzenlendiği ve bununla birlikte ceza hukukuna ilişkin ilkelerin de düzenlenerek, bunlara anayasal güvenceler verildiği görülmektedir. Ancak suçsuzluk karinesinin, Türklerin ilk yazılı anayasası olma özelliği taşıyan ve özgürlüklere ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren Kanuni Esasi’de açıkça düzenlenmediği de görülmektedir.

B. 1921 ve 1924 Anayasaları

Osmanlı Devleti’nin son demlerinde, birinci dünya savaşının etkileri ve milli mücadelenin yaşandığı olağanüstü bir dönemde, yeni bir devletin inşası için meclis kurularak yeni bir anayasa hazırlanmıştır. İşte bu olağanüstü şartlarda hazırlanan 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu, oldukça kısa ve yalnızca devletin işleyişine ilişkin hükümleri içeren bir zorunluluk anayasası niteliğindedir.²⁰⁸

Her ne kadar Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda temel haklara ilişkin bir bölüm yer almasa da, bu süreçte 1876 Kanun-Esasi, Teşkilatı Esasiye Kanunu’na aykırı olmayan bölümleriyle hala yürürlükte olduğundan, bu süreçte temel hakların hiçbir anayasal

208 Kuzu, s.74.

koruması olmadığını söylemek mümkün değildir²⁰⁹. Bu nedenle 1921 Anayasası döneminde Kanuni Esasi’de düzenlenen ceza hukuku ilkeleri, anayasal güvence altında kalmaya devam etmiştir.

1921 Anayasasında temel haklara doğrudan bir atıf bulunmasa da, anayasanın birinci maddesinde yer alan “*Hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.*²¹⁰” düzenlemesiyle birlikte, egemenlik anayasal bir düzenleme ile millete verilmiştir²¹¹. Dolayısıyla ülkenin içinde bulunduğu zorlu koşullar altında hazırlanan 1921 Anayasası temel haklara ilişkin doğrudan bir düzenleme içermemekle birlikte, gerek 1876 Kanuni Esasi’yi yürürlükten kaldırmaması gerek birinci maddesinde egemenliği hanedandan alıp millete vermesiyle, dolaylı olarak temel haklar bakımından önemli güvenceler vermektedir. Ancak ceza hukukuna ilişkin 1921 Anayasası ile yeni düzenlemeler getirilmemiş olup, bu dönemde yalnızca Kanuni Esasi’de düzenlenen ilkelerin, muhafazasıyla yetinilmiştir. Dolayısıyla 1921 Anayasası’nda suçsuzluk karinesine ilişkin hiçbir düzenleme yer almamaktadır.

Cumhuriyetin ilan edilip Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından, eksikliklerin tamamlandığı yeni bir anayasa yapma ihtiyacı doğmuştur. Bunun üzerine 20.04.1924 tarihinde 1924 Anayasası olarak bildiğimiz yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 1924 Anayasası’nda beşinci fasılda “*Türklerin Hukuku Ammesi*²¹²” başlığı altında ayrı bir temel haklar bölümüne yer verilerek, temel haklar anayasal güvence altına alınmıştır.

Temel haklar bölümünün ilk maddesi olan 68. maddede, her türkün hür doğduğu ifade edildikten sonra “*Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır. Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu*

209 Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 481.

210 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>, çevrimiçi: 26.03.2020.

211 Suna Kili ve A. Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri” Sened-i İttifaktan Günümüze”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., İstanbul, 2000, s. 75.

212 1924 Anayasası için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, çevrimiçi: 26.03.2020.

hürriyetidir. Bu hudut ancak kanun marifetiyle tesbit ve tâyin edilir.” ifadeleriyle 1879 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 4. maddesinde yer alan özgürlük tanımına birebir yer verilmiştir. Bunun yanında “hukuku tabiiye” ifadesiyle de, tabii haklar anlayışının kabul edildiğine dikkat çekilmektedir. Zaten 1924 Anayasası’nın genelinde 18. Yüzyıl felsefesinin ve Fransız İhtilalinden sonra yayılan ilkelerin oldukça derin izleri bulunmaktadır²¹³.

Temel hakların yer aldığı “Türklerin Hukuku Ammesi” başlıklı bölümün toplam 20 maddeden oluştuğu görülmektedir. Öncelikle, metnin genelinde “Türkler” ifadesi kullanılarak ırk, din, dil, cinsiyet gibi hiçbir ayrıma girmeksizin Türk Milletine ait olan haklardan bahsedilmiştir. Nitekim 88. maddede de “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur.*” şeklinde vatandaşlık tanımı yapılarak Türkiye halkından bahsedildiği vurgulanmıştır.

1924 Anayasası’nda ayrıca 69. madde ile “yasa önünde eşitlik”, 70. madde ile kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, çalışma, mülkiyet, dernek kurma, ortaklık kurma hakları düzenlenmiştir. Ardından “can, mal, ırz ve konut dokunulmazlığı 71. maddede, kişi güvenliğine ilişkin hükümler 72. ve 73. maddede, yer almıştır.

1924 Anayasa’sında yalnızca klasik haklar düzenlenmiş olup, sosyal devlet anlayışının en önemli göstergesi olan sosyal ve ekonomik haklara ilişkin düzenlemelere yer verilmemiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, dönem itibariyle sosyal ve ekonomik haklar anayasalara henüz girmeye başlamış olup, o dönemde ülkemizde geniş ölçüde eksikliği hissedilen bir haklar kategorisi değildir²¹⁴.

Bunun yanında 1924 Anayasası’nda haklar kategorisine yer verilmesine rağmen, ceza hukukuna ilişkin ilkeleri içeren ve özellikle şüpheli/sanık hakları olarak nitelendirilebilecek düzenlemelere oldukça az yer verildiği görülmektedir. Bunlardan en önemlisi Anayasanın 72. Maddesi olan “*Kanunen muayyen olan ahval ve eşkâlden*

213 Kuzu, s. 74.

214 Kuzu, s. 74.

başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif edilemez.” hükmüdür. Bu düzenlemeyle birlikte kişi özgürlüğü ve güvenliği Anayasal bir koruma altına alınmış ve kanunen belirlenen usul dışında kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı ifade edilmiştir. Ancak yine kanunla getirilen sınırlandırmaların sınırları belli olmadığından, hak, kanun koyucunun ihlaline açık hale getirilmiştir.

Genel olarak da bazı maddelerde hakkında kanunla sınırlanabileceğine ilişkin hükümlerle kısıtlamalarda anayasa metninde yer almıştır. Ancak kanunla sınırlama yapılırken hangi ölçütlerin kullanılacağına ilişkin sınırlamaların sınırları belirtilmemiştir. Nitekim Dikmen Caniklioğlu'nun da belirttiği üzere, 1924 Anayasası, doğal hakları pozitif anayasacılık anlayışı içinde, devletçe tanınan ve korunan haklar olarak gördüğünü ifade etmişse de, hakların kanunla kısıtlanmasına ilişkin ölçülerini ayrıntılı olarak düzenlemeyerek, hakların kullanımını siyasi iktidarın keyfilğine açık bir halde bırakmıştır²¹⁵.

Ceza hukukuna ilişkin olarak getirilen bir diğer koruma da işkence ve kötü muamelenin yasaklandığı 73. madde hükmüdür. İlgili maddede “*İşkence, eziyet, müsadere ve angarya memnudur.*” ifadeleriyle, hiçbir istisna öngörülmezsizin işkencenin kesinlikle yasaklanmıştır.

Anayasanın 76. Maddesinde getirilen “*Kanun ile muayyen olan usul ve ahval haricinde kimsenin meskenine girilemez ve üzeri taharri edilemez.*” düzenlemesiyle de kişilerin ev ve üst aramasının yapılmasının ancak kanunla düzenlenebileceği ifade edilmiştir. Ancak yine kanunla yapılacak düzenlemenin sınırları belirlenmemiştir.

1924 Anayasası'nın ceza hukukuna ilişkin getirdiği güvencelerden bir diğeri de kanuni hakim ilkesinin anayasada düzenlenmesidir. Anayasanın 83. Maddesi ile “*Hiçbir kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celp ve sevk olunamaz.*” Düzenlemesi getirilerek, özel yetkili mahkemelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

215 Meltem Dikmen Caniklioğlu, "Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız", Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Mahmut Tefik Bırsel Armağanı ,DEÜ, İzmir, 2001, s. 477, 478.

Nitekim 1924 Anayasasıyla güvence altına alınan diğer haklar gibi, kanuni hakim ilkesinin de uygulamada tam olarak korunması mümkün olmamıştır. Bu süreçte öğretide de, anayasal güvence altında olmasına rağmen kanuni hakim ilkesinin büyük ölçüde baskı altında olduğu dile getirilmiştir²¹⁶.

1924 Anayasası'nda ceza hukukuna ilişkin getirilen bireysel korumalar başka bir deyişle şüpheli ve sanık hakları yalnızca temel haklar bölümünde düzenlenmiş değildir. Sanık hakları olarak nitelendirilebilecek bir kısım hükümler Anayasanın yargıya ilişkin düzenlenen dördüncü fasıl olan "Kuvvei kazaiye" bölümünde düzenlenmiştir²¹⁷.

Anayasanın 54. maddesinde yer alan "*Mahkemelerde muhakemat alenidir.*" Düzenlemesi ile yargılamanın aleniliği ilkesi düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olan açık yargılama ilkesi anayasal bir koruma kazandıktan sonra hemen maddenin devamında "*Yalnız Usulü Muhakemat kanunu mucibince bir muhakemenin hafıyyen cereyanına mahkeme karar verebilir*" ifadesiyle aleni yargılama ilkesinin istisnasına yer verilmiştir. Ancak sınırlandırma sebebi olarak "genel ahlak" "kamu güvenliği" gibi içi kolayca doldurulabilen ve oldukça esnek anlaşılabilir muğlak kavramlara dahi yer verilmemiştir. Yargılama usul kanunun izin verdiği hallerde aleni yargılama ilkesinin ihlali mümkün hale gelmiştir.

Anayasanın 59. maddesi ise "*Herkes, mahkeme huzurunda hukukunu müdafaa için lüzum gördüğü meşru vesaiti istimalde serbesttir.*" hükmü ile savunma hakkını düzenlemiştir. Aslında söz konusu hüküm genel olarak tüm yargılamalara ilişkin hak arama hürriyetini düzenlemektedir. Bunun yanında 1924 Anayasasında diğer anayasalardan farklı olarak davacı veya davalı ibaresi eklenmeksizin genel olarak mahkeme nezdinde herkesin hakkını savunmak için meşru vasıtalardan faydalanabileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla 54. Madde ile 1924 Anayasası'nda adil yargılanma hakkının anayasal koruma altına alınması sağlanmıştır.

216 Ergun Özbudun, 1924 Anayasası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 67.

217 Süheyl Donay, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 4.

1924 Anayasası'nda yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı ise çeşitli hükümlerle düzenlenmiştir. 53. madde hükmü ile “*Mahkemelerin teşkilâtı, vazife ve salâhiyetleri kanunla muayyendir.*” düzenlemesine yer verilmiş ve mahkemelerin yasallığı anayasal hüküm altına alınmıştır. Bağımsız yargıya ilişkin düzenleme ise Anayasanın 8. maddesinde “*Hakkı kaza, Millet namına, usulü ve kanunu dairesinde müstakil mahakim tarafından istimal olunur*” şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu maddede, yargılamaların bağımsız mahkemeler tarafından yapılacağı düzenlenmiştir. Bunun yanında yargıya ilişkin bölümlerde hakimlik teminatına ilişkin anayasal güvencelere de yer verilmiştir. Ancak özellikle 1924 Anayasası'nın son yıllarına doğru, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlerin güvencesi o kadar zedelenmiştir ki, yargı organlarının bağımsız yargılamayı sağlama görevini yüklenmeleri neredeyse imkansız hale gelmişti²¹⁸. Nitekim 1924 Anayasasına tepki niteliğinde olan 1961 Anayasası da yargı kurumlarına bağımsızlık kazandırabilmek adına belki de hiçbir anayasanın gidemediği kadar ileri gitmiştir²¹⁹.

1924 Anayasası, 1921 Anayasası'ndan farklı olarak, Anayasasında yargılamanın aleniyeti, mahkeme önünde hak arama özgürlüğü, kanuni hakim ilkesi, bağımsız yargı hakkı ve keyfi olarak yakalama ve tutuklama yapılamayacağına dair hükümler içerse de, bu anayasada da suçsuzluk karinesinin açıkça düzenlenmediği görülmektedir. Bunun yanında 1924 Anayasası döneminde, Anayasa yargısı da henüz söz konusu olmadığından, karinenin içtihatlar yoluyla ve Anayasa'nın diğer hükümleri ışığında yorumlanması da söz konusu olmamıştır.

Sonuç olarak 1924 Anayasası temel hakları ayrı bir bölüm altında düzenlemenin yanı sıra ceza hukukuna ilişkin şüpheli veya sanık hakları olarak kabul edilen hakları Anayasanın genel hükümler, yargı ve temel haklara ilişkin bölümlerinde dağınık olarak düzenlemiştir. Düzenlemelerde genel olarak bağımsız ve yasal mahkeme hakkı, adil yargılanma hakkı, aleni yargılama hakkı, kanuni hakim ilkesi, işkenceye uğramama

218 Mümtaz Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 1997, s. 33.

219 Soysal, s. 34.

hakkı ve kişi özgürlüğüne ilişkin korumaların yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte haklara kanunla sınırlandırmalar yapılabileceği düzenlenmiş ve fakat sınırlandırmaya ilişkin ölçütler getirilmemiştir. Bu nedenle hakların genel olarak ihlale açık olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim uygulamada da, getirilen bu ilkelerin ihlal edildiği çok defa görülmüştür. Yine de 1924 Anayasası gerek hala süren etkileriyle gerekse sonraki Anayasaların hükümlerinin tepki olarak doğmasını sağlayan yönleriyle, Türk Anayasa tarihinin en önemli belgelerinden biridir²²⁰.

C. 1961 Anayasası

1. Genel Olarak Ceza Hukukuna İlişkin İlkelerin Düzenlenmesi

1924 Anayasasının kısalığı ve birçok düzenlemenin anayasada kendine yer bulamamasına karşılık, 1961 Anayasası oldukça ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Öyle ki, 1961 Anayasası'nın temel hakların konu, kapsam ve sınırları bakımından en titiz düzenleme yapan Anayasa olduğunu söylemek mümkündür²²¹. Bu tepkiselliğin bir sonucu olarak Anayasa hazırlanırken yargıya ilişkin hükümlere de oldukça ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir²²². Gerçekten de 1924 Anayasası'nda oldukça kısa olan hükümleri boşluk sayarak kendi keyfilikleri için kullanmak isteyen otoriteler mevcuttu buna karşılık 1961 Anayasası da akla gelebilecek her türlü hükme Anayasa'da yer vererek “kazuistik” düzenleme biçimini tercih etmiştir²²³. Bunun bir sonucu olarak da 1961 Anayasası'nda belki bir kanun veya tüzük hükmü olması gereken düzenlemeler dahi anayasada kendine yer bulmuştur²²⁴.

Tanör'e göre hak ve özgürlüklere bu denli geniş yer verilerek, iktidarı kısıtlayan bakış açısının bir sebebi de, anayasayı yapanların kalıcı olma yönündeki inançlarıdır.

²²⁰ Soysal, s. 34.

²²¹ Dikmen Caniklioğlu, s. 478.

²²² Cafer Okyay, Türkiye'de Anayasacılık Anlayışı Olarak Tepkisellik (1960 - 1982 Dönemi), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Çorum, 2018, 57.

²²³ Soysal, s. 60.

²²⁴ Dikmen Caniklioğlu, s. 481.

Tanör bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “1924 Anayasasını yapan güç, iktidarda kalacağını bilen ve kalan güçtür. 1961 Anayasasını kotaran güç ise iktidarda kalmayacağını bilen, genel oy koşullarında iktidarın gene eski sahiplerine teveccüh edeceğini hesaba katmak zorunda olan bir güçtü”²²⁵. 1961 Anayasasının tepki anayasası olması sebebiyle hak ve özgürlükleri de ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Hatta bununla da kalmayıp, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını, sınırlandırmanın sebeplerini de etraflı bir biçimde düzenlemiştir²²⁶.

1961 Anayasası’nda ceza hukukuna ilişkin getirilen hak ve özgürlüklerin incelenmesinden önce, bu hak ve özgürlüklerin korunması adına getirdiği koruyucu mekanizmalardan bahsetmek gerekir. Bu konuda en önemli düzenlemelerden biri şüphesiz 11. maddedir.

Temel hakların özü başlıklı madde “*Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlandırılabilir. Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.*”²²⁷ Düzenlemesi ile ilk defa Türk Anayasa Hukuku’na hakların özü kavramını kazandırmıştır²²⁸. Bunun yanında o dönemde, 11. Maddenin genel sınırlama sebebi mi olduğu yoksa özel sınırlama sebebi belirtilen bazı özgürlüklerde geçerli olmayan sınırlı bir sınırlama sebebi mi olduğu tartışmalara yol açmıştır²²⁹. Nitekim 1971 değişiklikleri ile 11. maddeye “temel hakların kötüye kullanılması” başlığı altında, Anayasada düzenlenen özgürlüklerin Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamayacağı şeklinde fıkra eklenmiştir. Bu ekleme ile birlikte

225 Tanör, iki Anayasa, s. 21.

226 Said Serhan Hançerkıran, 1982 Anayasasında ve Türk Ceza Yargılamasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamaları Işığında Suçsuzluk Karinesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s. 33.

227 1961 Anayasası için, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, Çevrimiçi: 30.03.2020.

228 Soysal, s. 68.

229 Kuzu, s. 81.

doktrinde, maddenin “hürriyeti yok etme hürriyeti” halini alıp almadığı yönünde tartışmalar başlamıştır²³⁰.

1961 Anayasası’nın hakların korunmasına ilişkin getirdiği koruyucu mekanizmalardan en önemlisi şüphesiz Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesi’nin asıl amacı, Anayasanın üstünlüğü gereğince, bir yargı organı tarafından kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesidir²³¹. Bununla birlikte Anayasada güvence altına alınan temel haklar, oluşturulan anayasa yargısı tarafından denetlenebilecektir.

Anayasa yargısı ile gerçekleştirilmek istenilen denetim, yalnızca norm denetimi şeklinde gerçekleşmekte olduğundan, Anayasa ile koruma altına alınan hakların korunmasına ilişkin ne derece güvence sağladığı tartışmalıdır. Anayasa yapım sürecinde dile getirilmesine rağmen, bireysel başvuru hakkına yer verilmemesi, sağlanan güvence yönünden bir eksiklik olarak nitelendirilebilir²³². Ancak 1982 Anayasasına kadar geçen dönemde, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere Anayasada henüz açıkça yer verilmeyen bir takım ilkelerin Anayasa Mahkemesi kararlarında yer bulduğu görülmektedir. Bu nedenle 1961 Anayasası’nda ceza hukukuna ilişkin ilkeler ele alınırken Anayasa Mahkemesi kararları ile birlikte değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır.

1961 Anayasası’nda 2. madde ile, ilk defa açıkça “hukuk devleti” ilkesine yer verilmiştir. Hukuk devleti en yalın haliyle “vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet” olarak tanımlanabilmektedir²³³. Devlete yüklenen bu hukuk güvenliğinin ceza hukukuna ilişkin sonuçları da, suç ve cezaların yasallığı, bağımsız yargı, kazanılmış haklara saygı, cezaların geriye yürümezliği gibi bilinen en temel ceza hukuku ilkeleridir. Başka bir deyişle, ceza hukukuna ilişkin bu ilkelerin pratiğe dökülmesi, hukuk

230 Kuzu, s. 92.

231 Okyay, s. 58.

232 Mehmet Altuntaş, Türk Anayasalarında İnsan Hakları, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Ankara 2002, s. 102.

233 Sosyal, s. 59.

güvenliğinin sağlanması amacına hizmet edecektir. Nitekim bu ilkelerden birçoğu 1961 Anayasası'nda açıkça düzenlenmiş, bir kısmı ise Anayasa Mahkemesi kararlarında kendine yer bulmuştur.

Gerçekten de sanık haklarının gerçek anlamda güvence altına alınması 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir²³⁴. Buna ilişkin düzenlemeler Anayasa'da genel olarak “Temel Haklar ve Ödevler” başlığı altında düzenlenmiş olup, bir kısım haklar da yargıya ilişkin bölümde düzenlenmiştir. Şüphesiz bu noktada en temel madde, hak arama hürriyeti başlıklı 31. maddedir. Buna göre: “*Herkes, meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı merciileri önünde dâvacı veya dâvalı olarak, iddia ve savunma hakkına sahiptir.*” Şüphesiz ki söz konusu madde, adil yargılanma hakkının sağlanması için yeterli değildir. Ancak diğer anayasal güvencelerle birlikte ele alındığında, adil yargılanmanın sağlanması mümkün olacaktır.

Adil yargılanma hakkının bir sonucu olarak Anayasa'nın 135. maddesinde “aleni yargılama hakkı” düzenlenmiş ve hemen düzenlemenin devamında, genel ahlak, kamu düzeni ve küçükler için özel durumlarda, duruşmaların gizli yapılabileceği düzenlenerek istisna halleri düzenlenmiştir. Bununla birlikte, aleni yargılama hakkının düzenlendiği maddede, yalnızca duruşmaların aleniliğinden bahsedilmiş ve fakat hükmün aleni olarak açıklanması gerekliliğine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bu yönüyle 1961 Anayasası'nın düzenlemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin düzenlemesinden ayrılmaktadır²³⁵.

Anayasanın 32. maddesinde düzenlenen “*Hiç kimse, tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz.*” hükmü ile de kanuni hakim ilkesi anayasal güvence altına alınmıştır. Ancak 1971 değişiklikleri ile, suça ve sanığa göre mahkeme kurulmasının önüne geçilmesini amaçlayan bu ilke ortadan kaldırılmış ve özellikle askeri yargının yetki alanı genişletilmiştir²³⁶. Nitekim Anayasa Mahkemesi de, sıkıyönetim ilanına sebep

234 Donay, s. 5.

235 Donay, s. 61.

236 Soysal, s. 80.

olan suçları işleyenlerin sıkıyönetim mahkemesinde yargılanacaklarına ilişkin hükmün 32. maddeye aykırı olmadığına karar vermiştir²³⁷.

Bağımsız ve tarafsız mahkeme hakkı ise genel olarak Anayasanın 132. maddesinde düzenlenmiştir. Her ne kadar maddede tarafsızlığa ilişkin açıkça bir düzenleme yer almasa da, hakimlerin kararını, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre vereceklerine ilişkin ibare ile tarafsızlığa işaret edildiğini söylemek mümkündür. Ancak doktrinde mahkemelerin tarafsızlığını, Anayasa'nın 12. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine dayandıran görüşler de bulunmaktadır²³⁸.

Anayasanın 7. maddesi ile yargı yetkisinin Türk milleti adına “bağımsız mahkemeler” tarafından kullanılacağı hüküm altına alınmıştır. Yine mahkemelerin bağımsızlığı 133. madde ile anayasal koruma altına alınan hakimlik teminatları ve 143. madde ile kurulan Yüksek Hakimler Kurulu ile güvence altına alınmıştır. Ancak genel olarak 1973 değişiklikleri ile ve özellikle bu değişiklikler doğrultusunda “devletin güvenliğini ilgilendiren suçlara” bakmak üzere kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile bağımsız yargı ilkesine büyük bir zarar verilmiştir²³⁹.

1961 Anayasası'nın ceza hukukuna ilişkin önemli düzenlemelerinden biri de 33. maddedir. Suçlara ve cezalara ilişkin hükümleri içeren 33. Madde:

*“Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir
fiilinden dolayı cezalandırılmaz.
Cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulur.
Kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır
bir ceza verilemez.
Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu
doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.
Ceza sorumluluğu şahsîdir.
Genel müsadere cezası konulamaz.”*

237 AYM, E: 1979/28, K: 1980/13, Karar Tarihi: 12.02.1980.

238 Nurullah Kunter, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1978, s. 282.

239 Donay, s. 80

şeklindeki düzenlemesi ile “suçta ve cezada kanunilik ilkesi” “ceza kanunlarının geriye yürümezliği ilkesi” “cezaların şahsiliği ilkesi” ve “zorlama yasağı” gibi ceza hukukuna ilişkin oldukça önemli ilkeleri tek maddede anayasal koruma altına almıştır.

Kişi dokunulmazlığı başlığını taşıyan 14. maddede genel olarak kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin düzenleme yapılmakla birlikte, maddenin devamında “*Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.*” Ve “*İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.*” fıkraları ile cezalara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

1961 Anayasası’nda ceza hukukuna ilişkin ilkelere sınırlı olarak yer verilmiş, bunun dışında, ceza hukukuna ilişkin birçok ilkenin güvence altına alınması kanu koyucuya bırakılmıştır. Ancak kanun koyucunun bu düzenlemeleri yaparken, sınırsız bir yetki alanına sahip olmadığı ve 1961 Anayasasıyla güvence altına alınan “Anayasanın Üstünlüğü” gereğince yine Anayasaya uygun olması gerektiğine şüphe yoktur.

Hatta bu husus, 1971 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararında şu şekilde ifade edilmiştir;

“Anayasa suç ve ceza konularında, bir eylemin ancak kanunla suç sayılabileceği; cezalarla ceza tedbirlerinin, yani emniyet tedbirlerinin ancak kanunla konulabileceği; kimsenin işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir eyleminden ötürü cezalandırılmayacağı; kimseye, suçun işlendiği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan ağır bir ceza verilemeyeceği; kimsenin kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını cezalandırma sonucunu doğuran beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamayacağı, ceza sorumluluğunun şahsiliği (madde : 33) ve insan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamayacağı (madde : 14) gibi başlıca bir kaç ceza ilkesini belirtmekle yetinerek, bunların dışında kalan ceza konularını ve özellikle belli bir zamanda ne gibi eylemlerin suç sayılacağını, o suçlara ne miktar ve ne çeşit ceza verileceğini ve hangi ceza tedbirlerinin yani emniyet tedbirlerinin ne yolda uygulanacağını saptama yetkisini Yasa Koyucuya bırakmış bulunmaktadır. Yasa Koyucu bu konuda başta Anayasa’nın buyurucu ve yasaklayıcı kuralları ile koyduğu güvençler olmak üzere ceza hukukunun ilkeleri ve toplum yaşantısının zorunluluk ve yararlarının gerekleri ile bağlı kalarak takdirini kullanabilecektir.”²⁴⁰

240 AYM, E: 1970/42 E, K: 1971/30, Karar Tarihi: 09.03.1971.

Görüleceği üzere, 1961 Anayasası ceza hukukuna ilişkin sanık hakları olarak kabul edilebilecek bir kısım düzenlemeleri ihtiva etse de modern ceza hukukuna ilişkin kabul gören tüm ilkelere Anayasa metninde yer vermiş değildir. Ancak 1961 Anayasası'nın en büyük farkı, Anayasa Yargısını Türk hukukuna kazandırmasıyla, anayasada açıkça düzenlemese de bir takım ilkelerin anayasayla yorumlanmasını sağlamasıdır. Dolayısıyla, suç ve cezalar arasında bir orantı bulunması anlamına gelen “orantılılık ilkesi” gibi bir kısım ilkelerin düzenlemesi kanun koyucuya bırakılmışken, bir kısım ilkeler de Anayasa Mahkemesi kararlarında kendine yer bulmuştur.

2. Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi

1961 Anayasası'nda, suçsuzluk karinesine açıkça yer verilmemiştir ancak 33. maddenin 4. fıkrasında “*Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz*” şeklindeki düzenleme ile suçsuzluk karinesi ile bağlantılı olan susma hakkına yer verilmiştir. Susma hakkı, suçsuzluk karinesinin bir sonucudur çünkü kişinin susmasının aleyhine delil olarak kabul edilmesi, yargılama sırasında suçluluk karinesinin geçerli olacağı anlamına gelecektir²⁴¹. Dolayısıyla anayasada, açıkça suçsuzluk karinesine yer verilme de, karineyle bağlantılı olan susma hakkına yer verilmiştir.

Bununla birlikte ispat hakkı başlıklı 34. maddede yer alan ve sanığın ispatını ancak sayılı suçlara özgü kabul edilmiş ve devamında “*Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabûlü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup almadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata râzı olmasına bağlıdır.*” şeklindeki ifade ile ispatın sanık üzerinde olmadığı düzenlenmiştir. Nitekim söz konusu maddede de ispat bir yükümlülük olarak değil, hak olarak düzenlenmiştir.

Gerçekten de, suç isnadı altında olan kişinin susması ve isnadı yapan makamın iddiasını ispatla yükümlü olması, iddia makamının ispatının yeterli olmadığı taktirde sanığın masum olduğunun kabul edilmesi, aslen sanığın suçsuz kabul edilmesinden

241 Dönmezer, s. 69.

kaynaklanmaktadır²⁴². Dolayısıyla 1961 Anayasası'nda suçsuzluk karinesi yer almamasına rağmen karine ile bağlantılı olan, ispat yükümlülüğü ve susma hakkı Anayasa'da düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi de, üniversitelerin idaresine el konulmasına ilişkin kuralları düzenleyen 1750 sayılı kanunun 70/2 maddesinde yer alan “*Elkoyma halinin kaldırılmasından sonra, kesin bir yargı kararı almadıkça Bakanlar Kurulunun (b) ve (c) bentlerine göre almış bulunduğu kararlar yürürlükte kalır.*” hükmünün iptaline ilişkin verdiği kararda suçsuzluk karinesine değinmiştir. Anayasaya aykırılığı ileri sürülen c bendi, görevli kişilerden gerekli görülenlerin, kovuşturma sonuçlanıncaya kadar veya kovuşturma sonucunun gerekli kıldığı hallerde kesin sonuç alınıncaya kadar görevlerinden uzaklaştırmaya Bakanlar Kurulunu yetkili kılmaktadır. Dolayısıyla 70/2 fıkrası uyarınca, el koyma kararı kalksa dahi, görevinden uzaklaştırılanlar, göreve devam etmesi halinde bir sakınca olmadığına dair kesin bir yargı kararı almadıkça göreve döndürülmeyecektir. Mahkeme, kararda öncelikle b ve c bentlerini birbirinden ayırmıştır. Buna göre kişi hakkında açılmış disiplin soruşturmasının devam edebileceğini öngören b bendi anayasaya aykırılık oluşturmazken, göreve başlatmamanın öngörüldüğü c bendi farklı değerlendirilmelidir. C bendine göre yapılan bir işlemde, öğretim üyesi görevinden alınmıştır, onun yaşamına çok ağır etkisi olan bir işlem ortaya konmuştur. Mahkemeye göre, hakkında bu şekilde işlem yapılan kişi el koyma hali kalksa bile ilgili kesin yargı kararı getirmediği görevine başlayamayacak, belki ekonomik ve sosyal çöküntüye uğrayacaktır. Görevine tekrar başlayabilmek için, hakkındaki suçlamaların aksini ispat etmek durumunda kalacak, yıllarca yargı mercileri önünde çaba harcayacaktır²⁴³.

Söz konusu kararda “*Ceza hukukunun temel kurallarından olan "Aslolan suçsuzluk" ilkesi yerine, bunun tamamen tersi olan "Aslolan suçluluk" gibi bir ilke değer kazanacak, ilgili, üstüne atılan suçları işlemediğini kanıtlama zorunluğunda*

242 Faruk Erem, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerh, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 1996, s. 590.

243 AYM, E: 1973/37, K: 1975/22, Karar Tarihi: 25.02.1975.

bırakılacaktır” ifadeleriyle Anayasada yer almamasına rağmen suçsuzluk karinesine yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu nedenle söz konusu maddeyi Anayasanın 120. maddesine ve hukuk devleti ilkesine aykırı olduğunu ifade etmiş ve iptal edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi bu kararında, suçsuzluk karinesini 2. maddede yer alan hukuk devleti ilkesine dayandırmıştır.

Anayasa Mahkemesi, CMUK Ek 2 maddesi ile ispat yükünü sanığa yükleyen bir hükmün iptaline ilişkin verdiği kararda ise, suçsuzluk karinesine ilişkin değerlendirmelerini genişletmiştir. Kararda, insan haklarının ulusal bir hukuk sorunu olmaktan ziyade, evrensel bir içerik olduğu ifade edilmiş ve Anayasanın 2. maddesi göndermesiyle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ile "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi" nin, değerlendirilmesinin zorunlu olduğu dile getirilmiştir. Bu şekilde, ispat bakımından genel kurallara aykırı bir içerik taşıyan ve "ispat külfeti"ni sanığa yükleyerek bir tür suçluluk karinesi öngören, kesin hükme kadar sanığın suçsuz sayılması doğrultusundaki genel kuralı tersine çeviren kuralın Anayasanın 2. Maddesinde yer alan "insan hak ve özgürlüklerine bağlılık" ilkeleriyle bağdaşmayacaktır. Kararın devamında, yine 2. maddede yer alan “hukuk devleti ilkesi”, *“insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyan, toplum yaşamında adalete ve eşitliğe uygun bir hukuk düzeni kuran ve bu düzeni sürdürmekle kendini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk kurallarına ve Anayasaya uyan, işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlet”* şeklinde tanımlanmıştır. Düzenleme, suçlulukları ispatlanıncaya kadar suçsuz sayılmaları olanağından ve bu olanağı yürürlüğe koyan üstün hukuk kurallarından, sanıkların faydalanmalarını engel olduğu için hukuk devleti ilkesine de aykırı görülmüştür²⁴⁴.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi aynı kararında, yalnızca özel bir suç tipine ilişkin suçluluk karinesi kabul edilmesinden dolayı Anayasanın 12. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi ile; savunmanın kaygı halinde yapılmasına sebebiyet vereceği için 31. maddede yer alan savunma hakkı ile bağdaştırarak, suçluluk karinesinin bu hükümleri de ihlal edeceğine karar vermiştir. Dolayısıyla her ne kadar 1961 Anayasası’nda suçsuzluk

244 AYM, E: 1979/38, K: 1980/11, Karar Tarihi: 29.01.1980.

karinesi açıkça düzenlenmese de, Anayasa’da düzenlenen “hukuk devleti ilkesi”, “eşitlik ilkesi” ve “savunma hakkı” gibi hükümlerin suçsuzluk karinesinin anayasal dayanağı olduğu Anayasa Mahkemesi’nin kararıyla hüküm altına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi yukarıda bahsedilen kararlarından da görüleceği üzere, suçsuzluk karinesinin 1961 Anayasanın lafzında, lafzında olmasa da ruhunda olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında Anayasada açıkça yer alan başka ilkeler, anayasada yer almayan suçsuzluk karinesinin anayasal dayanakları olduğu şeklinde yorumlanmıştır.. Yine bu dönemde öğretide de suçsuzluk karinesinin, açıkça anayasada yer almaması eleştirilmiş ve karinenin iç mevzuatımızda yer alması gerektiğine yönelik görüşler bildirilmiştir²⁴⁵.

D. 1982 Anayasası

1. Genel Olarak Ceza Hukukuna İlişkin İlkelerin Düzenlenmesi

1982 Anayasası’nın yapım sürecinde, 1961 Anayasası’nın özgürlükçü yönüne ilişkin eleştiriler sıklıkla dile getirilmiş ve yaşanan toplumsal kargaşa büyük ölçüde 1961 Anayasası’nın özgürlükçü tercihinin bağlanmış²⁴⁶. Dolayısıyla 1982 Anayasası hazırlanırken bu önyargı etkili olmuştur. Özellikle hakların kısıtlanmasına yönelik hükümler daha ayrıntılı düzenlenmiştir. Bunun yanında her iki anayasa arasındaki anlayış farkı, kullanılan dilde de kendini göstermektedir. Örneğin 1961 Anayasası’nın 2. Maddesinde “insan haklarına dayalı devlet” tanımlaması yapılırken, 1982 Anayasası’nda “insan haklarına saygılı devlet” ibaresi kullanılmıştır. Dolayısıyla bu terim seçiminden anayasa tercihiyle, insan haklarının artık devletin dayandığı temel olmaktan çıkarılarak, saygılı olması gereken bir kavram haline geldiğini söylemek mümkündür²⁴⁷.

245 Donay, s. 121. Ayrıca Donay tarafından, o dönemde Hukuk Fakültesince kurulan Anayasa Komisyonunun düzenlemiş olduğu raporda, suçsuzluk karinesine ilişkin tartışmalara son verilmesi için karinenin Anayasada açıkça düzenlenmesi yönünde görüş bildirildiği aktarılmıştır.

246 Sosyal. 88-89.

247 Sosyal, s. 127.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Anayasanın başlangıç kısmında yer alan “*her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak*” şeklindeki ifadesi ile temel hak ve hürriyetlerin evrensel bağının kopararak, yalnızca 1982 Anayasası ile sınırlandırıldığı yönünde görüşler mevcuttur. Ancak aşağıda da ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, Anayasa’nın evrensel hukuk ilkelerinden tamamen bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir. Bunun yanında doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre ise 1982 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile paralelliği ve uyumu sağlama açısından 1961 Anayasası’na göre daha başarılıdır²⁴⁸.

Her iki anayasa da şekil itibarıyla aynı düzenleme planına sahip olmakla birlikte, 1982 Anayasası’nın da oldukça ayrıntılı hükümler düzenleyerek “kazuistik” metodu tercih ettiğini söylemek mümkündür. Ceza hukukuna ilişkin ilkeler ise ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere genel olarak “temel haklar ve ödevler” başlıklı ikinci kısımda, dolaylı olarak da “genel esaslar” ve yargıya ilişkin bölümlerde yer almıştır²⁴⁹. Hemen belirtmek gerekir ki, hala yürürlükte olan 1982 Anayasası günümüze kadar birçok değişiklik geçirmiştir. Değişiklikler çoğunlukla yasama, yürütme ve yargı alanlarına ilişkin olsa da, yapılan değişiklikler temel hak ve özgürlüklerin tali kurucu iktidar tarafından nasıl ele alındığına dair önemli bir yol haritası sunmaktadır²⁵⁰.

1982 Anayasasında, genel hükümler başlığı altında 12, 13 ve 14. maddeler ile sırasıyla, temel hak ve özgürlüklerin niteliği, sınırlandırılması ve kötüye kullanılmasının yasaklanmasına ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Bununla birlikte 1982 Anayasası’nın 13. Maddesi 2001 yılında değişikliğe uğramış ve bu değişiklikle birlikte genel sınırlama nedenleri ortadan kaldırılmış ve 1961 Anayasasıyla gündeme gelen “hakların özüne

248 Mümtaz Soysal, “İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği”, Anayasa Yargısı Dergisi, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 3, 1986, s. 42

249 1982 Anayasası için, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>, Çevrimiçi: 03.04.2020.

250 Şafak Evran Topuzkanamış, “1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Özel Sayı, İzmir, 2019, s. 1773.

dokunmama” kavramı yeniden anayasaya girerek sınırlandırmanın sınırı çizilmiştir²⁵¹. Anayasanın 15. maddesi ile bazı durumlarda temel hakların kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulması düzenlenmiş olup, bu kısım ilgisi sebebiyle, suçsuzluk karinesi ve ceza hukukuna ilişkin diğer ilkelerin incelenmesinin ardından ayrıntılı olarak irdelenecektir.

Kişi dokunulmazlığı hakkında 17. madde ile düzenlemesi ile önceki anayasadaki işkence ve eziyetin yasaklanmasına ilişkin hüküm tekrarlanmış ve bir yenilik olarak “insan haysiyetiyle bağdaşmayan muameleler” de kişi dokunulmazlığı kapsamında yasaklardan sayılmıştır. 19. madde ile de kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin olarak oldukça ayrıntılı bir hüküm düzenlenmiştir. Anayasanın en uzun maddesi olan 19. madde, 1961 Anayasası’nın kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin düzenlemesini ihtiva etmesinin yanında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ilgili maddesiyle uyum içerisinde olacak yenilikleri de içermektedir²⁵².

1982 Anayasası’nın “hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesi ile “*Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.*” hükmüne yer verilmiştir. 2001 değişiklikleri ile düzenleme “*iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkı*” şeklinde değiştirilerek adil yargılanma hakkı maddeye eklenmiştir. Aslında 1982 Anayasası genel olarak hakların düzenlemesi ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini referans almıştır²⁵³. 36. maddeye eklenen adil yargılanma hakkı ile de Sözleşme ile uyum artırılmış ve artık adil ve hakkaniyetli bir yargılamanın gereği olan birçok ilke anayasada doğrudan yer bulmuştur. Nitekim söz konusu Anayasa değişikliğinden sonra 2005 yılında yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu’nda, adil ve hakkaniyete uygun bir yargılama yapılabilmesi adına birçok hükme yer verilmiştir²⁵⁴.

251 Zühtü Arslan, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa’nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler”, Anayasa Yargısı, Cilt: 19, 2002, s. 141.

252 Sosyal, s. 139.

253 Sevtap Yokuş Veznedaroğlu, Türkiye’de Çatışma Çözümünde Anayasal Arayışlar, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013, s. 26.

Bununla birlikte, adil yargılanma hakkının ilişkili olduğu birçok ilke de 1982 Anayasası'nda açıkça düzenlenmiştir. 2. maddedeki “*hukuk devleti ilkesi*”, 19. maddedeki tutuklanan kişiye ilişkin düzenlenen “*makul sürede yargılama ilkesi*”, 37. maddede düzenlenen “*kanuni hakim ilkesi*” ve 38. maddede düzenlenen “*suçsuzluk karinesi*” adil bir yargılanmanın gereklerinden olan güvencelerdir.

Kanuni hakim ilkesine ilişkin 37. maddede yer alan düzenlemede 1961 anayasasından farklı olarak, “tabii hakim” kavramı yerine, “kanunen tabi olduğu mahkeme” kavramı kullanılmıştır. Aslında bu terim farkı 1961 Anayasası döneminde 1971 değişiklikleri ile kabul edilmiş ve 1982 Anayasası'nda da korunmuştur. Ancak bu değişikliğin “doğal yargı” anlayışından vazgeçildiği şeklinde yorumlanması mümkün değildir. Çünkü mahkemenin yasayla gösterilmesi, hukuk devleti ilkesi gereğince, bu alanda gelişigüzel yasalar yapılarak yargı yolunun değiştirilebileceği anlamına gelmemektedir²⁵⁵.

Mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin düzenlenen 138. madde hükmü, 1961 Anayasası'nın 132. maddesinin tekrarı niteliğindedir. 139 ve 140. maddede düzenlenen hakimlik teminatları ile de mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin somut düzenlemelere yer verilmiştir. 1961 Anayasası ile hakimler ve savcılar için ayrı ayrı iki kurul kurulmuş olmasına rağmen, 159. Madde ile bu iki kurulun görev ve yetkileri “Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu”nda toplanmıştır²⁵⁶.

Aleni yargılama ilkesine yönelik düzenlenen 141. madde ile 1961 Anayasası'nın bu yönde getirdiği hükümler aynen muhafaza edilmiştir. Buna göre, genel ahlak ve kamu düzeninin kesin olarak gerekli kıldığı haller dışında duruşmalar aleni olarak yapılacak ve mahkemelerin bütün kararları gerekçeli olacaktır.

254 Adem Çelik, 1982 Anayasası'nda Adil Yargılanma Hakkı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anayasa Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2006, s. 20.

255 Soysal, s. 168 - 169.

256 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 14 üncü maddesiyle, bu maddenin başlığında ve birinci fıkrasında yer alan “Yüksek” ibareleri madde metninden çıkarılmıştır.

1982 Anayasası'nın "*Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar*" başlıklı 38. maddesi, 1961 Anayasası'nın "*Cezaların Kanuni ve Şahsi Olması; Zorlama Yasağı*" başlıklı 33. maddesinin karşılığı olarak kabul edilebilir. Ancak 38. Maddeye eklenen fıkralar ile bu esaslar genişletilmiştir. 38. maddenin birinci fıkrasıyla suçta ve cezada kanunilik ilkesi düzenlenmiştir. Buna göre "*Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılamaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.*" Düzenlemenin ilk cümlesiyle 1961 Anayasasındaki hüküm aynen korunmuş ve fakat ikinci cümleyle bir adım daha ileri gidilerek, suçun işlendiği zaman yürürlükte olan kanun uyarınca öngörülen cezadan daha ağır ceza verilmesi de yasaklanmıştır. Böylece kanunilik ilkesinin anayasal güvencesi artırılmıştır. Bu hükümler aslında geçmişe yürümeme ilkesinin de, anayasadaki karşılığıdır. Çünkü geçmişe yürümeme ilkesi, suç ve cezaların kanuniliğinin doğal bir sonucudur²⁵⁷.

38. maddenin 3. fıkrasında yer alan "Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur." düzenlemesi ile ceza ihdas edilmesinde de kanunilik ilkesi benimsenmiştir. Kanunilik ilkesinin üç temel alt başlığı olan, suç ve cezanın yazılı bir kanunla ihdası, geçmişe etkili olma yasağı ve belirlilik ilkesi Anayasa'da açıkça düzenlenmiştir²⁵⁸. Bunun yanında suç ve cezaların kıyasa varacak ölçüde geniş yorumlanamayacağına ilişkin "kıyas yasağı ilkesi" anayasada açıkça yer almamasına rağmen Anayasa Mahkemesi kararlarına göre kanunilik ilkesinin bir sonucudur²⁵⁹.

38. maddede 1961 Anayasası'yla paralel olarak zorlama yasağı(38/5) ve ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi (38/7) düzenlenmiştir. Bu ilkeler bakımından önceki anayasanın getirdiği güvenceleri muhteva etmekle yetinen 1982 Anayasası; 2001 değişikliği ile hukuka aykırı delil yasağını da bu kapsamda güvence altına almıştır. Buna

257 Abdullah Sezer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İlgili Mevzuat, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 126.

258 Yüksel Metin – Veysel Dinler, "Devletin Cezalandırma Yetkisinin Anayasal Sınırları", Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılı Armağanı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 9.

259 Metin – Dinler, s. 19.

göre “*Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.*”²⁶⁰ Dolayısıyla ceza hukuku bağlamında da, sanığın suçunun ispat edilmesi ancak ve ancak kanuna uygun olarak elde edilmiş delillerle mümkün olacağından, sanık bakımından önemli bir güvence anayasal koruma altına alınmıştır.

Ayrıca anayasal koruma altına alınan hukuka aykırı delil yasağı ilkesi, suçsuzluk karinesi ile doğrudan ilişki içerisindedir. Sanığın suçlu olarak kabul edilebilmesi için, hakkındaki suç isnadının hukuka uygun bir biçimde ispatlanması gerekmektedir²⁶¹. Nitekim suçluluğun yasal olarak sabit olması gerekliliğinin bir ayağı da, bu ispat sırasında hukuka uygun olarak elde edilen delillerin kullanılmasıdır²⁶². Dolayısıyla 1982 Anayasası’nda yer alan hukuka aykırı delil yasağının da suçsuzluk karinesinin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

38. maddeye eklenen diğer fıkralarla cezalara ilişkin bir takım yasaklamalar da getirilmiştir. Özellikle kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirler bakımından idari yaptırım olarak uygulanma yasağı(38/11) ve sözleşmesel bir yükümlülüğün ihlali nedeniyle özgürlüğünden alıkonulma yasağı (38/8) kişi özgürlüğünün ihlalinin önlenmesine yönelik önemli güvencelerdir. Ancak şüphesi 1982 Anayasasının bu konudaki en önemli adımlarından birisi 2004 değişikliği ile 38. Maddenin değişik 10. fıkrası ile ölüm cezasını kaldırmasıdır²⁶³. Dolayısıyla özellikle daha sonra yapılan değişiklikler ile 38. maddede cezalara ilişkin önemli güvenceler getirilmiştir.

2. 38’inci Madde Bağlamında Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi

1982 Anayasasında ise suç ve cezalara ilişkin esaslar başlığı altındaki en önemli yeniliklerinden biri de 38. maddenin 4. fıkrasında “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*” ifadesi ile ilk defa suçsuzluk karinesini açık olarak düzenlenmesidir. Ancak öğretilde, 2001 değişikliği ile 36. fıkraya eklenen “adil

260 3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun 15 inci maddesiyle, eklenmiştir.

261 Ormanoğlu, s. 2267.

262 Tozman, s. 325.

263 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı kanunun 5 inci maddesi ile değiştirilmiştir.

yargılanma hakkı” ibaresinin suçsuzluk karinesini de muhteva ettiği dolayısıyla adil yargılanma hakkının anayasada düzenlenmesinden sonra, suçsuzluk karinesinin anayasada düzenlenmesinin gereksiz bir tekrar haline geldiği yönünde görüşler de mevcuttur²⁶⁴. Daha önce de belirtildiği gibi, her ne kadar **Anayasa’da** açıkça yer almadığında da Anayasa’dan kaynağını alıp koruma sağlasa da, karinenin açıkça anayasal güvence altına alınması bir ihtiyaçtı. Anayasa yapılmadan önce de bu husus doktrinde dile getirilmekteydi²⁶⁵. Dolayısıyla adil yargılanma hakkının dolaylı olarak suçsuzluk karinesinin sağladığı korumayı muhteva etmesi nedeniyle, karinenin anayasada düzenlenmesinin gereksiz olduğu görüşüne katılmak mümkün değildir.

Görüldüğü gibi 1982 Anayasasında suçsuzluk karinesi “hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddede değil; “suçlara ve cezalara ilişkin esaslar” başlıklı 38. maddenin içerisinde düzenlenmiştir. Bu noktada düzenleme sistemiği olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nden farklı bir yol tercih edilmiştir. Çünkü karine AİHS’te “adil yargılanma hakkı” başlıklı 6. madde içerisinde düzenlenmiştir.

Anayasa düzenlemesinin, Sözleşmeden ayrılan bir diğer yönü de, Anayasa metninde lafzi olarak suç isnadı kavramının yer almamasıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde olduğu gibi “Suç isnadı altında bulunan” ifadesi değil; “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse” tabiri tercih edilmiştir. Ancak madde gerekçesinde ise suçsuzluk karinesinin, sanığa tanınan bir güvence olduğu anlaşılmaktadır²⁶⁶.

Anayasa metni bağlamında da, suçsuzluk karinesinin, bir ceza yargılamasında şüpheli veya sanığa tanınan bir ilke olarak değerlendirilmesi amaçsal yorum bakımından

264 Şahinkaya, s. 28.

265 Donay, s. 121.

266“sanığın, kesin mahkûmiyet hükmüne kadar suçsuz sayılması demek, kendisinin, suçsuzluğunu ispat mükellefiyetinde olmadığı; “beyyine külfeti” nin iddiacıya ait bulunduğu demektir. Bu karine, iddiacının, suç iddiasını “makûl şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde” ispat etmesiyle “çürütülmüş” olacak ve bu halde de mahkeme mahkûmiyet hükmünü verecek; aksi takdirde beraat kararı alacaktır.” Anayasa maddelerinin gerekçeli haline ulaşmak için bkz. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/1169/200901027.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (çevrimiçi : 03.04.2020)

daha yerindedir²⁶⁷. Bu bakımdan, daha önce de ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, 1982 Anayasasında da AİHS düzenlemesine paralel olarak suçsuzluk karinesinin söz konusu olabilmesi için suç isnadının bulunmasının gerekli ve yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

3. 15'inci Madde Bağlamında Suçsuzluk Karinesinin Düzenlenmesi

1982 Anayasası suçsuzluk karinesine ilişkin olarak yalnızca m.38/4 düzenlemesiyle kalmamış aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasına ilişkin 15. maddede de, karinenin korunmasına ilişkin bir adım atmıştır. Hakların kullanılmasının durdurulmasına ilişkin, Anayasanın 15/1 maddesi “*Savaş, seferberlik (...) ²⁶⁸veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.*” ifadesiyle hangi hallerde temel hak ve hürriyetlerin kullanımının kısmen veya tamamen durdurulabileceğini düzenlemiştir.

15. maddenin ikinci fıkrasında ise yukarıda sayılan olağanüstü durumlarda dahi kullanımının kısmen veya tamamen durdurulamayacağı temel güvencelere yer verilmiştir. Buna göre, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Öncelikle temel hakların durdurulmasına ilişkin düzenlenen bu madde, 1961 Anayasasına göre oldukça ayrıntılıdır. Çünkü 1961 Anayasasının bu konuya ilişkin 124. maddesinde savaş ve sıkıyönetim halinde özgürlüklerin nasıl kısıtlanacağı kanunla

²⁶⁷ Tosun, s.6.

²⁶⁸ 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16 ncı maddesiyle, bu fıkra da yer alan “, sıkıyönetim” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

gösterilir şeklinde bir hükümle yetinilmekteyken, 1982 Anayasası oldukça ayrıntılı bir düzenleme yapmıştır. Bunun yanında en önemli yenilik, hakların durdurulmasına ilişkin sınırlandırmalar getirilmesi ve bu hallerde dahi dokunulamayacak güvencelerden oluşan bir çekirdek alanın yaratılmasıdır. Çünkü daha önceki anayasaların hemen hepsinde bu şekilde hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve durdurulmasına ilişkin hükümler yer almış ancak 1982 anayasasında ilk defa hakların kullanımının durdurulmasına ilişkin ayrıntılı sınırlar konulmuştur²⁶⁹.

15. maddede, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlal edilmemesi hakların kısmen veya tamamen durdurulması için ön şart olarak belirtildikten sonra, doktrinde “çekirdek alan” olarak ifade edilen alanlara ilk fıkradaki durumlarda da dokunulamayacağı hüküm altına alınmıştır²⁷⁰. Maddenin ikinci fıkrasının son cümlesinde “*suçluluğu mahkeme kararıyla saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz*” ifadesiyle, suçsuzluk karinesi hiçbir zaman kısıtlanması veya durdurulması mümkün olmayan temel hak ve özgürlükler içinde kabul edilmiştir. Bu haliyle suçsuzluk karinesi, insan haklarının sert çekirdeği olarak tanımlanan, zaman ve mekan fark etmeksizin herkes için geçerli olan haklardan sayılmıştır²⁷¹.

Anayasa’nın 15. maddesi, temel hakların askıya alınmasını hüküm altına alan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 15. Maddesi referans alınarak düzenlenmiştir²⁷². Anayasanın 15. maddesinde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulması başlığında yer verildiği gibi, AIHS’de de 15. maddenin ikinci fıkrasında çekirdek haklara yer verildiği görülmektedir.

Sözleşmenin 15. maddesinde “olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma” başlığı altında “*Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası*”
269 Sosyal, s. 133.

270 Dönmezer, s. 67; Feyzioğlu, s. 136; Üzülmmez, s. 45.

271 İbrahim Ö. Kaboğlu, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Afa Yayınları, İstanbul, 1993, s. 69.

272 Kuzu, s. 93.

*hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.”*²⁷³ düzenlemesine yer verilmiştir. Ardından da ikinci fıkrada “*Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez*” ifadesiyle çekirdek alana yer verildiği görülmektedir. Ancak Sözleşmede korunan çekirdek alanda, suçsuzluk karinesinin düzenlendiği 6/2 hükmü bulunmadığı görülmektedir.

Dolayısıyla, AIHS’nin koruma altına aldığı çekirdek alanda suçsuzluk karinesi yer almazken, Anayasa’nın çizdiği sınırlar içinde kalan çekirdek alanda suçsuzluk karinesi de sayılmıştır. Buna göre 1982 Anayasasının, suçsuzluk karinesi açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne göre daha kapsamlı bir güvence sunduğunu söylemek mümkündür²⁷⁴.

Şüphesiz ki, güvencelerin pratikte anlam kazanabilmesi ancak yargısal denetimle mümkündür. Temel hak ve özgürlüklerin durdurulması gündeme geldiğinde anayasal haklar daha kırılgan hale geldiği için Anayasa Mahkemesi’nin denetimi bu noktada önem kazanmaktadır²⁷⁵. Teoride Anayasada düzenlenen 15. madde ile hiçbir şart altında kişilerin suçsuzluk karinesi hakkının ihlal edilemeyeceği söylenebilir. Ancak 1982 Anayasası’nın 148. maddesi bu koşulsuz güvencede bir zedelenme oluşturabilecek niteliktedir.

148. madde ile, Anayasa Mahkemesi’nin kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetleyeceği ve bireysel başvurular hakkında karar vereceği düzenlenmiştir. Maddenin ikinci cümlesinde ise “*Ancak, olağanüstü hallerde (...)*²⁷⁶ ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas

273 Sözleşme Metninin Türkçesi için, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/aihs/>, (Çevrimiçi:05.04.2020)

274 Üzülmmez, s. 45; Ormanoğlu, s. 2248.

275 Evran Topuzkanamış, s.1781.

bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz. “ düzenlemesi yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesi de olağanüstü hallerde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelere karşı anayasal yargı denetimi yolunun kapalı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte olağanüstü hal KHK’larının, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanarak kanunlaşması halinde bu kanun hükümlerinin Anayasa’ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmasının önünde bir engel bulunmadığı da yine Anayasa Mahkemesi tarafından dile getirilmiştir²⁷⁷. Dolayısıyla olağanüstü hallerde çıkarılan KHK’ların ancak TBMM tarafından onaylanarak kanunlaşması halinde anayasaya aykırı olup olmadığı değerlendirilebilecektir.

Anayasa’nın 15. maddesi ile suçsuzluk karinesine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne göre daha fazla güvence sağlanmış olsa da, olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Anayasaya aykırılığı iddiasıyla dava açılmaması, teoride tereddütsüz ve koşulsuz koruma altına alınan çekirdek alan güvencesinin, pratikte zedelenmesi ihtimalini doğurmaktadır²⁷⁸.

Genel olarak temel hak ve özgürlüklerin özelinde de suçsuzluk karinesinin korunmasına ilişkin sağladığı güvence yönünden, 1982 Anayasası’nın, 90. maddesinin de incelenmesi gerekmektedir. Bu maddeye göre, milletler arası antlaşmalar kanun hükmünde tutulmuştur. 2004 yılında yapılan değişikliklerle eklenen “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*”²⁷⁹ fıkrası ile, milletlerarası sözleşmeler kanunla çelişen yönleri olduğunda, temel hak ve özgürlükler bakımından kanundan

276 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16 ncı maddesiyle, bu fıkra da yer alan “sıkıyönetim,” ibaresi madde metninden çıkarılmış; “kanun hükmünde kararnamelerin” ibareleri “Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin” şeklinde değiştirilmiştir.

277 AYM, E: 2016/205, K: 2019/63, Karar Tarihi: 24.07.2019.

278 Kuzu, s. 94.

279 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı kanunun 7. Maddesi ile eklenmiştir.

üstün tutulmuştur. Bu nedenle 90. maddenin son hali suçsuzluk karinesi açısından ele alındığında, usulüne uygun olarak yürürlüğe giren milletlerarası sözleşmelerin ilgili hükümlerinin iç hukukta kanunda ve hatta anayasadan üstün tutulduğunu söylemek mümkündür²⁸⁰.

Sonuç olarak 1982 Anayasası'nda ceza hukukuna ilişkin ilkelerin ayrıntılı olarak düzenlendiğini görmek mümkündür. 1961 Anayasası ile anayasal koruma kazanan ceza hukuku ilkelerinin korunmasının ya da küçük değişikliklerle muhteva edilmesinin yanında, bazı ilkeler de ilk defa 1982 Anayasası'nda yer almıştır. Bu ilkelerden bir kısmı Anayasa'nın ilk halinde yer alırken bir kısmı Anayasa'da yapılan değişikliklerle kendine yer bulmuş, kıyas yasağı gibi bir kısmı da, Anayasanın yorumlanması ve yargı kararlarıyla yine Anayasadan dayanak almıştır.

Suçsuzluk karinesi ise, önceki anayasalardan farklı olarak ilk defa 1982 Anayasa metninde açıkça düzenlenmiştir. 1982 Anayasası bununla da yetinmeyip, temel hakların durdurulmasına ilişkin ayrıntılı olarak düzenlediği 15. maddede, karinenin hiçbir zaman kullanımı durdurulamayacak çekirdek alanda yer aldığını düzenlemiştir. Bunun yanında özellikle 2004 yılı değişikliklerinden sonra Anayasanın 90. Maddesi ile de, iç mevzuatımızda, karinenin uluslararası antlaşmalarda korunan şekline aykırı düzenleme yapılamayacağı anlamına gelecek, genel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Karinenin 1982 Anayasası'nda bu kadar sıkı bir şekilde korunmasının yanında uygulamada sorun yaşanmasına sebep olabilecek bazı hükümler de, 1982 Anayasası'nın içeriğinde mevcuttur. Özellikle olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacağını düzenleyen 148. madde dolayısıyla, Anayasa metninin teoride sağladığı sıkı koruma, pratikte yine Anayasa'dan dayanak alınarak zedelenebilecektir.

280 Hançerkıran, s. 42.

II. SUÇSUZLUK KARİNESİNİN ANAYASADA YER ALAN DİĞER HAKLARLA İLİŞKİSİ

A. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İle İlişkisi

1. Genel Olarak

Suçsuzluk karinesi, Anayasada düzenleniş biçimi de dikkate alındığında, suçluluğu bir mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar kişilerin suçlu sayılamayacağını ve dolayısıyla suçlu gibi muamele görmeyeceğini ifade eder. Karinenin suç isnadı altında bulunan kişiye koruma sağladığı bu süre içinde, kişiye yönelen eylemlerle, suçsuzluk karinesi ile birlikte başka anayasal hakların ihlali de gündeme gelebilmektedir. Hakların kesişim alanlarına ilişkin olarak icra edilen eylemler, ilişki içerisinde olan bu hakların birlikte değerlendirilmesini de zorunlu kılmaktadır. İşte burada tutuklama, gözaltı, adli kontrol gibi suç isnadı altında olan kişilerin özgürlüğüne müdahale niteliği taşıyan fiillerin gündeme getirdiği kesişim, suçsuzluk karinesi ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ortak koruma alanıdır.

Kişi özgürlüğü, bireyin serbestçe hareket etmesini engelleyen tüm keyfilikler karşısında korunmasını sağlayan temel bir insan hakkıdır²⁸¹. Güvenlik kavramı ise özgürlüğe yapılacak tüm keyfi müdahalelerden bireyin korunmasını ifade etmektedir²⁸². Dolayısıyla kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, kişinin kanunen belirli haller dışında hareket serbestliğinin sağlanması ve özgürlüğünden yoksun bırakılmaması anlamına gelmektedir²⁸³.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisi'nin 3. maddesi, 1966 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 9. maddesi, Afrika Şartı'nın 6. maddesi, Amerikan Bildirisi'nin 1. maddesi, Amerikan

281 İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", TBB Dergisi, Sayı:55, 2004, s. 206.

282 Şahbaz, s. 203.

283 Bülent Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul, 1990, s. 60.

Sözleşmesi'nin 7. maddesinde düzenlenmiştir²⁸⁴. Dolayısıyla kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının hem uluslararası metinlerde hem de bölgesel düzeydeki insan hakları belgelerinde düzenlendiğini görmek mümkündür.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin de konuyla ilgili 5. madde düzenlemesi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin ayrıntılı hükümlere yer vermiştir. Maddede herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu belirtildikten sonra, bu konuda yasayla getirilebilecek istisnai kısıtlılık halleri sayılmıştır. Bu maddede sayılan hakka müdahale halleri sınırlı sayıda olup genişletilmesi mümkün değildir²⁸⁵. Suçsuzluk karinesi ile aynı alanda koruma sağlayan 5/3 fıkrası ise:

*“İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.”*²⁸⁶

düzenlemesi ile birinci fıkranın c bendinde sayılan durumlarda dahi tutulan kişinin makul süre içinde yargılanma ya da serbest bırakılma hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır.

Halen yürürlükte olan 1982 Anayasası'nda da bu hak, “kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı 19. maddede tıpkı sözleşmede olduğu gibi oldukça ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin üçüncü fıkrasında ise “*Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir.*” ifadesi ile suçluluğu

284 Şahbaz, s. 203.

285 Bahar Konuk Sommer, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hassan v. Birleşik Krallık Kararı Işığında Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları İlişkisi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Haziran 2020, s. 50

286 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi için, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Çevrimiçi: 09.04.2020.

hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin belli koşullar altında tutuklanmalarının anayasaya uygunluğu düzenlenmiştir.

Suçsuzluk karinesi ile özgürlük ve güvenlik hakkının birlikte değerlendirilmesi zorunluluğu öncelikle Anayasanın ilgili düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Anayasanın 38/4 maddesinde yer alan “*suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*” düzenlemesine karşılık “*Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler*” ifadesinin karinenin ihlali sonucunu doğurup doğurmadığı üzerinde durulması gereken bir husustur.

Gerçekten de yargılama sırasında, gözaltına alma veya tutuklama gibi kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı birtakım tedbirler uygulanmakta olup, bu tedbirlerin uygulanması sırasında hem Anayasanın 38/4 fıkrası ile korunan suçsuzluk karinesinin hem de 19/3 fıkrasında düzenlenen kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali gündeme gelebilmektedir. Özellikle özgürlüğü kısıtlayan tedbirlerden en ağır olan tutuklamamanın, bu haklar açısından ihlal oluşturup oluşturmayacağı doktrinde tartışılmış ve yüksek mahkeme kararlarında da buna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Bir görüşe göre sanık yargılanma aşamasında, suçlu ile masum arasında bir konumda yer aldığı için, yargılama sırasında birtakım tedbirlerin alınması belli sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla suçsuzluk karinesini ihlal etmeyecektir²⁸⁷. Aynı sonuca ulaşan başka bir görüş de²⁸⁸, gerekçesini doğrudan anayasanın lafzına dayandırmaktadır. Bu görüşe göre, anayasada “masum sayılır” yerine “suçlu sayılmaz” ifadesinin kullanılması yerinde olup, bu aşamada tamamen masum olmayan ve şüphe altında bulunan sanığa birtakım tedbirlerin uygulanması karineyi ihlal etmemektedir. Bir başka görüşe göre ise²⁸⁹, suçsuzluk karinesi bir varsayımdır, dolayısıyla kişinin yargılama sonunda suçsuz çıkma ihtimali de bulunmaktadır. Önlemlerin sanığın suçlu olma

287 Martin Schubarth, Zur Tragweite des Grundsatzes der Unschuldsvermutung, BaselStuttgart 1978, s. 27-28’den aktaran, Üzülmöz, s. 62-63.

288 Kunter ve Yenisey, s. 24.

289 Turhan Tufan Yüce, Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1968, s. 32.

ihtimaline binaen alınması ve tedbirli davranmanın gereği olması nedeniyle, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin alınması suçsuzluk karinesini ihlal etmeyecektir. Dolayısıyla doktrinde gerekçelendirmesi farklı olmakla birlikte, yalnızca koruma tedbirlerinin uygulanmasının, suçsuzluk karinesini ihlal etmeyeceği konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Ceza muhakemesinin nihai amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Maddi gerçeğin arandığı yargılama faaliyeti sırasında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanması da bazı durumlarda kaçınılmazdır. Yargılama sırasında amaç, sanık haklarının korunması olmasa da, yargılamanın amacına ulaşılmasında mutlaka sanık haklarına riayet edilmesi gerekir. Dolayısıyla bu tedbirler uygulanırken, hangi hallerde suçsuzluk karinesinin ihlal edilerek kişiye suçlu muamelesi yapılmış olduğunun, somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Tutuklama Tedbirinin Suçsuzluk Karinesi Açısından Değerlendirilmesi

Kişi özgürlüğüne en ağır müdahaleyi oluşturması nedeniyle tutuklama tedbiri özellikle önemlidir. Her ne kadar tutuklama, tedbir mahiyetinde olsa da, uygulanması bakımından özgürlüğü bağlayıcı cezalar ile oldukça benzerlik göstermektedir. Tutuklama halinde de, tıpkı özgürlüğü bağlayıcı cezalar gibi kişi Ceza İnfaz Kurumuna kapatılmaktadır. Ancak tutuklama bir peşin ceza veya yargısız ceza değil, tedbirdir²⁹⁰. Bu nedenle kişi tutuklu olsa da suçsuzluk karinesinin korumasından yararlanmaya devam etmekte olduğundan, tutuklama ve özgürlüğü bağlayıcı cezanın birbirinden net bir şekilde ayrılması gerekmektedir²⁹¹.

Bu noktada öncelikle üzerinde durulması gereken nokta, tutukluluk tedbirinin yerine getirilmesi ile cezanın infazı arasında fiilen fark bulunup bulunmadığıdır. AİHM, tutuklu ve hükümlülerin tabi olduğu infaz rejiminin ayrı ayrı düzenlenmemesinin tek

290 Nur Centel, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:72, Sayı:1, 2013, s. 205; Memiş, s. 75

291 Tozman, s. 330.

başına suçsuzluk karinesini ihlal etmediğini ifade etmektedir. Buna ilişkin verdiği kararda, aleyhine başvurulmuş devlet tarafından, geçici olarak tutuklu bulunanlar için ayrı bir cezaevi düzenlemesi getirilmemiş olmasının 6. madde 2. fıkranın ihlali anlamına gelmediğini dile getirmiştir²⁹².

Her ne kadar AİHM tutuklu ve hükümlülerin aynı rejime tabi tutulmasının karinenin ihlali olmadığına karar vermişse de, Türk hukukunda tutuklular ve hükümlülerin farklı değerlendirildiği görülmektedir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 111. maddesinde, tutukluların belirli şartları taşıyan tutukevlerinde kalacakları, mümkün değilse de diğer kapalı ceza infaz kurumlarının buna ayrılmış kurumlarında tutulacakları düzenlenmiştir²⁹³. Bu madde ile birlikte Türk Hukukunda tutukluların, hükümlülerden ayrı bir yerde tutulacağı hüküm altına alınmıştır.

AİHM, tutuklama sonrası tazminat taleplerinin reddine ilişkin incelediği başvurularda, başvuru beraat etmiş olsa dahi, yargılama sırasında usulüne uygun olarak uygulanan tutuklama tedbirinin, suçsuzluk karinesini ihlal etmediğini ifade etmiştir²⁹⁴.

3. Tutuklulukta Makul Sürenin Suçsuzluk Karinesi Açısından Değerlendirilmesi

AİHM içtihatlarına göre, gerekli şartlar olduğunda tutuklama ihlal sayılmamakla birlikte, makul süreyi aşan tutukluluk durumu, özgürlük ve güvenlik hakkının yanında, suçsuzluk karinesini de ihlal etmektedir²⁹⁵. Gönül Karagöz/Türkiye davasında, kişinin makul sürenin geçmesine rağmen tutuklu kalması dolayısıyla yaptığı başvuruda,

292 Peers v. Greece, Hudoc, Başvuru No. 28524/95, Karar Tarihi: 19.04.2001, para: 76-78

293 Maddenin tamamı için, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>, Çevrimiçi: 09.04.2020.

294 Englert v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 10282/83, Karar Tarihi: 25.08.1987, para: 36-41.

295 Feyzioğlu, s. 155.

Mahkeme hem suçsuzluk karinesini hem de özgürlük ve güvenlik hakkını değerlendirmiştir. Mahkeme:

“AİHM, öncelikle, belirli bir davada, suçlanan şahsın tutuklu yargılanma süresinin makul süreyi geçmemesinin sağlanmasının, ulusal yargı makamlarının görevi olduğunu tekrarlar. Bu amaçla, masumiyet karinesi ilkesini gerektiği gibi dikkate alarak, bireysel özgürlüğe saygı kuralından sapmayı haklı gösteren, kamu yararı açısından gerekli olan bir durumun varlığının lehinde veya aleyhindeki tüm olguları incelemeli ve bunları serbest bırakılma başvurularına 6 ilişkin kararlarında ortaya koymalıdır. AİHM, bu kararlardaki gerekçeleri ve başvuranın başvurularında değindiği belirli olguları temel alarak, AİHS'nin 5 § 3. maddesinin ihlal edilip edilmediğini belirlemelidir”²⁹⁶

Şeklindeki değerlendirmesi ile, makul süreyi aşan tutukluluk hallerinin suçsuzluk karinesine aykırı olacağını belirtmişse de, Mahkeme ihlal kararını, m.5/3 uyarınca özgürlük ve güvenlik hakkı üzerinden vermiştir.

AİHM, Remzi Aydın/Türkiye kararında da, suçsuzluk karinesi ile özgürlük ve güvenlik hakkı arasındaki ilişkiye ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuştur. Söz konusu kararda başvuru, makul sebepler olmaksızın uzun süre tutuklu kalması dolayısıyla, m.6/2 uyarınca suçsuzluk karinesi hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme yaptığı değerlendirmede, öncelikle kişinin tutuklu yargılanmasının karinenin sınırlandırılması anlamına geldiğini ifade etmiştir. Kararın devamında:

“Oysa ki AİHS'nin 5 § 3. maddesi, masumiyet karinesi uyarınca, yalnızca kişi özgürlüğüne saygı ilkesine istisna getirilmesini haklı gösterecek somut bir delil olması durumunda tutukluluğun devam etmesini onaylamaktadır. Bu nedenle bu hüküm aynı zamanda dolaylı olarak masumiyet karinesi ilkesini de güvence altına almaktadır. Sonuç olarak tutuklu yargılamanın süresi ile ilgili olarak AİHS'nin 6 § 2. maddesi bakımından ayrıca bir soru ortaya çıkmamaktadır zira bu alanda bu ilkeye riayet edilmesinin sağlanması esastır.”²⁹⁷

İfadeleriyle suçsuzluk karinesinin aynı zamanda sözleşmenin m.5/3 uyarınca kişi özgürlüğüne saygı ilkesinde mündemiç olduğunu, dolayısıyla karineye riayet

296 Gönül Karagöz v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 5701/02, Karar Tarihi:20.10.2015, para:37.

297 Remzi Aydın v. Turkey, Hudoc, Başvuru No. 30911/04, Karar Tarihi: 20.02.2007, para:37.

edilmesinin zorunlu olduğunu dile getirdikten sonra, incelemenin özgürlük ve güvenlik hakkı açısından yapılacağına karar vermiştir.

Dolayısıyla AİHM, makul süreyi aşan tutukluluk hallerinde, özgürlük ve güvenlik hakkı ile birlikte, suçsuzluk karinesinin de ihlal edildiğini kabul etmişse de, bu tür durumlarda özgürlük ve güvenlik hakkına saygı zaten suçsuzluk karinesine saygıyı da zorunlu tuttuğundan incelemenin 5/3 bağlamında yapılmasını yeterli görmüştür.

Tutuklamanın makul süreyi aşıp aşmadığı, her dava için kendi özelliklerine göre değerlendirilmektedir. AİHM, makul süreyi değerlendirirken sürenin başlangıcı olarak gözaltına alınma veya tutuklanma tarihini, bitişi olarak da serbest kalma anı veya ilk derece mahkemesinin hüküm anını kabul etmektedir²⁹⁸. Dolayısıyla yerel mahkeme kararından sonra istinaf ve temyiz aşamalarında hüküm kesinleşmese de, kişinin tutukluluğu makul süre hesabında dikkate alınmayacaktır.

Makul süre her somut olay için farklı değerlendirilse de, Mahkemenin bu değerlendirmeyi yaparken dikkate aldığı bazı kriterler vardır. Buna göre aşağıdaki kriterler dikkate alınarak tutuklamanın makul sürede yapılıp yapılmadığına karar verilir.²⁹⁹

- özgürlüğün kısıtlandığı sürenin ne kadar olduğu
- isnat edilen suçun niteliği ve mahkumiyet halinde verilmesi muhtemel ceza miktarının ne olduğu
- özgürlük kısıtlamasına neden olan tedbirin kişi üzerindeki maddi, manevi ve diğer etkileri
- şüpheli veya sanığın davranışları
- soruşturmanın yürütülme usulü

298 Tosun, s. 77.

299 Wemhoff v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 2122/64, Karar Tarihi: 01.04.1966, para: 68.

- ilgili yargı makamlarının yaptığı işlemler

Tutuklamada makul sürenin aşıldığı hallerde, kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiğine şüphe yoktur. Ancak bu hakkın yanında, suçsuzluk karinesinin ihlali de değerlendirilmektedir. Makul süreyi aşan tutukluluk hallerinin, suçsuzluk karinesini etkilemesinin sebebi, teoride tedbir niteliğinde uygulanması gereken tutukluluğun, pratikte artık hükümle mahkumiyetten önce uygulanan bir peşin ceza niteliğine bürünmesidir³⁰⁰.

AIHM içtihatlarına bakıldığında, yerel mahkemelerin tutuklamanın devamı yönündeki kararları verirken, gerekçede kullandığı dilin de önemli olduğu görülmektedir. Özellikle tutukluluk halinin devamı noktasında, hükmedilmesi beklenen cezanın, tutuklama gerekçesi yapılması ihlal olarak değerlendirilmektedir. Buradan anlaşılması gereken, mahkemenin olası cezaya hiç atıf yapmaması değil, tutuklamaya yalnızca olası cezanın gerekçe yapılması veya tutukluluk süresinin olası ceza kadar devam ettirilmesidir³⁰¹.

Tutuklamanın tedbir mahiyeti göz önüne alındığında, makul süreyi aşmayan tutukluluk durumlarında karinenin ihlal edilmediği yönünde bir görüş birliği bulunmaktadır. Ancak tutuklama kararıyla birlikte, kişinin toplum nezdinde suçlu olarak algılandığı ve sosyal saygınlığının azaldığı da bir gerçektir³⁰². Bunun yanında uygulamada, tutuklama tedbiri yalnızca kanunen öngörülen zorunlu haller bulunduğu için değil, “aklını başına getirme” düşüncesiyle yargılanan şahsın korkutulması ve özellikle son yıllarda sosyal medya baskısından dolayı toplumda tatmin duygusunun oluşturulması için uygulanmaktadır.

Türk Hukukunda, Ceza Muhakemesi Kanunu 100 vd. maddeleriyle tutuklama ve diğer tedbirlerin uygulanması için zorunlu şartlar gösterilmiştir. CMK hükümleri uyarınca, hakkında somut delile dayanan kuvvetli şüphe bulunan kişiler, kaçmaları veya

300 Feyzioğlu, s. 155.

301 Tozman, s. 331.

302 Memiş, s. 75.

delil karartma ihtimalleri bulunduğu taktirde tutuklanabilecektir. Ancak bu durumda da hakime taktir yetkisi tanınmış olup, eğer adli kontrol kararı verilmesi mümkünse tutuklama kararı verilmeyecektir. Kanunda katalog şeklinde sayılan bazı suçlarda ise, tutuklama kararının verilmesi için kaçma veya delil karartma şeklindeki tutuklama sebeplerinin olduğu varsayılmaktadır.

Tutuklama tedbirinin keyfi olarak uzun süre uygulanmasının önüne geçebilmek için de kanunda, azami süreler öngörölmüşür³⁰³. Buna göre ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıl olup, bu süre altı ay daha uzatılabilecektir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi azami iki yıl olup, üç yıl daha uzatılabilecektir³⁰⁴. Bu süreler tutuklama halinin uygulanması gereken süre değil, uygulanabilecek en yüksek süredir. Dolayısıyla makul süre, somut olayın özelliklerine göre bu sürelerin altında kalabilecektir. Ancak yine de azami sürelerin, oldukça uzun olarak düzenlenmesi nedeniyle, kişi özgürlüğüne bir güvence getirmediği ileri sürölmektedir³⁰⁵.

Tutuklama, özgürlüğe ağır bir müdahale olması sebebiyle son çare olarak başvurulması gereken bir tedbirdir. Özellikle, atılı suçun katalog halinde sayılan suçlardan biri olması halinde, tutuklama nedeninin var sayılabilmesi, Anayasanın 19/4 maddesiyle düzenlenen tutuklamanın ancak kaçma, delilleri karartma veya bunlar gibi hallerde uygulanabileceği hükmüyle de çelişmektedir³⁰⁶.

Tutuklama veya diğer özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler, hem suçsuzluk karinesini hem de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını sınırlandırmaktadır. Bu sınırlandırmanın, hakkı ihlal niteliğinde olmaması için anayasal sınırlar dahilinde ve makul bir süre geçerli olması gerekmektedir. Dolayısıyla tutuklama ile toplum nezdinde kişinin suçlu olarak algılandığı da göz önüne alındığında, anayasal sınırların ihlal edildiği ve makul sürenin

303 Şık, 122.

304 Ayrıntılı düzenleme için bkz, Ceza Muhakemesi Kanunu md. 102.

305 Centel, s. 206.

306 Centel, s. 195.

aşıldığı durumlarda, artık tedbir niteliğinde olan tutuklama veya benzeri uygulamaların hem suçsuzluk karinesini hem de özgürlük ve güvenlik hakkını ihlali gündeme gelecektir

4. Anayasa Mahkemesi İçtihatlarında Suçsuzluk Karinesi ile Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İlişkisi

Anayasa Mahkemesi de, suçsuzluk karinesi ile özgürlük ve güvenlik hakkı arasında bir bağlantı kurmuştur. Buna göre, yargılama sırasında da kişinin özgürlüğünün esas, tutukluluğunun ise istisna olması, suçsuzluk karinesinin gereğidir³⁰⁷. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarının incelenmesinde, özgürlük ve güvenlik hakkı ile karinenin birlikte incelenmesinin genellikle, tutuklulukta makul sürenin aşılması durumlarında yapıldığı görülmektedir.

Serkan Güngör başvurusunda da, başvuru, hakkında uygulanan tutuklama tedbirinin makul süreyi aşması nedeniyle özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur. Mahkeme, yaptığı değerlendirmede, makul sürenin somut olayın özelliklerine göre belirleneceğini ifade ettikten sonra, yine karine gereği yargılama sırasında özgürlüğün kural; kısıtlamanın ise istisna olduğunu dile getirmiştir. Devamında ise, *“Masumiyet karinesine rağmen tutukluluğun devamı ancak kişi hürriyetine nazaran daha ağır bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı görülebilir.”* diyerek kamu yararıyla özgürlük ve güvenlik hakkı arasında bir denge kurmuştur³⁰⁸.

Görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile kamu yararı arasında bir denge kurmuştur. Suçsuzluk karinesi, kişi özgürlüğünün desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Hatta yargılama sırasında kişinin özgür olması kural olarak suçsuzluk karinesinin gereğidir. Ancak kamu yararının daha ağır bastığı durumlarda, karineye rağmen kişinin özgürlüğünün kısıtlanması ihlal oluşturmamaktadır.

307 Yıldırım, s. 499.

308 Serkan Güngör Başvurusu, B.No: 2014/20224, Karar Tarihi: 30.10.2018, para:84; Ali Boztepe Başvurusu, B. No: 2014/14663, Karar Tarihi: 30.10.2018, para:27; Murat Narman Başvurusu, B. No: 2012/1137, Karar Tarihi: 02.07.2013, para: 61.

Anayasa Mahkemesi, tutuklama tedbirine ilişkin yaptığı değerlendirmelerinde özgürlük ve güvenlik hakkının, karineyle bağlantısı konusunda değerlendirmelerde bulunmuşsa da, ihlal olup olmadığı noktasındaki değerlendirmelerini Anayasa 19. maddesi kapsamında kişi özgürlüğü üzerinden yapmıştır. Hatta buna ilişkin başvurunun, suçsuzluk karinesinin ve başka haklarının ihlal edildiği yönünde iddiası olmuşsa da Mahkeme, “Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder.” İfadeleriyle başvurunun nitelendirmesiyle bağlı olmaksızın değerlendirmeyi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı yönünden yapacağını dile getirmiştir³⁰⁹.

Anayasa Mahkemesi de, makul sürenin değerlendirmesini yaparken, sürenin başlangıcını başvurunun ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih, doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihi; sonlanma tarihini ise serbest bırakılma tarihi veya ilk derece mahkemesinin karar tarihi olarak kabul etmektedir. Yerel mahkemenin kararıyla birlikte, kişinin tutulma nedeni artık hükme bağlanmakta olduğundan Anayasa Mahkemesine göre temyiz aşamasında geçen süre, tutukluluk süresinin değerlendirilmesinde dikkate alınmayacaktır³¹⁰.

Anayasa Mahkemesine göre, bir kişinin suç işlediği yönünde kuvvetli belirti ve tutuklama nedenlerinden biri veya birkaçının varlığı devam ettiği sürece ilke olarak belli bir süreye kadar tutukluluk halinin makul kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak belli bir süre geçtikten sonra tutuklamanın devamına karar verilirken davanın genel durumu yanında tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur³¹¹.

Buna göre özellikle tutukluluğun devamı yönündeki kararlarda mahkemenin, tutuklamanın hala gerekli olduğunu kişiselleştirilmiş gerekçelerle ortaya koyması beklenmektedir. Aksi halde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ihlal edilmiş olacaktır.

309 Abdurrahman Yanık ve Diğerleri Başvurusu, B.No: 2014%2449, Karar Tarihi: 18.07.2018, para: 56.

310 Hamit Kaya Başvurusu, B. No: 2012/338, Karar Tarihi: 02.07.2013, para: 41.

311 Hanefi Avcı Başvurusu, B. No: 2013/2814, Karar Tarihi: 18.06.2014, para: 84.

Kişinin yargılama sırasında, suçsuzluk karanesi gereği kural olarak özgür olması gerektiği dikkate alındığında, özgürlüğünün kısıtlanması halinde süre geçtikçe, mahkemeden daha somut gerekçeler beklenmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin süreler değerlendirilirken, istinaf ve temyiz aşamalarında geçen tutukluluk sürelerinin makul süre hesabında dikkate alınmayacağı yönündeki içtihatlarının, AİHM içtihatlarıyla paralel olduğu görülmektedir. Ancak dikkat çekmek gerekir ki, suçsuzluk karanesinin sağladığı koruma, kişi hakkında verilen hükmün kesinleşmesine kadar devam etmektedir. Anayasa Mahkemesi, kişinin özgürlüğünün esas olmasının, suçsuzluk karanesinin gereği olduğunu ifade ettikten sonra, temyiz aşamasındaki tutukluluk halinin mahkeme hükmüne dayanması gerekçesiyle makul olup olmadığı noktasında bir değerlendirme yapılamayacağını dile getirmesi bir çelişki oluşturmaktadır. Karine, kanun yollarında da koruma sağladığına göre, bu aşamalarda da kişinin özgürlüğünün kural, tutuklu olmasının ise istisna olması suçsuzluk karanesinin gereğidir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi içtihatları her ne kadar, AİHM içtihatlarıyla uyum içerisinde olsa da, kendi değerlendirmeleri ile çelişmektedir.

Hem AİHM kararlarında hem de Anayasa Mahkemesi kararlarında, suçsuzluk karanesi ile özgürlük ve güvenlik hakkının ilişkisi içinde olduğu ifade edilmiştir. AİHM, kişi özgürlüğü hakkının karineyi de içerdiğini ifade ederken, Anayasa Mahkemesi yargılama sırasında kişinin özgür olmasının karinenin gereği olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla, özgürlüğü sınırlandıran tedbirlerin suçsuzluk karanesini de sınırlandırdığı noktasında şüphe yoktur. Ancak üzerinde durulması gereken nokta bu sınırlandırmaların ihlal boyutuna varıp varmadığıdır.

Kişinin suç isnadı altındayken özgürlüğünün kısıtlanması ile hem özgürlük ve güvenlik hakkının hem de suçsuzluk karanesinin ihlal gündeme gelmekteyse de, Anayasa Mahkemesi de AİHM içtihatlarıyla paralel olarak önce suçsuzluk karanesine atıf yapmakta ancak değerlendirmenin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında yapılacağını ifade etmektedir. Burada suçsuzluk karanesine atıf yapılmasının en önemli nedeni özellikle, makul süreyi aşan tutukluluk durumlarında, tutuklamanın tedbir

niteliğini kaybedip bir cezaya dönüşmesidir³¹². Dolayısıyla bu noktada tutuklamanın makul süreyi aşp aşmadığı konusundaki değerlendirme, her iki hakkın ihlali noktasında da hayati önem taşımaktadır. Bunun yanında yargılama sırasında kişinin özgürlüğüne yapılan tüm müdahaleler, karine ile kişi özgürlüğü arasında kurulan bağdan ötürü, suçsuzluk karinesinin ihlalini de gündeme getirmektedir.

B. İfade Özgürlüğü ve Suçsuzluk Karinesi İlişkisi

İfade özgürlüğü, Anayasamızda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde koruma altına alınan temel haklardan biridir. Bunun yanında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (19. Madde), Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (19 ve 20. Maddeler), Afrika Şartı (9. Madde), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (4. Madde) gibi uluslararası ve bölgesel düzeydeki temel insan hakları belgelerinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir.

İfade özgürlüğü genel olarak kişinin iç dünyasında oluşturduğu fikirleri, dış dünyaya yansıtabilme özgürlüğü olarak tanımlanmaktaysa da, esasında daha kapsamlı bir haktır. İfade özgürlüğünün en bilinen boyutu düşüncüyü ve kanaati yayma özgürlüğü olmakla birlikte, bilgiye ulaşma ve kanaat oluşturma özgürlükleri de ifade özgürlüğü kapsamında korunmaktadır³¹³. Dolayısıyla ifade özgürlüğü, bireylerin bilgiye ulaşmasını, ulaştığı bilgiyi kendi iç dünyasında değerlendirip kanaat edinmesini ve edindiği kanaati yayabilmesini koruma altına alan bir temel haktır.

AİHS'nin 10. maddesinde de ifade özgürlüğü, geniş anlamda tanımlanmıştır. Maddenin ilk fıkrasında, ifade özgürlüğünün, kanaat özgürlüğü, haber alma, görüş alma ve de verme haklarını kapsadığı düzenlenmiş, ardından özgürlüğün sınırlandırılmasının sınırları çizilmiştir³¹⁴. Ayrıca Sözleşme düzenlemesinde herkesin bu özgürlüğe kamu

312 Şık, s. 124-125.

313 Selami Demirkol, Emrah Özcan, Emre Erman, "Radyo ve Televizyon Yayıncı Kuruluşlarına Uygulanan İdari Yaptırımlar Hakkında Danıştayın İfade ve Basın Özgürlüğü Yaklaşımı", TAAD, Yıl:7, Sayı:25, 2016, s.34.

314 AİHS m. 10: "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat

makamlarının müdahalesi olmaksızın sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu özgürlüğün sınırları ise genel olarak kamu yararının korunması için olanlar, kişisel hakların korunması için olanlar ve yargının üstünlüğünün korunması için olanlar şeklinde üç ana sebep altında toplanmıştır³¹⁵.

Anayasamızda ise, AIHS düzenlemesine paralel olarak, düşünce ve kanaat özgürlüğü ve düşünceyi açıklama özgürlüğü ayrı ayrı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 25. maddesinde, herkesin düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğu ifade edilmiş ve kimsenin düşüncelerini açıklamaya zorlanamayacağı hüküm altına alınmıştır³¹⁶. Anayasa'nın “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddesinde ise, herkesin düşünce ve kanaatlerin bireysel veya kolektif bir şekilde, muhtelif yollarla yayabilme özgürlüğüne sahip olduğu düzenlenmiştir. Söz konusu maddede haber alma ve verme hakkının da ifade özgürlüğü kapsamında olduğu belirtilmiştir³¹⁷. Bunun yanında ifade özgürlüğünün özel bir görünümü olan basın özgürlüğü de Anayasa'nın 28. maddesinde düzenlenmiştir.

Basın özgürlüğü, bir yönüyle medya mensuplarının, haber verme, kanaatlerini açıklama ve yayma özgürlüğünü kullanmasıdır. Bir başka boyutuyla ise basın özgürlüğü, özellikle kamuoyunu ilgilendiren konularda toplumun haber alma hakkını içermektedir. Dolayısıyla basın özgürlüğünün haber alma hakkını kullananlar bakımından kolektif ve

özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir...”

315 Durmuş Tezcan, Avrupa’da Düşünce Özgürlüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 10. Maddesine İlişkin İçtihat, Etki Yayıncılık, İzmir, 2002, s. 8

316 Anayasa m. 25: “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

317 Anayasa m. 26: “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”

haber verme hakkını kullanan medya organları açısından bireysel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır³¹⁸.

AİHM içtihatlarına bakıldığında da, basın özgürlüğünün 10. Maddede düzenlenen ifade özgürlüğü kapsamında ele aldığı görülmektedir³¹⁹. Sözleşmenin 10. Madde düzenlemesinde medya özgürlüğünden açıkça bahsedilmese de Mahkemenin medya özgürlüğünü, ifade özgürlüğü kapsamında incelediği oldukça geniş bir içtihat yelpazesi bulunmaktadır³²⁰.

Mahkemeye göre haber alma hakkı ve haber verme hakkı, ifade özgürlüğü kapsamında birlikte ele alınmalıdır. Bu kapsamda, basın haber verme hakkını kullanırken, aynı zamanda halkın da haber alma hakkının kullanılmasına aracılık etmektedir³²¹. Dolayısıyla basının özgür olması, düşüncenin yayılmasına hizmet ettiği gibi, bireylerin kanaat oluşturmaya da katkı sağlamaktadır³²². Ancak diğer temel hak ve özgürlükler gibi basın özgürlüğü de sınırsız değildir. Devletin ve toplumun belirli bir düzen içerisinde devamlılığının sağlanabilmesi için basın özgürlüğünün de sınırlarının çizilmesi bir gerekliliktir³²³.

Devam eden bir yargılama hakkında da ifade özgürlüğünün dolayısıyla haber alma ve haber verme hakkının bulunduğunu söylemek gerekir. İşte bu noktada, ifade

318 Reyhan Sunay, Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları, Liberal Düşünce Topluluğu- Avrupa Komisyonu, 2001, s. 134.

319 Onur Can Keskin, "Adil Yargılanma Hakkı ve İfade Özgürlüğü Çerçevesinde Adil Yargılanmayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2013, s. 39.

320 Monica Macovei, İfade Özgürlüğü - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No. 2, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2005, (TBB tarafından yayınlanmıştır.) s. 17.

321 Lingens v. Austria, Hudoc, Başvuru No: 9815/82, Karar Tarihi:0808.1986, para:41.

322 Korkmaz Alemdar, Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar, Afa Yayınları, İstanbul, 1999, s. 59.

323 Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 228.

özgürlüğünün suçsuzluk karinesiyle çatışma ihtimali gündeme gelmektedir. İfade özgürlüğünün içeriğinde kişilerin kanaatlerini özgürce yayabilmesi, haber verme hakkı ve toplumun haber alma hakkı bulunmaktadır. Bu hak tıpkı karine gibi, hem AİHS ile hem de Anayasa ile koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla devam eden bir yargılama ile ilgili, temel haklardan olan ifade özgürlüğü kapsamında yorum yapılması ile yine temel haklardan olan suçsuzluk karinesinin ihlali gündeme gelecektir. Bu durumda, iki temel hak arasından hangisinin üstün tutulacağı veya aralarında nasıl bir denge kurulacağı konusu irdelenmeye muhtaç kalmaktadır.

Suçsuzluk karinesi ve ifade özgürlüğünün karşı karşıya gelmesi ile ilgili irdelenmesi gereken iki temel nokta vardır. Bunlardan ilki kamu görevlilerin basın yoluyla yaptıkları açıklamaların, suçsuzluk karinesine etkisidir. Çünkü bu noktada kamu görevlisinin açıklamaları ifade özgürlüğü kapsamında korunabilecekken, aynı zamanda bu açıklamalar yargılanan kişilerin suçsuzluk karinesi hakkını ihlal edebilecektir. İkinci olarak da basın yoluyla, adli haberlerin topluma sunuluş biçimi değerlendirilerek, suç isnadı altında olan kişinin suçsuzluk karinesinin ihlal edilip edilmediği değerlendirilmelidir. İşte bu noktada da ifade özgürlüğünün özel bir görünüş biçimi olan medya özgürlüğü ve suçsuzluk karinesinin karşı karşıya gelmesi söz konusu olmaktadır³²⁴.

1. Kamu Görevlilerinin Açıklamaları Bakımından Değerlendirme

Suçsuzluk karinesi kişiye yalnızca yargılandığı mahkemeye karşı değil; kamu gücünü kullanan tüm kamu görevlileri ve resmi makamlara karşı koruma sağlar³²⁵. Suçsuzluk karinesinin koruma alanlarından ilki yargılamada rol oynayan kamu görevlilerinin, sanığa suçlu gibi muamele edememesidir. Ancak karinenin ikinci boyutu da, diğer kamu görevlilerinin açıklamalarını ilgilendirmektedir. Buna göre kamu gücünü

324 İlhan Üzülmaz, “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, Fahiman Tekil’in Anısı’na Armağan, İstanbul, 2003, s. 52.

325 Hüseyin Şık, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Görevi Kötüye Kullanma Suçu(Md. 257), Adalet Yayınevi, Ankara, 2008, s. 110.

kullanan bir kamu görevlisinin de, yargılanan kişiye yönelik yaptığı açıklamalar suçsuzluk karinesini ihlal edebilecektir³²⁶.

AİHM, kamu görevlileri tarafından yapılan açıklamalarına ilişkin incelediği başvurularda, yapılan açıklamaları kamunun bilgilendirilmesi ve sanığın suçsuzluk karinesi bağlamında değerlendirmiştir. Mahkeme, öncelikle ifade özgürlüğünün bilgi edinme ve bilgilendirme haklarını kapsadığını belirtmekle birlikte, belli kriterler dahilinde yapılan açıklamaların, karineyi ihlal edebileceğini dile getirmiştir.

AİHM, kamu görevlilerinin yaptığı açıklamalara ilişkin ifade özgürlüğü ve suçsuzluk karinesi arasındaki dengeyi incelerken, bir takım kriterler kabul ederek karar vermektedir. Yapılan açıklamada, kişinin suç işlediğinin mi yoksa suç işlediğine yönelik şüphe altında bulunduğu mu açıklandığı mahkemenin dikkate aldığı ilk kriterdir³²⁷. Buna göre, yetkililer açıklama yaparken toplumu bilgilendirme kapsamında objektif bilgileri paylaşabilecektir. Örneğin, suç isnadı altında bulunan kişinin sabıklarından bahsederek arz ettiği bir tehlike varsa, bunun toplumla paylaşılması karineyi ihlal etmezken, yapılan yargılamada sanığın suçlu olduğunu belirten açıklamalar bilgilendirme amacını aşarak karineyi ihlal edecektir³²⁸.

Yetkili makamların devam eden bir soruşturmaya ilişkin yaptıkları açıklamalarda kullandıkları dil kritik önem taşımaktadır. AİHM içtihatlarında öncelikle, yetkili kamu görevlilerin devam eden yargılamalara ilişkin kamuya bilgi vermelerinin tek başına karineyi ihlal etmediğini dile getirmektedir. Ancak kamu görevlileri, açıklama yaparken yargılanan kişilerin suçsuz sayılma hakkına saygı göstererek özenli ifadeler seçmelidir³²⁹. Bu noktada Mahkeme, yetkili makamların yaptıkları kullandıkları ifadeler

326 Friedrich-Christian Schroeder, "Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi", Ceza Muhakemesi Hukukunda Fair Trial, Friedrich- Christian Schroeder, Feridun Yenisey, Wolfgang Peukert, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1999 s. 34.

327 Tosun, s. 135.

328 Frowein Jochen Abr./Peukert Wolfgang, Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, 2. Auflage, Kehl, Strassburg, Arlington, Engel 1996, s. 287'den aktaran; Üzülmüş, s. 52.

ile, suçsuzluk karinesini ihlal edip etmediğinin, her olayın özel koşullarına göre değerlendirilmesi gerektiğini de dile getirmektedir³³⁰.

Toplumsal ilgi duyulan ve kamunun güçlü bir bilgilendirme talebinin olduğu olaylara ilişkin olarak kamuoyunun bilgilendirilmesinde yetkili makamların ifa ettikleri görev oldukça kritiktir. Bir yandan toplumun bilgilendirilmesi bir hak olmakla birlikte diğer yandan suç isnadı altında bulunan kişinin suçsuzluk karinesi hakkı bulunmaktadır. Bu noktada bilgilendirmenin, suçsuzluk karinesini ihlal edip etmediği her olay ve açıklama için ayrı ayrı değerlendirilmelidir³³¹.

Bu kapsamda Mahkeme'nin en önemli kararlarından biri Allenet de Ribemont/Fransa kararıdır. Olayda, başvuru bir cinayet soruşturması kapsamında tutuklanmıştır. Başvuru tutuklandıktan sonra, polis bütçesiyle ilgili düzenlenen bir basın toplantısında söz konusu soruşturma da gündeme gelmiştir. Buna ilişkin olarak iç işleri bakanı ve iki polis, başvurunun cinayeti azmettiren olduğuna dair ifadeler kullanmışlardır³³².

Mahkeme söz konusu başvuruda, öncelikle başvurunun gözaltına alınmasıyla birlikte artık suç isnadı yapıldığını varsaymış ve karinenin korumasının başladığını ifade etmiştir. Dolayısıyla kişi artık suç isnadı altında bulunduğu suçsuzluk karinesinin korumasından yararlanacaktır. Kararın devamında, bilgi verilmesi ve bilgi edinilmesinin ifade özgürlüğü kapsamında yer alan haklar olduğu ve suçsuzluk karinesinin bu hakkın kullanılmasına engel olmadığı ifade edilmiştir. Ancak başvuruya konu olayda yüksek rütbeli kamu görevlileri tarafından, başvuru hakkında herhangi bir şüpheye yer

329 Karakaş and Yeşilirmak v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 43925/98, Karar Tarihi: 28.06.2005, para:50.

330 Adolf v. Austria, Hudoc, Başvuru No: 8269/78, Karar Tarihi: 26.03.1982, para:36-41.

331 Cristoph Grabenwarter, "Yargılama Güvenceleri – Adil Yargılama Hakkı (İHAS m. 6)", Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Çeviren: Osman Can, Adil Yargılama Hakkı ve Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 244.

332 Allenet de Ribemont v. France, Hudoc, Başvuru No: 15175/89, Karar Tarihi: 08.08.1986, para:8-12.

verilmeksizin cinayetin azmettiricisi olduğu ifade edilmiştir. Yetkili makamların bu ifadeleri ile öncelikle başvuru topluma suçlu olarak yansıtılmıştır. Bunun yanında yargılamayı yapan mahkemenin de bu ifadelerden etkilenme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla Mahkeme, tüm bunları dikkate alarak artık söz konusu olayda ifade özgürlüğünün sınırlarının aşarak, suçsuzluk karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir³³³.

Yetkili makamlar tarafından kullanılan ifadelerde, suç isnadı altında bulunan kişinin, hakkında henüz kesinleşmiş bir mahkumiyet hükmü olmaksızın, topluma suçlu gibi takdim edildiği hallerde suçsuzluk karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Bununla birlikte, kamu görevlilerinin, yargılanan kişinin suçluluğu hakkında sübjektif değerlendirmeleri olmaksızın, yakalandığı, tutuklandığı veya soruşturma sırasında atılı suçu kabul ettiği yönünde objektif bilgileri kamuya paylaşması, suçsuzluk karinesinin ihlali sonucunu doğurmaz³³⁴. Bununla birlikte AİHM, yetkili makamların yaptığı açıklamalarda, beyanların lafzının değil, anlamlarının önemli olduğunu da eklemektedir³³⁵.

Y.B. ve diğerleri/Türkiye kararında AİHM, yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda ihlalin yalnızca sözlü açıklamalarla olmayabileceğini göstermiştir. Söz konusu olayda başvurucular terör örgütü üyesi olma iddiasıyla gözaltına alınırlar. Başvurucular henüz hakim karşısına çıkarılmadan, kolluk kuvvetleri tarafından bir basın toplantısı düzenlenerek, bu toplantıda başvurucuların fotoğraflarının çekilmesine izin verilir. Basın bildirisinde ise, başvurucuların kimliğine yer verilmeden yasadışı örgüt üyesi oldukları yönünde beyanlar bulunur. Mahkeme söz konusu olayda her ne kadar sözlü beyanlarda başvurucuların isimlerinden bahsedilmese de, başvurucularının kimliklerinin kolayca bulunmasını sağlayan bilgilerin basınla paylaşılmasının karineyi ihlal edeceği sonucuna varmıştır³³⁶.

333 Allenet de Ribenot v. France, Hudoc, Başvuru No: 15175/89, Karar Tarihi: 08.08.1986, para: 39-41.

334 Feyzioğlu, s. 150.

335 Lavents v. Latvia, Hudoc, Başvuru No: 58442/00, Karar Tarihi: 28.11.2002, para: 126.

Yetkili makamların ifadeleriyle karineyi ihlal edip etmediğini incelerken, dikkate alınması gereken bir diğer ölçüt ifadelerin hangi bağlam ve zamanda yapıldığıdır. Bu konuda özellik arz eden durumlardan biri soruşturma safhasını yürüten savcının ifade özgürlüğüdür. Soruşturmanın tamamlanmasıyla birlikte, şüphelinin iddia edilen suçu işlediğine dair yeterli şüpheyi ulaşılması durumunda iddianame hazırlanır. İddianamede şüphelinin atılı suçu işlediği yönünde değerlendirmeler bulunması karinenin ihlali anlamına gelmezken, aynı savcının bu değerlendirmelerini bir basın toplantısında kamuoyuyla paylaşması halinde suçsuzluk karinesi ihlal edilebilecektir³³⁷.

AIHM de, savcı tarafından yapılan açıklamaların karineyi ihlal edip etmediğine ilişkin olarak incelediği Dakaras/Litvanya başvurusunda bu durumu detaylı olarak ele almıştır. Başvurucunun soruşturma aşamasında yaptığı kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi talebi, savcı tarafından reddedilmiştir. Ret kararının gerekçesinde ise soruşturma aşamasında elde edilen delillere göre, başvurucunun suçu işlediğinin ispat edildiği şeklinde ifadeler yer almıştır. Mahkeme, söz konusu ifadelerin karineyi ihlal edip etmediğini incelerken, ceza davasından ayrı bir bağlamda yapılmamış olmasına dikkat çekmiştir. Buna göre savcı söz konusu ifadeleri bir basın açıklamasında değil, ceza davasına ilişkin bir işlemde sarf etmiştir. Mahkemeye göre her ne kadar kullanılan dilde “ispatlanma” tabiri talihisiz olmuşsa da, söz konusu açıklamalarda soruşturmayı haklı çıkaran delillerden bahsedilmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, bu olayda karinenin ihlal edilmediğine karar vermiştir³³⁸.

Karardan da anlaşılacağı üzere, yetkili makamların ifadesinin içeriği kadar bu ifadeyi hangi kapsamda dile getirdikleri de önemlidir. Yargılamaya ilişkin yapılan işlemlerde kullanılan ifadeler, somut olayın özelliklerine göre karineyi ihlal etmeyebilecekken, aynı ifadelerin bir basın açıklaması sırasında paylaşılması daha farklı değerlendirilebilmektedir. Özellikle AIHM’nin, yetkili makamlar tarafından kamuoyuna

336 Y.B. and Others v. Turkey, Başvuru No: 48173/99-48319/99, Karar Tarihi: 28.10.2014, para: 43-51.

337 Şık, 133.

338 Dakaras v. Lithuania, Hudoc, Başvuru No: 42095/98, Karar Tarihi: 10.01.2000, para: 43-45.

yönelik yapılan açıklamalarda, karinenin ihlalini değerlendirirken daha hassas davrandığı görülmektedir. Burada önemli bir etken de, basın aracılığıyla kamuoyuna yapılan açıklamalarda kişilerin, mahkumiyet hükmü olmaksızın, toplum nezdinde suçlu olarak damgalanmalarıdır³³⁹.

Suçsuzluk karinesinin koruması kişi hakkında verilen mahkumiyet hükmü kesinleşene kadar devam edeceğinden, istinaf ve temyiz aşamalarında yapılan açıklamaların da suçsuzluk karinesine saygılı olması gerekmektedir. Hatta AİHM, buna ilişkin incelediği bir başvuruda Adalet Bakanının yerel mahkemenin mahkumiyet kararına ilişkin olarak, mahkemenin cesur ve kararlı olması sebebiyle kutlamasını suçsuzluk karinesinin ihlali olarak değerlendirmiştir. AİHM'nin bu konudaki gerekçesi, temyiz aşamasında da karinenin korumasının devam ettiği ve yapılan açıklamaların temyiz mahkemesinin verilen hükmü onaylaması yönünde bir izlenim oluşturabileceğidir³⁴⁰. Şüphesiz ki, söz konusu olayda açıklama yapan makamın Adalet Bakanı olması da karinenin ihlaliinde etkin rol oynamaktadır. Ancak kesin hüküm verilene kadar, tüm yetkili makamların yaptıkları açıklamalarda suçsuzluk karinesini gözetmesi gerektiği açıktır.

Anayasa Mahkemesi de, ifade özgürlüğü ve suçsuzluk karinesi arasında denge kurarken, AİHM içtihatlarını takip etmiştir. Hatta bu konuyu detaylı olarak ele aldığı ilk kararı olan ve daha sonraki benzer kararlarda gönderme yaptığı Nihat Özdemir kararında, doğrudan AİHM'nin Allenet de Ribemont/Fransa kararına gönderme yapılarak AİHM'nin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Anayasa Mahkemesine göre, karene suçluluğu hükmen sabit olana kadar kamu görevlileri tarafından suçlu olarak yansıtılmasına karşı koruma sağlamaktadır. Bu durum karinenin yalnızca yargı makamlarına değil tüm kamu görevlilerine karşı koruma

339 Fatullayev v. Azerbaijan, Hudoc, Başvuru No: 40984/07, Karar Tarihi: 22.04.2010, para: 161-163.

340 Konstas v. Greece, Hudoc, Başvuru No: 53466/07, Karar Tarihi: 24.05.2011, para: 43.

sağlamasının bir sonucudur³⁴¹. Ancak Mahkemeye göre, Anayasanın 26. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğünün bilgi edinme ve bilgi alma haklarını da içerdiğinden suçsuzluk karinesi, yetkili makamlarca topluma bilgi verilmesini engellemeyecektir³⁴².

Ancak Anayasa Mahkemesi'nin bu durumu ayrıntılı olarak ele aldığı Nihat Özdemir kararında, yetkili makamların toplumu bilgilendirirken, suçsuzluk karinesi gereği ifadelerini dikkat ve özenle seçmeleri gerektiği ifade edilmiştir³⁴³. Buna göre toplumun bilgilendirilmesi ifade özgürlüğü kapsamında bir hak olmakla birlikte, bilgilendirme yapılırken suçsuzluk karinesine de saygı duyulmalıdır.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu başvuruda, iddiaya konu ifadelerin sahibi bir kamu görevlisi olmadığı ve ifadelerin bir kamu görevlisinin beyanına dayandığına yönelik de bir iddia bulunmadığı için suçsuzluk karinesi bağlamında değil, 17. Maddede koruma altına alınan “kişisel itibarın korunmasını isteme hakkı” bağlamında değerlendirme yapmıştır. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi içtihatlarından, suçsuzluk karinesinin yargı organlarına veya yetkili makamlara karşı ileri sürülebileceği anlaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi bir başka kararında, yine AİHM içtihatlarıyla uyumlu olarak, kamu görevlileri tarafından kullanılan dilin, kişiyi toplum nezdinde suçlu olarak gösterip göstermediğini dikkate almıştır. Buna ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı Ayşegül Başar başvurusunda, yetkili makam tarafından yapılan açıklamada başvuruçunun suçlu olduğuna yönelik bir ifade bulunmadığını, bu nedenle başvuruçunun suçluluğuna ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı ifade edilerek, başvuru bu yönden kabul edilemez bulunmuştur³⁴⁴. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine göre, karinenin ihlal edilebilmesi için yapılan açıklamada kişinin suçlu olarak yansıtılması gerekmektedir.

341 Kürşat Eyol Başvurusu, B. No: 2012/665, Karar Tarihi: 13.06.2013, para: 26, 27

342 Erdal Tercan Başvurusu, B. No: 2016/15637, Karar Tarihi: 12.04.2018, para: 79.

343 Nihat Özdemir Başvurusu, B. No: 2013/1997, Karar Tarihi: 08.04.2015, para: 22.

344 Ayşegül Başar Başvurusu, B.No: 2017/17432, Karar Tarihi: 19.11.2019, para: 48-51.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına bakıldığında, suçsuzluk karinesinin ihlalini değerlendirirken, yapılan açıklamaların doğrudan başvuruyla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğini dikkate aldığı görülmektedir³⁴⁵. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararlarda, genel açıklamaların veya bu yönde yapılan soruşturmalara ilgili kamuoyuna bilgi verilmesinin karineyi ihlal etmeyeceğini dile getirerek, başvurunun bu şekilde açıkça dayanaktan yoksun olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine göre, suç isnadı altında olan kişinin, açıklamalardan bireysel olarak teşhis edilmediği durumlarda, karinenin ihlal edilmesi mümkün olmamaktadır.

Son olarak Anayasa Mahkemesi, yetkili makamlar tarafından sarf edilen ifadelerin hangi bağlam ve zaman içerisinde kullandığını dikkate alarak, karinenin ihlalini değerlendirmektedir. Buna göre idari makamlar tarafından idari işlem dolayısıyla düzenlenen raporda her ne kadar kişinin suçlu olduğunu ima eden ifadeler yer alsada, bu ifadelerin kamuya paylaşılmaması dikkate alınmalıdır. Kamuya açık olmayan bu tarz belgeler ile kamuya yönelik hazırlanan raporlar veya açıklamaların ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kamuoyunun erişimine açık olmayan ve bir işlemin yürütülmesine matuf raporlarda kullanılan ifadeler, suçluluğu ima etse de karineyi ihlal etmemesi mümkündür³⁴⁶.

Kamu görevlilerinin bilgi edinme hakkı kapsamında, yargılamaya ilişkin bilgileri paylaşması sırasında suçsuzluk karinesinin ihlal edilmemesi için yüksek mahkemelerin kullandığı kriterlerin yanı sıra doktrinde de birtakım öneriler ileri sürülmüştür. Buna göre basına bilgi verilmesi esas itibarıyla, fiil, yargılamanın konusu ve yargılamadan elde edilen güvenli bilgiler ile sınırlı olmalıdır. Şüpheliye veya sanığa ilişkin bilgiler ancak kamuoyunun bilgi edinme gereksinimi, sanığın bu bilgilerin gizli tutulmasına ilişkin yararından üstün olduğu taktirde paylaşılmalıdır. Özellikle iddianamenin kabul

345 Hikmet Kopar ve Diğerleri Başvurusu, B.No: 2014/14061, Karar Tarihi: 08.04.2015, para: 140-142; Metin Güneş Başvurusu, B. No: 2017/23083, Karar Tarihi: 28.05.2019, para 101; Mustafa Başer ve Metin Özçelik Başvurusu, B. No: 2015/7908, Karar Tarihi: 20.01.2016, para: 115-117; Süleyman Bağrıyanık ve diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/9756, Karar Tarihi: 16.11.2016, para: 180, 181.

346 Yıldırım Özbey ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/18932, Karar Tarihi: 08.09.2015, para: 47-49.

edilmesinden önceki süreçte şüpheliyi bireyselleştirebilecek nitelikteki bilgiler paylaşılmamalıdır³⁴⁷. Doktrinde ileri sürülen bu görüşler kamu görevlilerinin basına hangi koşullarda ve ne şekillerde bilgi vereceğinin düzenlenmesi ile suç isnadı altında bulunan kişinin suçsuzluk karinesi hakkına saygı duyulmasının sağlanmasını amaçlamaktadır.

Nitekim Türk Hukuku'nda da suçsuzluk karinesine saygı duyulması amacıyla basın özgürlüğü aleyhine düzenlemeler yapılmaktadır. CMK 183. Maddesi ile düzenlenen kayıt yasağı hükmü ile uygulamada sıklıkla yapılan ve masumiyet karinesinin ihlali niteliğine bürünen adliyede ses ve görüntü alıcı aletlerinin kullanılması yasaklanmaktadır³⁴⁸.

Ancak kayıt yasağının istisnasız uygulanması halinde söz konusu karine ile basın özgürlüğü arasındaki denge karine lehine bozulacaktır. Bu bakımdan masumiyet karinesinin ihlali ihtimal duruşma başladıktan sonra gündeme geleceğinden duruşma salonu içerisinde duruşma başlayana kadar herhangi bir kayıt yasağı olmadığı ileri sürülmektedir. Duruşma salonu içerisindeki kayıt yasağı tüm işlemler için geçerliyse de, duruşma salonu dışında ve fakat adliye binası içindeki "adli işlemler" dışındaki faaliyetler için bir kayıt yasağı bulunmamaktadır³⁴⁹.

2. Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi

Basın özgürlüğü, demokratik toplumlar açısından vazgeçilmez bir temel hak mahiyetindedir. Toplumun bilgilenmesinin, bilgi akışının kesintisiz sağlanmasının ve bu sayede toplumsal tepki oluşturabilmesinin en önemli aktörlerinden olan basın, bu

347 Mustafa Ruhan Erdem, "Türkiye'de Yargı Organlarının Medyaya Bilgi Vermesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler", Çağdaş Demokrasilerde Yargı ve Medya İlişkileri Uluslararası Sempozyum Kitabı, Ed. Yalçın Şahinkaya, Ankara, 24-25 Mayıs 2010, s. 205-207.

348 Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, Ceza Muhakemesi Hukuku, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2019, s. 596.

349 Özbek - Doğan - Bacaksız, s.597.

yönüyle “kamunun bekçi köpeği” olarak nitelendirilmektedir³⁵⁰. Bu bakımdan basın özgürlüğünün, sansüre tabi olmaksızın ve engellenmeksizin kullanılması, demokratik bir toplum için vazgeçilmezdir.

Basın özgürlüğü genel hatlarıyla, haber, fikir ve kanaatlere ulaşarak bunları toplama, yorumlama, eleştirme ve kamuoyuna ulaştırabilme özgürlüklerini kapsamaktadır³⁵¹. Basın özgürlüğü, Anayasanın 28. maddesinde, “*Basın hürdür, sansür edilemez.*” ifadesiyle temel bir hak olarak yer almışsa da, basın özgürlüğünün temelinde düşünce özgürlüğü yatmaktadır³⁵². Dolayısıyla basın özgürlüğünün hem bilgi edinme hakkını hem de bilgiyi ulaştırma hakkını kapsamaktadır³⁵³. Nitekim Basın Kanunu’nun 3. maddesinde de, basın özgürlüğünün bilgi edinme, yorumlama, eleştirme, yayma ve eser yaratma haklarını kapsadığı ifade edilmiştir³⁵⁴.

Basının haber verme hakkı ile birlikte, toplumdaki bireylerin bilgilenme hakkı da gerçekleşmekte olup, bu iki hak birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir³⁵⁵. Özellikle kamu ilgisi olan konularda, basının özgürce haber yapabilmesi, toplumun bilgi edinme hakkına da hizmet etmektedir. Nitekim, güncel ve aktarılmasında kamu yararı bulunan olayların haber yapılması, objektif ölçüler dahilinde gerçekleştiğinde, basın mensupları bakımından bir hakkın kullanılması olarak kabul edilebilecek olup, hukuka uygunluk sebebi oluşturmaktadır³⁵⁶.

350 Yaşar Salihpaşaoğlu, Türkiye’de Basın Özgürlüğü, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 20

351 Hamide Zafer, “Medya Özgürlüğü ve Adli Haberlerin Verilişi”, Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay’ın Hatırası’na Armağan, İstanbul, 1999, s. 759.

352 Zafer, s. 754.

353 İlhan Üzülmaz, “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul, 2003, s. 935.

354 Basın Kanunu için, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5187.pdf>, (Çevrimiçi: 22.04.2020)

355 Çetin Özek, Basın Hukukundan Bilgilenme Hakkına, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s. 234-237.

356 Özek, s. 171.

Niteliği itibariyle birden çok hakla ilişkili olan basın özgürlüğü, sınırsız ve mutlak bir hak değildir. Basın özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin hükümler doğrudan anayasada yer almıştır. Anayasanın 28/3 maddesinde basın özgürlüğünün sınırlandırılmasında 26 ve 27. madde hükümleri uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile basın özgürlüğünün sınırlandırılması düşünce özgürlüğü ile aynı kriterlere tabi tutulmuştur. Buna göre basın özgürlüğü, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.

Genel hatlarıyla basın özgürlüğünün sınırlama sebepleri “başkalarının haklarının korunması”, “devletin ve toplumun korunması” ve “ahlakın korunması” şeklinde üç ana başlık altında toplanmaktadır³⁵⁷. Görüleceği üzere basın özgürlüğü, anayasal bir hak olmakla birlikte yine anayasa ile güvence altına alınan bazı kurumların korunması amacıyla, anayasa dahilinde sınırlandırılması mümkündür. Bu sınırlama sebeplerinden kişilerin şöhret veya haklarının korunması ile yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi, adil yargılanma hakkının da bir gereği olup aynı zamanda suçsuzluk karinesini de içermektedir³⁵⁸.

Adli olaylara ilişkin haberlerin sunulmasında, anayasal bir hak olarak korunan basın özgürlüğünün karşısında yine anayasal bir hak olan suçsuzluk karinesinin ihlali gündeme gelmektedir. Yapılan haberler ile birlikte, suç isnadı altında bulunan kişinin topluma suçlu olarak yansıtılması veya bu yönde bir algıyı destekleyecek ifadelerin kullanılmasıyla birlikte karinenin ihlali ihtimali ortaya çıkmaktadır.

357 Salihpaşaoğlu, s. 44.

358 Şahinkaya, s. 268.

Söz konusu iki anayasal hakkın çatışmasının temelinde tek taraflı olarak verilen haber ve yorumların yarattığı ön yargı problemi bulunmaktadır³⁵⁹. Dolayısıyla adli haberlerin verilişi sırasında kişinin suçlu olarak yansıtılması başlangıçta yalnızca kişilik hakları bağlamında ele alınsa da günümüzde bu sorunun suçsuzluk karinesi ile de bağlantılı olarak incelenmesi gerektiği ileri sürülmektedir³⁶⁰. Bu noktada en önemli mevzu, karinenin yargı makamları veya yetkili kamu organları dışında üçüncü kişilere de bir saygı yükümlülüğü yükleyip yüklenmediğidir³⁶¹.

Suçsuzluk karinesinin tüm devlet organlarını muhatap aldığına şüphe bulunmamaktadır³⁶². Devlet organlarının yanında, basın da suçsuzluk karinesine saygı çerçevesinde hareket etmesi, hukuka uygun davranma açısından zorunludur³⁶³. Bu bakımdan karinenin bireyler ve basın arasındaki ilişkilerde de gözetilmesi gerekir. Çünkü basının gücü dikkate alındığında, toplumu oluşturan bireyler ve basın arasında eşitler arasındaki bir ilişkiden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan, basının elindeki gücü kullanarak, yargılanan bireyin adil yargılanma hakkını ihlal etmesi mümkündür. İşte bu noktada devletin suçsuzluk karinesinin ihlalini önleme şeklinde bir gerçekleştirme yükümlülüğü bulunmaktadır³⁶⁴.

Basın özgürlüğünün, kamuoyunun bilgilendirilmesine hizmet ettiği noktasında şüphe bulunmamaktadır. Bunun yanında basın kurumlarının kar amacı güden kurumlar olduğu da açıktır. Bu nedenle özellikle adli olaylara ilişkin yapılan haberlerde, daha fazla dikkat çekip kar elde edebilme amacıyla, hukuka uygunluk sınırlarının aşılmasıyla, artık kamu yararından çok basın kurumlarının kişisel yararı ve ekonomik kaygıları ön

359Erdem, s. 198.

360 Erdem, s. 198.

361 Üzülmaz, "Türk Hukukunda Suçsuzluk", s. 52.

362 Anne Peters, "Adil Yargılanma (m. 6 f.1 ve 2)", (Çeviri: Mahmut Koca), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Editör: Kayıhan İçel, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 127.

363 Dönmezer, s. 69.

364 Grabenwarter, s. 244; Peters, s. 127; Üzülmaz, "Suçsuzluk Karinesi ve Basın", s. 934.

plana çıkmaktadır³⁶⁵. Hatta bir görüşe göre, medya artık kapitalist düzende, haberlerin toplanması, düzenlenmesi ve satışını amaç edinen bir sentez endüstrisine dönüşmüş olup, bu yolda yüksek kar elde etmek için gerekli aktarım tekniklerine başvurmaktadır³⁶⁶. Hal böyleyken, nihai amacı kar elde etmek olan holdinglere bağlı basın kurumlarından, hukuk bilincine sahip ve temel haklara saygılı yayın yapmalarını beklemek kediye ciğer teslim etmekten farksızdır³⁶⁷. Bu nedenle, temel haklara ve yargılamanın işleyişine yönelik ihlallerin gerçekleşmesi söz konusu olduğunda, devletin bu ihlali engelleme yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır³⁶⁸.

Adli haberlerin verilişi sırasında suçsuzluk karinesi sıklıkla ihlal edilmektedir³⁶⁹. Toplumun adli haberlere ilgisi dolayısıyla, basın da bu tür olaylara ilişkin sıklıkla haber yapmakta ve fakat bu haberlerin servis edilişi sırasında, toplumun heyecanını sömürüp daha fazla dikkat çekmek için yargılanan kişiler henüz haklarında bir hüküm olmadan suçlu olarak takdim edilmektedir³⁷⁰.

Haberin aktarılışı sırasında, ilgili kişilerden “suçlu” veya “olayın faili” şeklinde bahsedilmesi dahi toplum nezdinde bir yargısız infaz sonucunu doğuracaktır. Suç isnadı altında bulunan kişiler, suçüstü halinde yakalansalar dahi, haberin verilişinde, “muhtemel fail” gibi şüpheyi gösteren bir ifade yerine, doğrudan “suçlu” veya “fail” şeklinde kesin ifadeler kullanılması, yargılananların hakların zedeleyecektir³⁷¹.

365 Duygun Yarsuvat, Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 476.

366 Dilek Ekmekçi, “Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s. 76.

367 Ekmekçi, s. 77.

368 Şahinkaya, s. 270.

369 Zafer, s. 751.

370 Sulhi Dönmezer, Basın ve Hukuku, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 310.

371 Yarsuvat, s. 474.

Bunun yanında basın aracılığıyla ve dolayısıyla toplum tarafından suçlu olarak damgalanan kişilerin yargılanması sırasında, yargılamayı yapan mahkemenin de bu toplumsal tepkiden etkilenecek bağımsızlığını yitirme ihtimali bulunmaktadır³⁷². Bu durumda suçsuzluk karinesinin ihlali aynı zamanda kişinin adil yargılanma hakkının da ihlal edilmesi sonucunu doğuracaktır. Hemen belirtmek gerekir ki, böyle bir durumda basının sorumluluğu, yargılama makamlarının sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır. Yargılama makamlarının bağımsız ve tarafsız olma yükümlülüğü basına rağmen devam etmektedir³⁷³.

Yargılama makamlarının bağımsız ve tarafsız olma yükümlülüğü her şeye rağmen devam etmekteyse de, basın tarafından, adli haberlerin verilmesi sırasında kullanılan özensiz dil, kişinin temel haklarını pratikte anlamsız kılacaktır. Basının toplum üzerindeki ve kamuoyunun da yargılama makamları üzerindeki pratik etkisi dikkate alındığında, haberlerin verilmesi şeklinin kişinin temel haklarını etkilediği şüphesizdir. O halde basının yürütülen soruşturma hakkında algı oluşturmaya yönelik yaptığı yayınlarla, kamuoyunda bir önyargı oluşturarak yargılama makamlarını baskı altına alması ve sanığın kesin hükme kadar suçsuz sayılacağı kuralını ihlal etmesi nedeniyle basın özgürlüğünün de sınırını oluşturmaktadır³⁷⁴. Bu şekilde kişilere yönelik suçluluk karinesi oluşturan yayınlara devlet tarafından kayıtsız kalınması ise, temel hakların etkinliğinin sağlanmasında başarısız olduğunun göstergesi niteliğindedir³⁷⁵.

Toplumsal ilgisini çeken yargılamalara ilişkin olarak haber yapılması olağan bir durumdur. Nitekim ifade özgürlüğünün niteliğinden yola çıkıldığında bu haberlerde

372 Özek, s. 46.

373 Demokratik Bir Toplumda Yargıç Ve Savcılar Arasındaki İlişkiler Hakkında Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi ve Avrupa Savcılar Danışma Konseyi'nin Avrupa Konseyi'nin Dikkatine Sunduğu 12 (2009) No'lu Görüşü ve Avrupa Savcılar Danışma Konseyinin 4(2009) No'lu Görüşü" (Bordeaux Bildirisi), s. 2.

Erişim için, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/b987ccbc-ffd6-457f-9281-9c6c69045912.pdf>, (Çevrimiçi: 23.04.2020).

374 Erdem, s. 199.

375 Feyzioğlu, s. 143.

olaylardan yola çıkarak yorumlar yapılması da mümkündür. Yargılamaların ve mahkeme kararlarının eleştiriden muaf tutulmaması, ifade özgürlüğünün bir gereğidir³⁷⁶. Yargılama sürecinin şeffaf bir şekilde yürütülmesi ve toplumun yapılan yargılama hakkında haberdar olması, aynı zamanda aleniyet ilkesinin de doğal bir sonucudur. Yargılamaya olan güvenin sağlanması için, şeffaflık ve hesap verilebilirlik oldukça önemlidir. Hatta bu nedenle, mahkemelerin bağımsızlığının şeffaflık ilkesinden üstün olmadığı ifade edilmektedir.³⁷⁷ Dolayısıyla yargılama ile ilgili haber yapılmasının tamamen engellenmesi, birçok bakımdan sakıncalıdır.

Devam eden bir yargılama hakkında, haber yapılması hem aleniyet ilkesi bakımından gerekli hem de ifade özgürlüğü bakımından bir hak olmakla birlikte, sınırsız bir basın özgürlüğü ile hem yargılama hem de yargılanan kişilerin hakları tehlikeye düşmektedir. Bu noktada ifade özgürlüğü ile suçsuzluk karinesinin birbiriyle çelişmekte olduğu bir alan ortaya çıkmaktadır. İşte bu alanda her iki hakkın da zedelenmemesi için, aralarında bir dengenin sağlanması zorunludur.

Adli haberler verilirken, kişilerin temel haklarının korunması ve haberciliğin basın özgürlüğü çerçevesinde hukuka uygun kabul edilebilmesi için, basın mensuplarının bir takım temel ilkelere uygun davranması zorunludur³⁷⁸. Bu ilkelere uyulması, suçsuzluk karinesine riayet edilmesinin ve bireylerin lekelenmeme hakkının korunmasının gereğidir³⁷⁹. Böylece yapılan haberler hukuka uygunluk sınırları içerisinde kalarak, başka bir hakkın ihlal edilmesinin önüne geçilecektir.

Devam eden bir yargılamaya ilişkin yapılan haberlerin hukuka uygun kabul edilebilmesi için, haberin gerçeğe uygun ve güncel olması ile haberin yapılmasında

376 Sibel İncaoğlu, Devlette Etikten Etik Devlete: Yargıda Etik, Tüsiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:2, Sis Matbaacılık, İstanbul, 2012, s.43.

377 Michael K Addo, "Can Independence of the Judiciary Withstand Criticism? An Introduction to the Criticism of Judges in Europe", Freedom of Expression and the Criticism of Judges, Ashgate Dartmouth Publishing, Aldershot, 2000, s. 4.

378 Üzülmaz, "Türk Hukukunda Suçsuzluk", s. 53.

379 Dilara Yüzer, "Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Özel Sayı, 2013, s. 1657.

toplumsal yarar ve kamuoyu ilgisinin olması gerekmektedir³⁸⁰. Öğretide bu üç kriterin yanında, haberin veriliş biçiminde haber konusuyla düşünsel bir bağıllık bulunmasının da, haberin hukuka uygunluğu açısından zorunlu olduğu ileri sürülmüştür³⁸¹.

a. Adli Haberlerin Verilişinde Hukuka Uygunluk Koşulları

(1) Gerçeklik

Basın özgürlüğü, toplumun gerçekte “ne olduğu” bilgisine ulaşmasını sağlamaktadır³⁸². Dolayısıyla haberin toplumun bilgilenme hakkına hizmet edebilmesi için haber yapılırken, olayın gerçeğe uygun olarak topluma aksettirilmesi gerekmektedir. Adli haberlerin hukuka uygunluğunun ilk ve en temel şartı olan gerçeğe uygunluğun sağlanmaması halinde, diğer koşulların gerçekleşmesinin de bir anlamı kalmayacaktır. Çünkü gerçeğe aykırı olarak verilen haber her ne olursa olsun hukuka aykırı olacaktır³⁸³.

Haberin gerçeğe uygun olma zorunluluğu aynı zamanda basın mensuplarının araştırma yapma yükümlülüğünün doğal bir sonucudur³⁸⁴. Haber yapılmadan önce olay ile ilgili görünen tüm detaylar incelenmeli, ulaşılan olgular birkaç kaynaktan doğrulanmalı ve elde edilen bulgular, gerçeğin saptırılmasına mahal vermeyecek biçimde aktarılmalıdır³⁸⁵. Dolayısıyla gerçeğe uygunluğun bir boyutu haber yayınlanmadan önce doğruluğunun yeterince araştırılmasıyken diğer boyutu da elde edilen bulgular aktarılırken, dürüstlük kurallarına aykırı ve genişletici, abartılı bir şekilde servis etmemektir³⁸⁶.

380 Yarsuvat, s. 469.

381 Şahinkaya, s. 273; Yüzer, s. 1659.

382 Kayıhan İçel ve Yener Ünver, Kitle Haberleşme Hukuku, Basın Radyo Televizyon Sinema Video İnternet, 7. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 9-10

383 Fikret İlkiz ve Barış Günaydın, “Kişilik Hakları-Medyada Etik ve Yargı Kararları”, Küresel İletişim Dergisi, Sayı:2, 2006, s. 13.

384 Yüzer, s. 1661.

385 Yarsuvat, s. 469.

386 İlkiz ve Günaydın, s. 12.

Gerçeklikten anlaşılması gereken ise, mutlak bir gerçeklik değil; göreceli bir gerçekliktir³⁸⁷. Buna göre, olayın daha sonra farklı bir şekilde gerçekleştiği anlaşılrsa dahi, basının yükümlülüğü haberin verildiği andaki gerçekliğin tespit edilmesidir³⁸⁸. Buna göre basın organlarının yükümlülüğü herhangi bir araştırma olmaksızın, yalnızca duyuma ve varsayıma dayalı haber yapmaktan kaçınmaktır³⁸⁹. Bu yükümlülüğe uyularak haberin veriliş anındaki gerçekliğe ulaşmak için gayret gösterildikten sonra gerçeğe uygun haber verilmiş sayılacaktır³⁹⁰. Bu şekilde hem haberin kaynağına ulaşırken hem de aktarırken gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi halinde, adli haberlerin verilişi en azından gerçeklik kriteri bakımından hukuka uygun olacaktır.

(2) Güncellik

Yapılan haberin hukuka uygun olması için gerekli olan bir diğer şart, haberin güncel olmasıdır. Başka bir deyişle habere konu olay meydana geldiği sırada dolayısıyla toplumsal ilginin olayın üzerin olduğu sırada topluma servis edilmelidir. Bu durum, olayın güncel olduğu sırada, haberin yapılmasında kamu yararı bulunduğu esasına dayanmaktadır³⁹¹. Toplumsal ilginin kaybolmasından sonra haberin yapılmasında artık kamu yararıyla hareket edildiğini kabul etmek oldukça güçtür. Böyle bir durumda haberi yapan basın organlarının öznel nedenlerle hareket ettiğine yönelik karine oluşmaktadır³⁹².

Haberin güncel olup olmadığı ise somut olayın özelliklerine göre tespit edilmelidir³⁹³. Yargıtay haberin güncelliğini değerlendirirken, olayın meydana geliş tarihi

387 Özek, s. 175.

388 Zafer, s. 762.

389 Ahmet Caner Yenidünya ve Mehmet Emin Alaşahin, “Bireyin Şerefine Karşı Suçlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 68, 2007, s. 63.

390 Yalçınkaya, s. 274.

391 Yüzer, s. 1665.

392 Şahinkaya, s. 274.

393 İlkiz ve Günaydın, s. 8.

ile haber tarihi arasındaki süreyi kıstas almaktadır³⁹⁴. AİHM de bu konuda, haberi “bozulabilir mal” olarak nitelendirmiş ve olayın meydana gelişinden sonra mümkün olan en kısa sürede haberin yapılması gerektiğini, kısa süreli bir gecikmenin bile toplumsal ilginin azalmasına neden olacağını ifade etmiştir³⁹⁵.

Güncellik kural olarak olayın meydana geldiği tarihe en yakın tarih olarak kabul edilmekteyse de bazı durumlarda göreceli olarak ele alınmalıdır. Üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen toplumsal ilginin devam ettiği veya yeniden canlandığı bir olaya ilişkin yapılan haber de güncel kabul edilecektir. Bunun yanında yeni meydana gelmiş bir olaydaki bağlantısı nedeniyle geçmişte kalan başka bir olaya ilişkin haber yapılması halinde de, güncellik bulunduğu kabul edilebilecektir. Dolayısıyla geçmişte yaşanan bir olayın yeniden gündeme gelmesinde kamu yararı bulunduğu taktirde, olayın yeniden güncel niteliğe büründüğünü kabul etmek gerekir³⁹⁶.

(3) Kamu Yararı ve Toplumsal İlgi

Cezai bir yargılamaya konu olan olaya ilişkin haber yapılmasında, yapılan haberin ifade özgürlüğü kapsamında kalarak hukuka uygun kabul edilebilmesi için mutlaka haberin yapılmasında kamu yararı bulunması aranmaktadır. Bu durumda kamu yararı, suç isnadı altında bulunan kişinin kişisel yararından üstün kabul edildiğinden dolayı haber hukuka uygun hale gelmektedir.

Yargılamaya ilişkin haber yapılması, yargılama sürecinin şeffaflığını sağlayarak topluma adalet mekanizmasının işletildiğinin ve suçun cezasız kalmadığının gösterilmesine aracılık eder. Toplumda oluşan bu izlenim sayesinde yargı makamlarına güven artarken, aynı zamanda kişilerin suç işlemesinin de kısmen de olsa önüne geçilmiş

394 Yargıtay 4. HD, T: 03.02.1983, E: 1983/11527, K:1983/1087 ; Yüzer, s. 1665.

395 Sunday Times/The United Kingdom, Başvuru No.: 13166/87, Karar Tarihi: 26.11.1991, para: 51.

396 Bilal Kartal, “Basın-Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Hukuki Sorumluluk”, Yargıtay Dergisi, Cilt 23, Sayı 1-2, 1997, s. 121.

olur. Bu nedenle ceza yargılamalara ilişkin yapılan haberlerde, kamu yararının her zaman bulunduğu kabul edilmektedir³⁹⁷.

Bununla birlikte suç isnadı altında bulunan kişinin, kişilik haklarına saygı gösterme yükümlülüğü de devam etmektedir. Yargılamaya ve işleyişine ilişkin haber yapmak kamu yararının gereği olsa da, bu durum her zaman şüphelinin veya sanığın toplum önüne atılarak hakkındaki tüm bilgilerin kamuoyuyla paylaşılmasını gerektirmez. Hatta yargılanan kişinin kimliğinin öğrenilmesinde üstün bir kamu yararı bulunmadıkça, kişilik haklarına öncelik tanımak gerekmektedir³⁹⁸.

Sanatçı, siyasetçi, sporcu gibi topluma mal olmuş kişiler açısından, diğer kişilere oranla toplumun ilgisinin daha yoğun olduğu açıktır. Bu nedenle topluma mal olmuş kişiler açısından yapılan haber ve eleştirilerde, kamu yararının kişisel yarara göre daha ağır bastığı ifade edilmektedir³⁹⁹. Bu durum kişilerin özel yaşantılarına ilişkin kabul edilebilirse de, bir ceza yargılaması açısından temel haklarının diğer kişilerden daha az önemli olduğu sonucuna götürmemelidir. Yargılanan kişi toplum nezdinde ne kadar tanınmış bir sima olursa olsun, devam eden yargılamasına ilişkin yapılan haberlerde suçsuzluk karinesine saygı çerçevesinde yayın yapılması gerekmektedir⁴⁰⁰.

(4) Haberin Veriliş Biçimi

Adli haberlerin verilişinde hukuka uygunluk kriterinin sağlanması için haberin gerçek, güncel ve kamu yararına ilişkin olmasının yanında, haberin veriliş biçimi de oldukça önemlidir. Haberdeki konu ile kullanılan ifadeler arasında düşünsel bir bağlılık bulunmalıdır. Başka bir ifade ile haberin veriliş biçimi, haber konusuna uygun ve ölçülü olmalıdır⁴⁰¹. Aksi halde güncel ve gerçek bir haber verilse dahi, kullanılan ifadeler

397 Zafer, s. 762.

398 Şahinkaya, s. 275.

399 Yüzer, s. 1667.

400 Şahinkaya, s. 275.

401 Kartal, s. 122.

konuyla olan dengeyi aştığında, artık haberin hukuka uygunluğundan bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Haber konusu adli olayın aktarılmasının yanında, değerlendirme, yorum ve eleştiri yapılması basın özgürlüğü kapsamında korunmaktadır. Ancak basın özgürlüğü sınırlarının aşılmasında için bu değerlendirmelerin konuyla mantık bağılılığı içerisinde yapılması gerekir⁴⁰². Bu mantıksal bağ aşan ve suç isnadı altında bulunan kişileri aşağılayıcı veya suçlayıcı nitelikteki ifadeler hukuka aykırı olacaktır. Yargılama henüz devam ederken suçlayıcı ifadelerin kullanılmasının, basın özgürlüğü çerçevesinde korunması mümkün değildir⁴⁰³.

Devam eden bir soruşturma veya kovuşturmaya ilişkin yapılan haberlerin basın özgürlüğü çerçevesinde korunması ancak yapılan haberin hukuka uygunluk sınırları içinde kalması halinde mümkündür. Bu noktada diğer kriterler sağlansa dahi, haberde kullanılan ifadeler veya haberin sunuluş biçimi, yargılanan kişinin temel haklarını zedeleme boyutuna ulaştığında, artık yapılan haber hukuka aykırı kabul edilecektir.

Özellikle suçsuzluk karinesi açısından değerlendirme yapıldığında, henüz hakkında bir hüküm olmadan sanığın topluma fail, katil ya da cani şeklinde servis edilmesi, ifade özgürlüğünün sınırlarını aşarak karineyi ihlal edecektir. Böyle bir durumda, basın tarafından kullanılan ifade özgürlüğüyle sanığın toplum nezdinde yargısız infaz edilmesinin önüne geçen suçsuzluk karinesidir⁴⁰⁴.

Karinenin ihlal edilmemesi için sunulan haberde, objektif ve bilgilendirici açıklamalara yer verilmeli, yapılan yorumlarda kişinin suçlu olduğu imajı çizilmemelidir. Bu noktada kullanılan sözcükler kadar haberin veriliş biçimi de önemlidir. Haberin yer aldığı yayın organındaki sayfa düzeni ve kullanılan fotoğraflar gibi sunum şekilleri de önemlidir. Suç isnadı altında bulunan kişinin haklarına riayet edilebilmesi için kullanılan sözcükler kadar haberin sunumuna da dikkat edilmelidir.

402 Şahinkaya, s. 276.

403 Yarsuvat, s. 470.

404 Şık, s. 128.

b. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Açısından Değerlendirme

AİHM, basın tarafından topluma aktarılan haberlerde suçsuzluk karinesinin ihlal edilip edilmediğinin incelenmesi için öncelikle söz konusu haberin yayınlandığı sırada kişiye yöneltilmiş bir suç isnadı bulunup bulunmadığını incelemektedir. Başvurucular her ne kadar yapılan haberlerle Sözleşme'nin 6/2 maddesinin ihlal edildiğini ileri sürse de, yayın tarihinde başvuruculara yöneltilmiş bir suç isnadı bulunmadığı takdirde, AİHM incelemenin Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamında yapılması gerektiğini ifade etmiştir⁴⁰⁵. Mahkemenin bu içtihadı, suçsuzluk karinesinin korumasının suç isnadıyla başlamasının doğal bir sonucudur. Basın tarafından yapılan haberlerden sonra kişiye suç isnat edilse dahi, yayın tarihinde henüz isnat yapılmadıysa ifade özgürlüğünün sınırları karine açısından değil özel hayata saygı açısından incelenmektedir.

Bir suç isnadı yapıldıktan sonra basın tarafından yapılan haberler ise AİHM tarafından suçsuzluk karinesi bağlamında değerlendirilmiştir. AİHM, basın tarafından yapılan haberlerin yargılamayı etkilediği iddiasıyla yapılan başvurularda öncelikle yargılama hakkında yapılan yayınların, yargılamanın daha iyi bilinmesine ve kamuoyunun bilgilенmesine hizmet ettiğini ifade etmiştir. Bu yayınlar sadece olayları aktarmaktan ibaret olmayıp eleştiri hakkını da içermektedir. Hatta söz konusu kişi kamunun ilgisini çeken bir figür olduğunda eleştiri kapasitesinin sınırları daha geniş olacaktır⁴⁰⁶.

İfade özgürlüğü kapsamında değerlendirilen basın özgürlüğü bir hak olmakla birlikte elbette ki basın özgürlüğü de diğer hakları ihlal etme ihtimali oluşturduğunda haklar arasında bir dengenin kurulması zorunludur. Mahkeme konuyu incelediği kararlarda şiddetli basın kampanyası (*virulent press campaign*) olarak değerlendirdiği basın faaliyetlerinin, mahkemenin tarafsızlığını etkileme ihtimali bulunduğundan hem

405 Seferi Yılmaz v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 61949/08-38776/09-44565/09, Karar Tarihi: 13.02.2018, para: 46-48; Tarman v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 63903/10, Karar Tarihi: 21.11.2017, para: 22-23.

406 Rywin v. Poland, Hudoc, Başvuru No: 6091/06-4047/07-4070/07, Karar Tarihi: 18.02.2016, para:234-235.

Sözleşmenin 6/1 hem de 6/2 maddeleri kapsamında ihlal oluşturabileceğini dolayısıyla şiddetli basın kampanyalarına karşı devletin sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir⁴⁰⁷.

Mahkeme, halkın bilgi edinme hakkının basın özgürlüğüne özel bir önem verilmesine yol açtığını ifade etmiş ancak buna rağmen bu özgürlüğün adil yargılanma hakkı karşısında gerekli ölçüler dahilinde kullanılması gerektiğini dile getirmiştir. Buna göre demokratik bir toplumda, basın özgürlüğünün 6. madde kapsamında kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanması amaca uygun olacaktır. Ancak Mahkemeye göre, özellikle kamu yararını ilgilendiren bir olaya ilişkin olarak görülen hassas bir davada, basın tarafından sert yorumların yapılması kaçınılmazdır⁴⁰⁸.

Mahkemeye göre, şiddetli basın kampanyalarının suç isnadı altında bulunan kişinin adil yargılanma hakkını ve suçsuzluk karinesini ihlal ettiğinden bahsedebilmek için, başvurunun mahkemenin bu kampanyalardan etkilenecek tarafsızlığını kaybettiğine dair endişeleri bulunmalı ve bu endişeler başvuru tarafından objektif olarak meşrulaştırılmalıdır⁴⁰⁹. Suç isnadı altında bulunan kişiye ilişkin veya genel olarak yargılamaya ilişkin yapılan haberlerin, yargılama makamlarını etkilediğine ilişkin bir bulgu yoksa Mahkeme karine açısından değerlendirme yapmamaktadır.

AIHM, şiddetli basın kampanyalarının yargılamanın adilliğine ve suçsuzluk karinesine etkisini değerlendirirken birtakım faktörler belirlemiştir. Bu faktörler arasında, basın kampanyası ile mahkemenin başlangıcı arasında geçen süre, özellikle mahkemenin teşkili arasında geçen süre, söz konusu yayınların yetkili makamların açıklamalarına dayanıp dayanmadığı ve yayınların yargılama makamlarını etkileyebilecek düzeyde olup olmadığı bulunmaktadır⁴¹⁰.

407 Anguelov v. Bulgaria, Hudoc, Başvuru No: 45963/99, Karar Tarihi: 14.12.2004, para:3.

408 Akay v. Turkey, Hudoc, Başvuru No: 34501/97, Karar Tarihi: 19.02.2002, para: 2.

409 Butkevičius v. Lithuania, Hudoc, Başvuru No: 48297/99 , Karar Tarihi: 26.03.2002, para:49; G.C.P. v. Romania, Hudoc, Başvuru No: 20899/03, Karar Tarihi: 20.12.2011, para:46.

410 Beggs v. The United Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 15499/10, Karar Tarihi: 16.10.2012, para: 124.

Mahkeme, basın tarafından yapılan yayınların suç isnadından sonra ve fakat yargılama yapacak mahkemenin teşkilinden önce yapıldığı durumlarda, aradan geçen süreyi de dikkate alarak artık haberin etkisinin oldukça azaldığını ve arşive kaldırılan yayına erişimin olukça zor olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında yargılamada bulunacak jüri üyelerinin haber tarihinde haberi görmüş olsalar dahi henüz o yargılamaya katılacakları belli olmadığından, söz konusu yayınların ihlal niteliğinde olmadığına karar verilmiştir⁴¹¹.

AİHM her ne kadar basın tarafından yapılan haberlerin yargılamanın adilliğini etkileyebileceğini genel bir ilke olarak ifade etmişse de, içtihatlardan görüleceği üzere bu noktada ihlal kararı vermekten geri durmuştur. Hatta başvuru hakkında “çocuk katili” “korkunç kazaya neden olan adam” şeklinde haberler yapılmasına rağmen, başvurunun 6/1-2 maddeleri kapsamında yaptığı şikayet için, bu ifadelerin kamuoyunun algısını etkileyebilecek nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Ancak buna rağmen, hakimlerin mesleki eğitim ve deneyimleri nedeniyle basının yürüttüğü kampanyadan etkilenme ihtimalinin az olduğu ve dosyada haberlerden etkilenecek taraflı karar verdiklerine dair bir delilin bulunmadığını ifade ederek, başvuruyu reddetmiştir⁴¹².

AİHM içtihatlarının incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, Mahkeme yetkili makamların açıklamalarına dayanmayan yayınlar hakkında ihlali değerlendirirken daha çekingen davranmaktadır. Bu noktada devletin de sorumluluğu bulunduğunu ifade etmişse de, yargılama makamlarının objektif ölçütler çerçevesinde basından etkilendiğinin tespit edilmemesi halinde ihlal kararı vermekten kaçınmıştır. Bu noktada suçsuzluk karinesini değerlendirirken, yargılamanın adilliğiyle birlikte ele aldığı da görülmektedir. Her ne kadar mahkeme belli kriterler çerçevesinde, şiddetli basın kampanyalarının karineyi ihlal edeceğini birçok kez dile getirmişse de, münhasıran basın faaliyetinden dolayı verdiği bir ihlal kararı henüz bulunmamaktadır⁴¹³.

411 Beggs v. The United Kingdom, Hudoc, Başvuru No: 15499/10, Karar Tarihi: 16.10.2012, para: 126.

412 Paulikas v. Lithuania, Hudoc, Başvuru No: 57435/09, Karar Tarihi: 24.01.2017, para: 57-63.

Anayasa Mahkemesi de yargılanan kişiler hakkında basın ve yayın organları tarafından kullanılan bazı ifadelerin suçsuzluk karinesini ihlal edebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte kamu yararına ilişkin olan konularda haber yapılmasının veya bu konulara ilişkin yorumlarda bulunulmasının da beklenen bir olgu olduğu dile getirilmiştir⁴¹⁴.

Ancak AYM, basın tarafından verilen haberlerde suçsuzluk karinesinin ihlalinin değerlendirilmesi için, söz konusu yayınların bir kamu görevlisinin açıklamalarına dayanmasını koşul olarak kabul etmiştir. Mahkeme öncelikle verilen haberlerde kişinin suçlu olarak yansıtılmasının karineyi ihlal edebileceğini ifade etmişse de, kamu görevlilerinin açıklamalarına veya kışkırtmalarına dayanmayan yayınlara ilişkin yapılan başvurularda suçsuzluk karinesinin ihlal edilip edilmediğini değerlendirmemiştir.

Devam etmekte olan bir soruşturma sırasında şüpheli hakkında yapılan haberler, henüz kesinleşmiş bir yargı kararı olmaksızın kişiyi topluma karşı suçlu gösterecek nitelikte olduğunda devletin bu haberleri engelleme yükümlülüğü gündeme gelmektedir. Buna ilişkin olarak devletin medya organları tarafından gerçekleştirilen ihlali önlememesi sebebiyle suçsuzluk karinesinin ihlali iddiasıyla yapılan bir başvuruda, AYM doğrudan yetkili makamlar tarafından açıklama yapılmaması halinde, yapılan haberlerin suçsuzluk karinesini ihlali bakımından devlete bir sorumluluk yüklenmeyeceği sonucuna varmaktadır⁴¹⁵.

Başvuru suçsuzluk karinesinin ihlal edildiği iddiasıyla yapılmışsa dahi, kamu gücünü kullanan yetkili makamların açıklamalarına ilişkin bir şikayet bulunmaması halinde, Mahkeme başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirme ile bağlı olmadığını ifade ederek, Anayasanın 17. maddesinde düzenlenen şeref ve itibar hakkı bakımından değerlendirme yapmıştır⁴¹⁶.

413 David Harris, Michael O'boyle, Ed Bates, Carla Buckley, Law of The European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford, 2014, s. 466.

414 Nihat Özdemir Başvurusu, B. No: 2013/1997, Karar Tarihi: 08.04.2015, para: 23.

415 Kadir Sağdıç Başvurusu, B. No: o. 2013/6617, Karar Tarihi: 08.04.2015, para: 19.

416 Kadir Sağdıç Başvurusu, B. No: o. 2013/6617, Karar Tarihi: 08.04.2015, para: 31.

AYM içtihatları bu bakımdan hem AİHM içtihatlarından hem de doktrin de genel olarak kabul gören görüşlerden ayrılmaktadır. AİHM basında yer alan haberlerin kamu görevlilerinin açıklamalarına dayanıp dayanmamasını yalnızca bir kriter olarak ele almıştır. Dolayısıyla AİHM içtihatlarına göre kamu görevlilerinin açıklamalarına dayanmasa dahi, yargılaması devam etmekte olan kişinin suçlu olduğu izlenimi oluşturuluyorsa suçsuzluk karinesinin ihlali değerlendirilecektir. Ancak AYM'nin kamu görevlilerinin açıklamalarını bir ön koşul olarak kabul etmesi nedeniyle, müstakil olarak yapılan haberler kişiyi peşinen suçlu olarak yansıtsa dahi karinenin ihlali değerlendirilemeyecektir. Özellikle basının birey karşısındaki gücünün eşitler arası dengeyi aşması, basının suçsuzluk karinesine saygı gösterme yükümlülüğünün sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada AYM, içtihatlarıyla devletin basın özgürlüğü karşısında karineyi koruma sorumluluğunu görmezden gelmektedir.

SONUÇ

Suçsuzluk karinesi, suç isnadı altında olan kişinin suçluluğu kesin bir mahkeme hükmü ile ispatlanıncaya dek suçsuz sayılmasını ifade eden ve adil yargılanma hakkının temelinde yer alan bir ilkedir. Karinenin ifade ettiği anlam bakımından bir görüş birliği olmasına rağmen hem öğretide hem de temel belgelerde “masumiyet karinesi” ve “suçsuzluk karinesi” olarak bir terim farklılığı ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle anayasada yer alan “suçsuz sayılır” ifadesi gereğince ve kişinin suç isnadı altında bulunduğu süre içerisinde suçlu ile masum arasında kendine özgü bir konumda bulunmasından dolayı suçsuzluk karinesi teriminin kullanılması daha yerindedir.

Suçsuzluk karinesi, temel bir hak olmasının yanı sıra hukuk devleti ilkesinin de bir uzantısıdır. Karinenin içeriği ve sınırları insan haklarına saygı ilkesi çerçevesinde anlamlandırılmaktadır. İspat külfetinin iddia makamına düşmesi ve sanığın şüpheden yararlanması da karinenin doğal sonuçlarıdır.

Modern ceza hukukunun en önemli kazanımlarından olan suçsuzluk karinesi, düşünsel temellerini Anglosakson hukukundan almakla birlikte ilk defa 1789 tarihli Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesi’nde yer almış ve buradan tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Ardından hem bölgesel düzeydeki hem de uluslararası düzeydeki tüm insan hakları belgelerinde yerini almıştır. Günümüzde ise kendini insan haklarına saygılı, demokratik hukuk devleti olarak tanımlayan ülkeler anayasalarında suçsuzluk karinesine yer vermektedir.

Suçsuzluk karinesinin etki alanından bahsedebilmek için kişiye yöneltilmiş bir suç isnadı bulunmalıdır. Bu suç isnadı kural olarak adli makamlar tarafından yöneltilmekteyse de idari makamlar tarafından yapılan suçlamalar için de karinenin koruması geçerli olabilmektedir. Suç isnadı kavramının kapsamı ise içtihatlarla ortaya konulmaktadır. Bu noktada özellikle Anayasa m. 90 göndermesi nedeniyle ülkemizin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme’nin yorumlanmasına ilişkin AİHM içtihatları özellikle önemlidir. AİHM Engel ve Diğerleri/Hollanda kararında suç isnadını kavramına ilişkin, fiilin ulusal hukukta sınıflandırılması, fiilin niteliği ve

uygulanacak yaptırımın ağırlığı olmak üzere üç kriter oluşturmuş ve bu kriterler Engel kriterleri olarak kullanılmaya başlamıştır. Anayasa Mahkemesi de, suç isnadı kavramının yorumlanmasında Engel kriterlerini kullanmaktadır.

Suç isnadının kişiye yöneltilmesiyle başlayan karinenin koruması kural olarak kesin bir mahkeme hükmüne kadar devam etmektedir. Bununla birlikte yargılamanın mahkumiyet dışında bir kararla sonuçlanması halinde de suçsuzluk karinesinin koruması devam etmektedir. Bu durumda ceza yargılaması ile bağlantılı olan diğer bir yargılamada tüm yetkili makamlar suçsuzluk karinesine saygı gösterme yükümlülüğü altındadır. Türk Hukukuna özgü bir kurum olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi halinde ise bağlantılı yargılamalarda suçsuzluk karinesine saygı yükümlülüğü devam etmekle birlikte daha esnek yorumlanmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu durumda ihlal kararı vermek için bağlantılı yargılama yapan mahkemenin kararını münhasıran HAGB kararına dayandırmasını aramaktadır. Dolayısıyla bu noktada karineye ilişkin standartların AYM tarafından düşük tutulduğunu ifade etmek gerekir.

Suçsuzluk karinesinin hem mevzuatta düzenlenmesi açısından hem de AYM içtihatlarında değerlendirilmesi açısından ülkemizde uluslararası standartların takip edildiğini söylemek mümkündür. Genel olarak kişi hak ve özgürlüklerinin tarihsel süreçte gelişimi açısından da Türk Hukuku'nun paralel bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Anayasacılık akımının Osmanlı Devleti'nde gündeme gelmesiyle birlikte bu konuda ilerlemeler kaydedilmiş ve ilk defa Kanuni Esasi'de ceza hukukuna ilişkin ilkelere yer verilerek anayasal koruma yolunda adım atılmıştır. Ancak bu anayasada suçsuzluk karinesi düzenlemesi almamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 1921 ve 1924 Anayasalarında suçsuzluk karinesine hiç yer verilmediği görülmektedir. 1921 Anayasası'nda hiçbir temel hak ve ceza hukukuna ilişkin düzenleme bulunamamaktadır. 1924 Anayasası'nda ise birtakım düzenlemeler bulunmasına rağmen ne doğrudan ne dolaylı olarak suçsuzluk karinesi yer almaktadır.

1961 Anayasası'nda doğrudan suçsuzluk karinesi yer almasa da Anayasa'nın ruhunda karinenin bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde Anayasa Yargısının da hukukumuza kazandırılmasıyla birlikte anayasal hükümlerin içtihatlarla yorumlanması mümkün hale gelmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 1975 tarihli kararıyla Türk hukukunda açıkça suçsuzluk karinesine yer verildiğini görmekteyiz. Bununla birlikte karine 1961 Anayasası'nda açıkça yer almamasına rağmen karineyle bağlantılı olan susma hakkı ve ispat yükümlülüklerinin anayasada düzenlendiği görülmektedir.

Suçsuzluk karinesi ilk defa 1982 Anayasası'nda açıkça düzenlenmiştir. Ancak karine anayasa sistematigi içerisinde “hak arama hürriyeti” başlığı altında değil; “suçlara ve cezalara ilişkin esaslar” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu noktada AİHS'den farklı bir sistematik tercihinde bulunulmuştur. Çünkü karine Sözleşmede adil yargılanma hakkı başlıkla altıncı madde içinde düzenlenmiştir.

1982 Anayasası'nda, karinenin açıkça anayasal bir hak olarak düzenlenmesiyle yetinilmemiş aynı zamanda savaş ve seferberlik zamanlarında dahi dokunulmaz kabul edilen çekirdek haklar kategorisinde sayılmıştır. Bunun yanında özellikle 2004 yılı değişikliklerinden sonra Anayasa'nın 90. maddesi ile de, karinenin uluslararası antlaşmalarda korunan şekline aykırı düzenleme yapılamayacağı anlamına gelecek, genel bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Suçsuzluk karinesi 1982 Anayasası'nda oldukça sıkı bir şekilde korunmasına rağmen, karinenin ihlaline veya en azından zedelenmesine neden olabilecek hükümler de ihtiva etmektedir. Özellikle olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolunu kapatan 148. madde dolayısıyla karineye sağlanan anayasal koruma yine anayasal bir hükümle tehlike altına girmektedir.

Anayasal koruma altında olan suçsuzluk karinesi, anayasada düzenlenen başka haklarla da ilişki içerisindedir. Bu ilişki özgürlük ve güvenlik hakkı ile ortak bir kesişim alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Suç isnadı altında bulunan kişiye yönelik özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler hem suçsuzluk karinesini hem de özgürlük ve güvenlik hakkını

sınırlandırmaktadır. Anayasa Mahkemesi de içtihatlarında, yargılama sırasında kişinin özgürlüğünün kural, kısıtlanmasının ise istisna olmasının suçsuzluk karinesinin gereği olduğunu ifade etmektedir.

Özellikle makul süreyi aşan tutukluluk hallerinde, tutuklamanın artık tedbir niteliğini kaybedip peşin cezaya dönüşmesi nedeniyle, suçsuzluk karinesini zedeleme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ancak AYM'nin kanun yolu aşamalarında devam eden tutukluluğun makul süre hesabında dikkate alınmayacağı yönündeki içtihadının suçsuzluk karinesiyle çelişki oluşturduğunu da ifade etmek gerekir. Bunun yanında tutuklanmanın toplum nezdinde kişinin suçlu olarak algılanmasına yol açması da son çare olarak başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenlerle AYM de suçsuzluk karinesi ile özgürlük ve güvenlik hakkı arasında bir bağ kurmuşsa da, buna ilişkin ihlal kararlarını m.19 uyarınca özgürlük ve güvenlik hakkı üzerinden değerlendirmektedir.

Karinenin ilişki içerisinde olduğu bir diğer hak da ifade özgürlüğüdür. İfade özgürlüğü haber alma ve haber verme haklarını da muhteva etmektedir. Dolayısıyla devam eden bir yargılama hakkında kullanılan ifadeler nedeniyle, ifade özgürlüğü ile suçsuzluk karinesinin çatışma ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü ve medya mensuplarının ifade özgürlüğü ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Suçsuzluk karinesi yalnızca yargılamayı yapan makama karşı değil; tüm kamu görevlilerine karşı koruma sağlamaktadır. Dolayısıyla kamu gücünü kullanan yetkililerin yaptığı açıklamalar da suçsuzluk karinesini ihlal edebilecektir. Toplumsal ilgi duyulan ve kamunun güçlü bir bilgilendirme talebinin olduğu konularda yargılama hakkında toplumun bilgilendirilmesi tek başına karineyi ihlal etmemekle birlikte, açıklamalar sırasında kullanılan dil kritik önem taşımaktadır. Kişi hakkında henüz bir kesinleşmiş mahkumiyet hükmü olmaksızın topluma suçlu olarak yansıtılmasına neden olan ifadeler karineyi ihlal edecektir. Bunun yanında ifadenin hangi zaman ve bağlam içerisinde kullanıldığı da dikkate alınarak ifade özgürlüğü ile suçsuzluk karinesi arasında bir denge

kurma amaçlanmıştır. Bu noktada AİHM içtihatları ile AYM içtihatlarının paralel olduğunu söylemek mümkündür.

Basın mensuplarının adli haberleri servis etmesi durumunda da ifade özgürlüğünün özel bir görünümü olan ve yine anayasa ile korunan basın özgürlüğü gündeme gelmektedir. Adli haberlerin hukuka uygun olduğunun kabulü için doktrinde birtakım kriterler kabul edilmiştir. Verilen haberin hukuka uygun kabul edilebilmesi için gerçek, güncel, kamu yararına ilişkin olmalı ve haberin veriliş biçimi ile olay arasında düşünsel bir bağ bulunmalıdır.

Yetkili makamların açıklamalarına dayanan haberlerin kişiyi suçlu olarak yansıtması durumunda karineyi ihlal edeceğine şüphe bulunmamaktadır. Ancak kamu görevlilerinin açıklamalarına dayanmayan haberler ile basın mensuplarının karineyi ihlal edip etmeyeceği konusunda AİHM ve AYM arasında bir içtihat farklılığı bulunmaktadır.

AİHM, her ne kadar ihlal kararı verme noktasında çekingen davranırsa da yetkili makamların açıklamalarına dayanmayan yayınların da suçsuzluk karinesini ihlal edebileceğini ifade etmektedir. AYM ise bir kamu görevlisinin açıklamasına veya kışkırtmasına dayanmayan, münhasıran basın faaliyetlerinden kaynaklanan ifadelerin suçsuzluk karinesi yönünden değerlendirilmeyeceğini ifade etmektedir. AYM bu durumda değerlendirmenin suçsuzluk karinesi yönünden değil; şeref ve itibar hakkı yönünden değerlendirileceğini kabul etmektedir.

Basın kamu gücünü kullanmasa dahi birey karşısındaki konumu dikkate alındığında artık eşitler arası bir ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla doktrinde de ileri sürüldüğü üzere, karinenin korunmasını sağlamak için devlete bir pozitif yükümlülük düşmektedir. AYM ise içtihatlarıyla Suçsuzluk karinesine karşı devletin pozitif yükümlülüğünü tamamen reddederek bu yönden hem AİHM içtihatlarından hem de doktrindeki yaklaşımlardan ayrılmaktadır.

Genel olarak bakmak gerekirse, ilk defa 1982 Anayasası ile Türk Anayasal Sistemine açıkça dahil olan suçsuzluk karinesi, Anayasamızda sıkı bir koruma altına alınmış olmakla birlikte, AYM de bazı istisnai konular dışında AİHM içtihatlarıyla

paralel kararlar vererek uluslararası standartları takip etmektedir. Bireysel başvurularla birlikte, karine hakkındaki içtihatlar genişlemekte ve karinenin anayasal koruması yeniden yorumlanmaktadır. Bu nedenle özellikle basın faaliyetleri açısından, AYM içtihatlarıyla karinenin Anayasanın ruhuna uygun olarak güvenceye kavuşmasının sağlanması mümkün ve gereklidir.

KAYNAKÇA

Addo, Michael K. “Can Independence of the Judiciary Withstand Criticism? An Introduction to the Criticism of Judges in Europe”, **Freedom of Expression and the Criticism of Judges**, Ashgate Dartmouth Publishing, Aldershot, 2000

Akbulut, Olgun. “Adil Yargılanma Hakkı, Kemal Oğuzman’a Armağan”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1, 2002, ss. 175- 208.

Akıllıoğlu, Tekin. **İnsan Hakları I, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara, 1995

Akın, İlhan F.. **Türk Devrim Tarihi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1989

Alemdar, Korkmaz. **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, Afa Yayınları, İstanbul, 1999

Altuntaş, Mehmet. **Türk Anayasalarında İnsan Hakları**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Ankara, 2002

Arslan Öncü, Gülay. “Vergi Hukuku ve Yargılamasına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanabilirliği: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Bir Analiz”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, ss. 139–190

Arslan, Zühtü. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa’nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler”, **Anayasa Yargısı**, Cilt: 19, Ankara, 2002

Atlıhan, Özen “Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı 3-4, 2004, ss. 291-328

Becceria, Cesar Bonesano. **Suçlar ve Cezalar yahut Beşeriyetin Mecellesi**, çev. Muhittin Göklü, Güven Yayınevi, İstanbul, 1961

Berkes, Niyazi. **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011

Centel, Nur ve Zafer, Hamide. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2018

Centel, Nur. “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:72, Sayı:1, 2013, ss. 193- 206

Çelik, Adem. **1982 Anayasası’nda Adil Yargılanma Hakkı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006

Çelik, Adem. **Adil Yargılanma Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku)**, Legal Kitabevi, Ankara, 2007

Demirbaş, Timur. **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014

Demirkol, Selami; Özcan, Emrah; Erman, Emre. “Radyo ve Televizyon Yayıncı Kuruluşlarına Uygulanan İdari Yaptırımlar Hakkında Danıştayın İfade ve Basın Özgürlüğü Yaklaşımı”, **TAAD**, Yıl:7, Sayı:25, 2016, ss. 31- 52

Dikmen Caniklioğlu, Meltem. "**Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız**", **Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Mahmut Tefik Bırsel Armağanı**, DEÜ, İzmir, 2001

Doğan, Koray. **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi "in dubio pro reo"**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018

Doğru, Osman. **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt:1**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003

Donay, Süheyl. **İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982

Dönmezer, Sulhi. **Basın ve Hukuku**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976

Dönmezer, Sulhi. Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler, **Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998

Ekmekçi, Dilek. **Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013

Elmacı, Şerafettin. “Suçsuzluk Karinesi”, **Adalet Dergisi**, Sayı 41, 2011, ss. 133-148.

Erdem, Mustafa Ruhan. “Türkiye’de Yargı Organlarının Medyaya Bilgi Vermesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler”, **Çağdaş Demokrasilerde Yargı ve Medya İlişkileri Uluslararası Sempozyum Kitabı**, Ed. Yalçın Şahinkaya, Ankara, 24-25 Mayıs 2010, ss. 197- 215.

Erem, Faruk. **Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerh**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara, 1996

Evrar Topuzkanamış, Şafak. “1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Özel Sayı, İzmir, 2019, ss. 1767-1794

Fendoğlu, Tahsin, “Tanzimat Sonrası Hukuki Düzenlemeler ve Hukuk Düalizm”, **Türkler Cilt: 14**, Ed: Kemal Çicek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Feyzioğlu, Metin. “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 48, Sayı: 1-4, 1999, ss. 135-163

Foucault, Michel. **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 2000

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 1. Cilt Bölgesel Sistemler**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011

Gemalmaz, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 2. Cilt Uluslararası Sistemler**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011

Göğüş, Ali Erkan. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet Karinesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019

Gölcüklü, Feyyaz. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil Yargılanma Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 49, Sayı 1-2, Ocak-Haziran 1994, ss. 199-203.

Gören, Zafer. **Anayasa ve Sorumluluk, C:1**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2. Bası, Ankara, 1995

Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınevi, İstanbul 2020

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000

Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2013

Gözübüyük, A. Şeref ve Gölcüklü, Feyyaz. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016

Grabenwarter, Christoph. “Yargılanma Güvenceleri- Adil Yargılama Hakkı (İHAS.m.6)” **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, Çev. Osman Can, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004

Gropp, Walter. “Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi”, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, Çev. Osman İsfen, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004

Hançerkıran, Said Serhan. **1982 Anayasasında ve Türk Ceza Yargılamasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamaları Işığında Suçsuzluk Karinesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010

Harris, David; O’boyle, Michael; Bates, Ed; Buckley, Carla. **Law of The European Convention on Human Rights**, Oxford, 2014

Horozgil, Denizhan. **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2017

İçel, Kayıhan ve Ünver, Yener. **Kitle Haberleşme Hukuku, Basın Radyo Televizyon Sinema Video İnternet**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007

İlkiz, Fikret ve Günaydın, Barış “Kişilik Hakları-Medyada Etik ve Yargı Kararları”, **Küresel İletişim Dergisi**, Sayı:2, 2006, ss. 1- 15

İnceoğlu, Sibel. **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013

İnceoğlu, Sibel. **Devlette Etikten Etik Devlete: Yargıda Etik, Tüsiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No:2**, Sis Matbaacılık, İstanbul, 2012

Kaboğlu, İbrahim Ö. **İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme**, Afa Yayınları, İstanbul, 1993

Kapani, Münici. **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993

Kartal, Bilal. “Basın-Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Hukuki Sorumluluk”, **Yargıtay Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1–2, 1997, ss. 105- 135

Kaşıkar, M. Serhat. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009

Keskin, Onur Can. **Adil Yargılanma Hakkı ve İfade Özgürlüğü Çerçevesinde Adil Yargılanmayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013

Kili, Suna ve Gözübüyük, A. Şeref. **Türk Anayasa Metinleri” Sened-i İttifaktan Günümüze”**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., İstanbul, 2000

Konuk Sommer, “**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Hassan v. Birleşik Krallık Kararı Işığında Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları İlişkisi**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Haziran 2020, ss. 49 – 61

Kunter, Nurullah. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978

Kunter, Nurullah ve Yenisey, Feridun. **Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002

Kuzu, Burhan. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C: 54, S:1-4, 1994, ss. 71- 101.

Macovei, Monica. **İfade Özgürlüğü - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No. 2**, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2005

Marcou, Jean. “Anayasacılık ve Türkiye’de Anayasal Hareketler”, Çev: Gülden Kurt, **Anayasa Hukuku Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, ss. 1-50.

Memiş, Pınar. **Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003

Metin, Yüksel ve Dinler, Veysel. “Devletin Cezalandırma Yetkisinin Anayasal Sınırları”, **Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılı Armağanı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012

Okuy, Cafer. **Türkiye’de Anayasacılık Anlayışı Olarak Tepkisellik (1960 – 1982 Dönemi)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2018

Ormanoğlu, Hatice Derya. “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 65, Sayı:4, ss. 2241- 2276

Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 12. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.

Özbudun, Erbudun. **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013

Özbudun, Ergun. **1924 Anayasası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012

Özek, Çetin. **Basın Hukukundan Bilgilenme Hakkına**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999

Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa Ruhan, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006

Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa Ruhan; Özbek, Veli Özer. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara 2000

Özyavuz, Senem. “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı: Sanık Haklarına Genel Bir Bakış”, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, Ed. Yener Ünver, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004

Peters, Anne. “Adil Yargılanma (m. 6 f.1 ve 2)”, Çev: Mahmut Koca, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Ed: Kayıhan İçel, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004

Reid, Karen. **Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri**, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2000

Salihpaşaoğlu, Yaşar. **Türkiye'de Basın Özgürlüğü**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007

Schroeder, Friedrich-Christian. “Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Fair Trial**, Friedrich- Christian Schroeder, Feridun Yenisey, Wolfgang Peukert, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1999

Sezer, Abdullah. **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İlgili Mevzuat**, Beta Yayınları, İstanbul, 2004

Sezer, Yasin ve İpek, Ali İhsan. “Hükmün Açıklanmasının Geri bırakılmasının Kamu Personel Hukukuna Etkileri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Cilt:1, Yıl: 1, Sayı: 3, 20 Ekim 2010, ss. 43- 74.

Soysal, Mümtaz. **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 1997

Soysal, Mümtaz. “İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 3, 1986, s. 39-49.

Sunay, Reyhan. **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Liberal Düşünce Topluluğu- Avrupa Komisyonu, 2001

Şahbaz, İbrahim. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği”, **TBB Dergisi**, Sayı:55, 2004, ss. 201- 225

Şahinkaya, Yalçın. **Suçsuzluk Karinesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008

Şık, Hüseyin. “Suçsuzluk Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S:1, 2012, ss. 103- 145

Şık, Hüseyin. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Görevi Kötüye Kullanma Suçu (Md. 257), Adalet Yayınevi, Ankara, 2008

Tanör, Bülent. **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS yayınları, İstanbul, 1998

Tanör, Bülent. **İki Anayasa 1961 ve 1982**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1991

Taşdemir, Kubilay. **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ertem Basım, Ankara, 2016

Tezcan, Durmuş. **Avrupa’da Düşünce Özgürlüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 10. Maddesine İlişkin İçtihat**, Etki Yayıncılık, İzmir, 2002

Toroslu, Nevzat. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara 2001

Tosun, Seyfullah. **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018

Tozman, Önder. “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 3-4, 2007, ss. 315- 353.

Tufan Yüce, Turhan. **Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1968

Ünver, Yener ve Hakeri, Hakan. **Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006

Üzülmez, İlhan. “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, **Fahiman Tekil’in Anısı’na Armağan**, İstanbul, 2003, ss. 929- 952

Üzülmez, İlhan “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 58, Yıl: 18, Mayıs-Haziran 2005, ss. 41-72

Yarsuvat, Duygun. **Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi**, Prof. Dr. **Nurullah Kunter’e Armağan**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998

Yenidünya, Ahmet Caner ve Alaşahin, Mehmet Emin. “Bireyin Şerefine Karşı Suçlar”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S: 68, 2007, ss. 43- 93

Yetkin, Aydın. “Osmanlı Devleti’nde Hukuk Devletinin Gelişim Süreci”, **Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt :6, Sayı: 24, 2013, ss. 380- 413

Yıldırım, Akif. “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Yıl:5, Sayı:9, 2017, ss. 491- 517

Yokuş Veznedaroğlu, Sevtap. **Türkiye’de Çatışma Çözümünde Anayasal Arayışlar**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013

Yüzer, Dilara. “Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Özel Sayı, 2013, ss. 1653-1694

Zafer, Hamide. “Medya Özgürlüğü ve Adli Haberlerin Verilişi”, **Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan**, İstanbul, 1999

Diğer Kaynaklar

Demokratik Bir Toplumda Yargıç ve Savcılar Arasındaki İlişkiler Hakkında Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi ve Avrupa Savcıları Danışma Konseyi'nin Avrupa Konseyi'nin Dikkatine Sunduğu 12 (2009) No'lu Görüşü ve Avrupa Savcıları Danışma Konseyinin 4(2009) No'lu Görüşü" (Bordeaux Bildirisi)

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/b987ccbc-ffd6-457f-9281-9c6c69045912.pdf>
(23.04. 2020)

<https://kelimeler.net/Su%C3%A7suzluk-kelimesinin-anlami-nedir> (03.08.2019)

<https://kelimeler.net/Masum-kelimesinin-anlami-nedir> (03.08.2019)

http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/aihs_ekprotokoller/aihs.pdf
(04.08.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (04.08.2019)

http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf (15.03.2020)

https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf
(15.03.2020)

http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/virginia_insan_haklari.htm
(15.03.2020)

http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/yirminci-yuzyilda/amerikan_insan_haklari.htm (15.03.2020)

http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsisteminin_uygulanmasi.pdf (15.03.2020)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/255-265.pdf> (15.03.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (26.03.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (26.03.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (30.03.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/> (03.04.2020)

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/1169/200901027.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (03.04.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/aihs/> (05.04.2020)

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf (09.04.2020)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> (09.04.2020)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5187.pdf> (22.04.2020)

EKLER

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

-A-

Adolf v. Austria, Başvuru No: 8269/78, Karar Tarihi: 26.03.1982

Agosi v. United Kingdom, Başvuru No: 9118/80, Karar Tarihi: 24.01.1986

Akay v. Turkey, Başvuru No: 34501/97, Karar Tarihi: 19.02.2002

Allen v. United. Kingdom, Başvuru No: 25424/09, Karar Tarihi: 12.07.2013

Allenet de Ribenot v. France, Başvuru No: 15175/89, Karar Tarihi: 08.08.1986

Anguelov v. Bulgaria, Başvuru No: 45963/99, Karar Tarihi: 14.12.2004

-B-

Beggs v. The United Kingdom, Başvuru No: 15499/10, Karar Tarihi: 16.10.2012

Bendenoun v. France, Başvuru No: 12547/86, Karar Tarihi: 24

Benham v. United Kingdom, Başvuru No: 19380/92, Karar Tarihi: 23.09.1998

Butkevičius v. Lithuania, Başvuru No: 48297/99 , Karar Tarihi: 26.03.2002

-C,Ç-

Campbell and Fell v. United Kingdom, Başvuru No: 7819/77, 7878/77, Karar Tarihi: 28.06.1984

Çelik (Bozkurt) v. Türkiye, Başvuru No: 34388/05, Karar Tarihi: 12.04.2011

-D-

Daktaras v. Lithuania, Başvuru No: 42095/98, Karar Tarihi: 10.01.2000

Demicoli v. Malta, Başvuru No: 13057/87, Karar Tarihi: 27.09.1991

Deweer v. Belgium, Başvuru No: 6903/75, Karar Tarihi: 27.02.1980

-E-

Engel and Others v. Netherlands, Başvuru No: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, Karar Tarihi: 08.06.1976

Englert v. Germany, Başvuru No:10282/83, Karar Tarihi:25.08.1987

-F-

Foti and Others v. Italy, Başvuru No: 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77, Karar Tarihi: 10.12.1982

Frau v. Italy, Başvuru No: 12147/86, Karar Tarihi: 19.02.1991

Funke v. France, Başvuru No:10828/84, Karar Tarihi: 25.02.1994

Fatullayev v. Azerbaijan, Başvuru No: 40984/07, Karar Tarihi: 22.04.2010

-G-

G.C.P. v. Romania, Başvuru No: 20899/03, Karar Tarihi: 20.12.2011

Gönül Karagöz v. Turkey, Başvuru No: 5701/02, Karar Tarihi:20.10.2015

Grabchuk v. Ukraine, Başvuru No: 8599/02, Karar Tarihi:21.09.2006

-K-

Karakaş and Yeşilırmak v. Turkey, Başvuru No: 43925/98, Karar Tarihi: 28.06.2005

Konstas v. Greece, Başvuru No: 53466/07, Karar Tarihi: 24.05.2011

-L-

Lavents v. Latvia, Başvuru No: 58442/00, Karar Tarihi: 28.11.2002

Lutz v. Germany, Başvuru No: 9912/82, Karar Tarihi: 25.08.1987

-M-

Minelli v. Switzerland, Başvuru No:8660/79, Karar Tarihi:25.03.1983

-N-

Nölkenbockhoff v. Germany, Başvuru No: 10300/83, Karar Tarihi: 25.08.1987

-Ö-

Öztürk v. Germany, Başvuru No: 8544/79, Karar Tarihi: 21.02.1984

-P-

Paulikas v. Lithuania, Başvuru No: 57435/09, Karar Tarihi: 24.01.2017

Peers v. Greece, Başvuru No. 28524/95, Karar Tarihi:19.04.2001

-R-

Ravnsborg v. Sweden, Başvuru No: 14220/88, Karar Tarihi: 23.03.1994

Remzi Aydın v. Turkey, Başvuru No. 30911/04, Karar Tarihi: 20.02.2007

Rywin v. Poland, Başvuru No: 6091/06-4047/07-4070/07, Karar Tarihi: 18.02.2016

-S-

Seferi Yılmaz v. Turkey, Başvuru No: 61949/08-38776/09-44565/09, Karar Tarihi: 13.02.2018

Sekanina v. Austria, Başvuru No: 13126/87, Karar Tarihi: 25.08.1993

Steel and Others v. The United Kingdom, Başvuru No: 24838/94, Karar Tarihi: 23.09.1998

-T-

Taliadorou and Stylianou v. Cyprus, Başvuru No: 39627/05, 39631/05, Karar Tarihi: 16.10.2008

Tarman v. Turkey, Başvuru No: 63903/10, Karar Tarihi: 21.11.2017

-W-

Weber v. Switzerland, Başvuru No: 11034/84, Karar Tarihi: 22.05.1990

Wemhoff v. Germany, Hudoc, Başvuru No: 2122/64, Karar Tarihi: 01.04.1966

-Y-

Y.B. and Others v. Turkey, Başvuru No: 48173/99-48319/99, Karar Tarihi: 28.10.2014

-Z-

Ziliberg v. Moldova, Başvuru No: 61821/00, Karar Tarihi: 01.02.2005

Zollmann v. United Kingdom, Başvuru No: 62902/00 Karar Tarihi: 27.11.2003

Anayasa Mahkemesi Kararları

-A-

Abdurrahman Yanık ve Diğerleri Başvurusu, B.No: 2014/2449, Karar Tarihi: 18.07.2018

Ali Boztepe Başvurusu, B. No: 2014/14663, Karar Tarihi: 30.10.2018

Ali Gürsoy Başvurusu, B.No: 2012/833, Karar Tarihi: 26.03.2013

Ali Koç Başvurusu, B. No:2013/3395, Karar Tarihi: 22.01.2015

Ali Turhan Başvurusu, B. No. 2014/20484, Karar Tarihi: 06.12.2017

Aslı Hacıoğlu Başvurusu, Başvuru No: 2018/27601, Başvuru Tarihi:07.09.2018

Ayşegül Başar Başvurusu, B.No: 2017/17432, Karar Tarihi: 19.11.2019

-B-

B.Y.Ç. Başvurusu, B. No: 2013/4554, Karar Tarihi: 15.12.2015

-C-

Cebrail Türkmen Başvurusu, B. No:2013/1746, Karar Tarihi:19.11.2014

-E-

Ersan Ceyhan Başvurusu, B. No: 2013/695, Karar Tarihi:09.01.2014

Erdal Tercan Başvurusu, B. No: 2016/15637, Karar Tarihi: 12.04.2018

-F-

Ferda Paksüt Başvurusu, Başvuru No: 2019/25256, Başvuru Tarihi:26.07.2019

-G-

Galip Şahin Başvurusu, B. No: 2015/6075, Karar Tarihi: 11.06.2018

Gıyasettin Aydın Başvurusu, B. No: 2013/1852, Karar Tarihi: 25.03.2015

-H-

Halil Atabey Başvurusu, B.No: 2013/3771, Karar Tarihi:16.10.2014

Hamit Kaya Başvurusu, B. No: 2012/338, Karar Tarihi: 02.07.2013

Hanefi Avcı Başvurusu, B. No: 2013/2814, Karar Tarihi: 18.06.2014

Hande Gür Başvurusu, B.No: 2014/7066, Karar Tarihi: 06.12.2017

Hasan Kara Başvurusu, B. No: 2013/3170, Karar Tarihi: 18.09.2014

Hüseyin Şahin Başvurusu, B.No: 2013/1728, Karar Tarihi: 12.11.2014

Hikmet Kopar ve Diğerleri Başvurusu, B.No: 2014/14061, Karar Tarihi: 08.04.2015

-K-

Kadir Sağdıç Başvurusu, B. No: o. 2013/6617, Karar Tarihi: 08.04.2015

Kazım Yağız Başvurusu, B.No: 2013/3128, Karar Tarihi: 18.11.2015

Kürşat Eyol Başvurusu, B.No: 2012/665, Karar Tarihi:13.06.2013

-M-

Mehmet Akif Korkmaz Başvurusu, B. No: 2015/16027, Karar Tarihi: 13.09.2018

Meltem Keleş Başvurusu, B.No: 2014/4793, Karar Tarihi: 29.09.2016

Murat Narman Başvurusu, B. No: 2012/1137, Karar Tarihi: 02.07.2013

Metin Güneş Başvurusu, B. No: 2017/23083, Karar Tarihi: 28.05.2019

Mustafa Başer ve Metin Özçelik Başvurusu, B. No: 2015/7908, Karar Tarihi: 20.01.2016

Mustafa Kıvrak Başvurusu, B. No:2013/3175, Karar Tarihi:20.02.2014

Münür İçer Başvurusu, B.No: 2012/584, Karar Tarihi: 12.03.2015

-N-

Nihat Özdemir Başvurusu, B. No: 2013/1997, Karar Tarihi: 08.04.2015

-O-

Oğuz Tiftikçiler Başvurusu, B. No: 2013/2091, Karar Tarihi: 04.11.2015

-R-

Ramazan Tosun Başvurusu, B.No: 2012/998, Karar Tarihi: 07.11.2013

Ramazan Yıldız Başvurusu, B. No:2014/2354, Karar Tarihi:16.10.2014

Remzi Durmaz Başvurusu, B. No: 2013/1718, Karar Tarihi: 02.10.2013

Resul Tüsü Başvurusu, Başvuru No: 2018/27290, Başvuru Tarihi: 09.08.2018

-S-

Seçkin Ceylan Başvurusu, B.No: 2014/13761, Karar Tarihi: 06.12.2017

Serkan Güngör Başvurusu, B.No: 2014/20224, Karar Tarihi: 30.10.2018

Süleyman Bağrıyanık ve diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/9756, Karar Tarihi: 16.11.2016

-T-

Tamer Karşlıoğlu Başvurusu, B.No: 2014/2452, Karar Tarihi: 20.07.2017

Tülin Soyhan Başvurusu, B.No: 2013/2212, Karar Tarihi:20.07.2017

-Y-

Yıldıray Özbey ve Diğerleri Başvurusu, B. No:2014/18932, Karar Tarihi:08.09.2015